

Вісник Національного банку України

5/2008

Щомісячний науково-практичний журнал
Національного банку України

Видається з березня 1995 року № 5 (147) ♦ Травень 2008

Здано до друку 30.04.2008 р.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

КІРЄВ О.І. (голова),	КРЮЧКОВА І.В.,	САВЛУК М.І.,
БУРЯК С.В.,	ЛАНДІНА Т.В.,	САВЧЕНКО А.С.,
БАЖАЛ Ю.М.,	МАТВІЄНКО В.П.,	СЕНИЦЬ П.М.,
ГАЙДАР Є.Т.,	МЕЛЬНИЧУК М.О.,	СМОВЖЕНКО Т.С.,
ГАЛЬ В.М.,	МІЩЕНКО В.І.,	ФЕДОСОВ В.М.,
ГАЛЬЧИНСЬКИЙ А.С.,	МОРОЗ А.М.,	ХОФМАНН Лутц,
ГЕЄЦЬ В.М.,	ОСАДЕЦЬ С.С.,	ШАРОВ О.М.,
ГРЕБЕНІК Н.І.,	ПАЛАМАРЧУК А.Б.,	ШЕВЦОВА О.Й.,
ГРУШКО В.І.,	ПАСІЧНИК В.В.,	ШЛАПАК О.В.,
ДОМБРОВСЬКИЙ Марек,	ПАТРИКАЦ Л.М.,	ШУМИЛО І.А.,
ІЛІАРИОНОВ А.М.,	ПЕТРИК О.І.,	ЮЩЕНКО В.А.,
КРАВЕЦЬ В.М.,	ПОДОЛІВ І.В.,	ЯРЕМЕНКО С.О.,
КРОТЮК В.Л.,	РАЄВСЬКИЙ К.Є.,	ЯЦЕНЮК А.П.
	РИЧАКІВСЬКА В.І.,	

РЕДАКЦІЯ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ НБУ

Головний редактор
Заступник головного редактора
Начальник відділу з випуску журналу "Вісник НБУ"
Заступник начальника відділу — редактор з питань діяльності банків України, правового, інформаційно-програмного забезпечення та розрахунків

Відповідальний секретар
Головний художник
Літературний редактор
Дизайнери:

Коректор
Оператор
Реклама і розповсюдження:

Фото:

Черговий редактор

ПАТРИКАЦ Л.М.
КРОХМАЛЮК Д.І.
ПАПУША А.В.

ЗАЄЦЬ О.С.

ЛІПІНСЬКА С.М.
КОЗИЦЬКА С.Г.
КУХАРЧУК М.В.
ПЛАТОНОВА Н.Г.,
ХАРУК О.В.
СІЛЬВЕРСТОВА А.І.
ЛИТВИНОВА Н.В.
ГРЕБІШКОВ В.І.,
ГРИЦЕНКО М.Р.
НЕГРЕБЕЦЬКИЙ В.С.,
МІЛЕВСЬКИЙ Л.А.,
ДЯДЕНКО О.
ПАПУША А.В.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ

просп. Науки, 7, Київ-28, 03028, Україна
тел./факс: (044) 524-96-25
тел.: (044) 527-39-44, 527-38-06, 525-38-25
E-mail: litvinova@bank.gov.ua
http: //www.bank.gov.ua

Журнал зареєстровано Держкомвидавком України 09.06.1994 р., свідоцтво KB № 691

Засновник і видавець: Національний банк України.

Адреса: вул. Інститутська, 9, Київ-8, 01008, Україна

Журнал рекомендовано до друку Вченою радою Київського національного економічного університету ім. Вадима Гетьмана

Публікації в журналі Вищою атестаційною комісією України визнано фаховими
Видається у комплекті з додатком "Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності"

Передплатний індекс 74132

Дизайн: Редакція періодичних видань НБУ

Надруковано з готового оригінал-макета відділом видавничого обслуговування
Господарсько-експлуатаційного управління НБУ

Адреса друкарні:

просп. Науки, 9, Київ-28, 03028, Україна
Формат 60 × 90 / 8. Друк. офсетний. Фіз. друк. арк. 8.0
Умовн. друк. арк. 9.0. Обл.-вид. арк. 9.3
Тираж 2000 прим.

При передруку матеріалів, опублікованих у журналі, посилання на "Вісник Національного банку України" обов'язкове. Редакція може публікувати матеріали в порядку обговорення, не поділяючи думку автора. Відповідальність за точність викладених фактів несе автор, а за зміст рекламних матеріалів — рекламодавець.

© Вісник Національного банку України, 2008

ЗМІСТ

ЦЕНТРАЛЬНИЙ БАНК

Із професійним святом, банкіри! 2

МАКРОЕКОНОМІКА

В.Литвицький
Ребаланс-2007 3

Ю.Половнєв, А.Андрющенков
Визначення чинників динаміки реального ефективного обмінного курсу гривні 24

ФІНАНСОВИЙ РИНОК

К.Шевченко, В.Конопольов
Індекс іпотечного кредитування як інструмент здешевлення іпотечних кредитів 12

О.Пернарівський, Н.Венерова
Стратегія управління ризиками банківського споживчого кредитування 40

О.Іщенко
Перспективи розвитку вітчизняної системи страхування депозитів у світлі євроінтеграції 52

Основні монетарні параметри грошово-кредитного ринку України у березні 2008 року 59

БАНКИ УКРАЇНИ

Основні показники діяльності банків України на 1 квітня 2008 року 17

Л.Примостка, О.Лисенко
Сукупний ризик банку: методика оцінки на основі нормативно-індексної моделі 34

У зеніті слави 61

Динаміка фінансового стану банків України на 1 квітня 2008 року 68

Зміни і доповнення до Державного реєстру банків, внесені у березні 2008 р. 70

Банки, включені до Державного реєстру банків у березні 2008 р. 70

Банки, вилучені з Державного реєстру банків у березні 2008 р. 70

НАГЛЯД, АУДИТ, КОНТРОЛЬ

С.Науменкова, С.Міщенко
Стрес-тестування як інструмент діагностики фінансової стійкості банків 18

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК

Л.Патріак
Є у реформи початок – нема у реформи кінця 28

О.Значкова
Інвестиційна нерухомість банків 44

ПЕРСОНАЛІЇ

О.Заєць
Десять років без Гетьмана 39

БЕЗГОТІВКОВІ РОЗРАХУНКИ

А.Журков
Національна система масових електронних платежів: огляд розвитку в першому кварталі 2008 року 49

ЕКОНОМІЧНА ОСВІТА

О.Дяденко
Переможців олімпіади визначено 58

О.Заєць
І чужому навчається... 60

ІНФОРМАЦІЙНЕ ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

В.Клименко
Внутрішні загрози інформаційній безпеці організації 62

НУМІЗМАТИКА І БОНІСТИКА

Про введення в обіг ювілейної монети "Сидір Голубович" 64

Про введення в обіг пам'ятних монет "Благовіщення" 64

Про введення в обіг ювілейної монети "100 років Київському зоопарку" 65

ВАЛЮТНИЙ РИНОК

Офіційний курс гривні щодо іноземних валют, який встановлюється Національним банком України один раз на місяць (за березень 2008 року) 65

Офіційний курс гривні щодо іноземних валют, який встановлюється Національним банком України щоденно (за березень 2008 року) 66

ФОНДОВИЙ РИНОК

Ринок державних цінних паперів України у березні 2008 року 71

АНОТАЦІЇ

..... 72

Із професійним святом, банкіри!

Шановні друзі, колеги – працівники банківської системи України, дорогі читачі “Вісника Національного банку України”! Щиро вітаємо Вас із професійним святом – Днем банківських працівників!

Запровадження цього свята у нашій країні є виявом високої поваги до фахівців банківської справи, суспільним визнанням важливої ролі, яку відіграють працівники банківської системи країни у багатогранному процесі її соціально-економічного розвитку.

Заснуванням у сучасній Україні професійного свята банкірів продовжено прекрасну традицію українців відзначати День ощадності, який ще століття тому засвідчив нашу спорідненість і невіддільність від європейської культури господарювання, схильність населення України до цивілізованих форм грошово-кредитних відносин. Стрімкий розвиток сучасної банківської системи України ще і ще раз переконливо підтверджує це.

Банківництво – справа не тільки державної ваги. Це справа, яка зачіпає інтереси практично кожної людини. Тому й успіхи, і прорахунки банківських працівників радують чи непокоять усіх людей. Тож не буде перебільшенням стверджувати, що професійне свято банківських працівників – свято загальнонаціонального масштабу.

Результати роботи, з якими банківська система країни зустрічає цього річного свій День, переважно позитивні: незважаючи на ускладнення, пов'язані з інфляційним процесом, довіра до національної грошової одиниці залишається стабільною, про що свідчить постійне зростання обсягів заощаджень населення у гривнях. Неухильно розвивається тенденція до розвитку кредитування середнього і малого бізнесу, що свідчить про суттєве підвищення уваги банківських працівників до потреб широких верств населення. Високими темпами розширюється спектр послуг, які надають своїм клієнтам вітчизняні банківські установи.

Ефективна робота банків – це копітка праця, знання, досвід, старанність людей численних професій – менеджерів, адміністраторів, фінансових аналітиків, касирів, водіїв та багатьох інших. Усі вони заслуговують щирих слів подяки і найкращих побажань.

Щастя Вам і Вашим сім'ям! Міцного здоров'я! Любові! Добробуту! Нових успіхів і перемог!

Зі зятом!

Дослідження/ Ребаланс-2007

ФУНДАМЕНТАЛІЇ (БАЗОВІ ПРОЦЕСИ)

Ротації базових характеристик зовнішньої платіжної позиції не відбулося. Мали ребаланс — відтворення тенденцій 2006 року. 24 місяці Україна не кредитує іноземні економіки. Останні дванадцять вона теж залишалася нетто-дебітором. Увесь цей час ВВП на стадії використання більшою мірою вилучався імпортерами з господарського обігу, ніж додавався експортерами з національних доходів інших держав. Як і в попередньому році, імпорт і в 2007-му продовжував послаблювати, а експорт — посилювати купівельну спроможність українців. Такий стан справ є природним для економік, які щойно завершили перехід до ринкової системи або перебувають на його фінішній прямій. Як і в попередньому, у минулому році (але вже з більшим розривом) **Україна:**

- ◆ **більше споживала, ніж виробляла,** і тому:
- ◆ **більше купувала, ніж продавала,** і тому:
- ◆ **більше позичала, ніж віддавала,** і тому:
- ◆ **більше витратила, ніж отримувала доходів,** і тому:
- ◆ **більше інвестувала у виробниче, особисте і державне споживання, ніж заощаджувала,** і тому:
- ◆ **все ще була країною, яка частково живе за рахунок імпортованого добробуту інших держав,** і тому:
- ◆ **реалізувала все нові і нові соціальні ініціативи, дедалі глибше занурюючись у борги, покладені на плечі майбутніх поколінь.**

ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ

Усе це відбувалося тому, що економічна політика держави:

- ◆ не наважувалася відмовитися від **надмірного держспоживання (бюджетних дефіцитів);**
- ◆ не просувалася у напрямі аграрної реформи з метою **збільшення товарної пропозиції на продовольчому ринку;**
- ◆ не дотримувалася орієнтації на **золоте правило макроекономіки: продуктивність має зростати швидше, ніж**

доходи (і передусім — зарплата);

◆ не могла позбавитися **надмірного електорального акценту і тому невпинно генерувала додаткову соціалізацію бюджетних видатків, що підштовхує імпорт і збільшує дефіцит торговельного балансу;**

◆ не надавала реального пріоритету заходам щодо енергозбереження і тому **не створювала захисного бар'єру перед подорожчанням енергоімпорту й відповідним погіршенням платіжного балансу;**

◆ не вбачала реальної загрози майбутній фінансовій стабільності у **дебітзації економіки через невпинне нарощування зовнішніх запозичень;**

◆ не звертала уваги на дедалі **відчутніші ознаки перегрівання економіки: на споживчих ринках, за одноіменними видами кредитування громадян. У цьому контексті вже два роки зазначені процеси перегрівання підтверджувалися існуванням дефіциту торговельного балансу і чотирирічним споживчим бумом, що супроводжувався відповідним вибухом імпорту.**

Нетто-дебіторська позиція країни віддзеркалювала поглиблення процесу капіталізації іноземних заощаджень. Зростали інвестиційний імпорт і споживче кредитування. Вони оновили свої історичні максимуми.

Два роки в Україні утримувався дефіцит поточного рахунку. Щомісячний профіцит фінансового зберігався 20 місяців поспіль, а кумулятивний минулорічний становив 15.8 млрд. доларів США, тоді як у 2006 році — 3.9 млрд. доларів США (див. графік 1).

Це означає, що відносна нестача національного ресурсу, необхідного для своєчасного реагування на потреби споживання та інвестування, фінансувалася у такий спосіб, який передбачав мобілізацію заощаджень громадян інших країн.

Дефіцит за поточними у 2007 р. все ще з лишком перекривався профіцитом за фінансовими операціями. Це формувало зростаючий чистий приплив капіталу (профіцит зведеного балансу платежів). У 2007 р. мобілізація заощаджень з інших країн перебувала на історичному максимумі.

Відповідь на запитання, чому при зростанні ВВП на 7.3% дефіцит поточного рахунку теж рухався по висхідній, слід шукати в динаміці зростання сукупного внутрішнього попиту. Як і в попередньому році, воно випереджало збільшення ВВП. Це стосується як

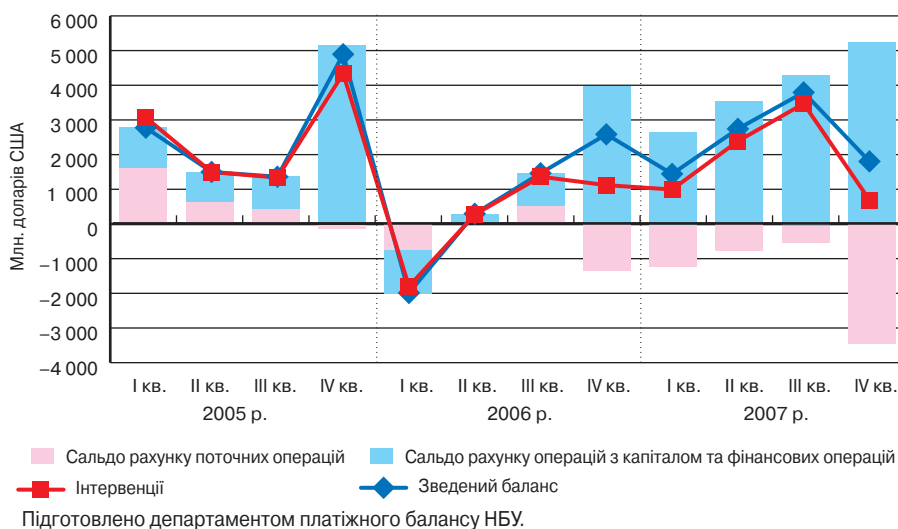
**Валерій
Литвицький**

Керівник групи радників
Голови Національного банку України

Завершуємо цикл статей, присвячених основним макроекономічним тенденціям розвитку України в 2007 році. Нагадаємо, що у №2 нашого журналу автор зробив аналіз інфляції в минулому році, у №4 розглянув темпи і пропорції зростання. А в цьому випуску мова піде про ключові чинники формування платіжного балансу.

Графік 1. Динаміка поточного, фінансового рахунків платіжного балансу та інтервенцій НБУ

темнів висхідного руху номінальних доходів громадян, так і двозначної динаміки інвестицій, у тому числі — іноземних, які приросли за 2007 р. на 9.1 млрд. доларів США. Особливої уваги заслуговують структурні зміни в поточному рахунку.

СТРУКТУРНІ ЗМІНИ В ПОТОЧНОМУ РАХУНКУ

Переформатовано рушійні сили дефіциту поточного рахунку. Після отримання статистичних даних щодо зростання доходів та інвестицій багато що стало на свої місця. Динаміка доходів прискорилося з 11.8 до 12.8 %, а динаміка інвестицій в основний капітал зросла з 19.1 до 28.5%. Тому розрив між сукупним суспільним доходом і сумою сукупного попиту залишився від'ємним. ВВП зріс на 7.3%, як і рік тому. Але ще більше розігрівся "апетит" у сукупного споживача — інвестора. Тому різниця між заощадженням і потребою інвесторів є все ще від'ємною. Заощаджень недостатньо. Триває прискорене використання коштів громадян інших країн. Через запозичення.

Поточний рахунок уже не є близьким до збалансованого (див. графік 2).

Зростання негативного розриву прискорилося. Зріс і ВВП. Значною мірою це було підживлено залученням іноземних заощаджень. *Але плата за додаткову економічну динаміку вже не є повністю прийнятною. Прирістна динаміка ВВП відстає від нарощування дефіциту поточного рахунку. Нетто-дебіторська позиція, яку другий рік зберігає Україна, на сьогодні вже не є повністю виправданою.*

Валовий борг у 2007 р. зріс, але поки що не настільки, щоб небезпечно по-

хитнути стан міжнародної ліквідності нашої країни і викликати вже сьогодні необхідність у введенні жорстких обмежень для зовнішніх запозичень. Тривало оновлення історичного максимуму припливу прямих іноземних інвестицій. У часі воно поєдналося з різким збільшенням імпорту машин, обладнання, металів. Отже, *збережені тенденції, характерні для відповідного періоду минулого року, коли відчутний приплив інвестицій і підтримка споживчого попиту супроводжувалися існуванням дефіцитного поточного рахунку. Але цього разу не довелося платити за дію цих локомотивів зростання економіки втратою валютних резервів. Як і 2006 року, девальвації уникнули, але резерви не змінилися. Вони навіть зросли.*

Уже другий рік поточний рахунок не є емісійним джерелом. Цю функцію виконує фінансовий рахунок. Скуповуючи позитивний надлишок, Національний банк вивів запас валютних резервів на безпрецедентно

високий 32-мільярдний рівень. Водночас слід звернути увагу на те, що валютні резерви у 2007 році формувалися за рахунок більш волатильних джерел. Менш безпечних. Тому що, на відміну від експортних надходжень, кошти від позичкового капіталу є важко передбачуваними за своєю поведінкою: здатні до різкої зміни вектора руху за несприятливої ситуації на світових фінансових ринках.

Зростання ВВП стабілізувалося. Споживчий компонент сукупного попиту в останні місяці року набирає ваги. За рахунок, а не на додаток до інвестиційного попиту. Тому темпи збільшення дефіциту поточного рахунку уповільнилися. На утримання протягом двох років дефіциту поточного рахунку слід уже реагувати. Адже збільшується зовнішній борг. Потрібно у найближчі три-п'ять років відновити позитивний торговельний баланс і тримати його так довго, щоб урівноважити роки, коли він був від'ємним.

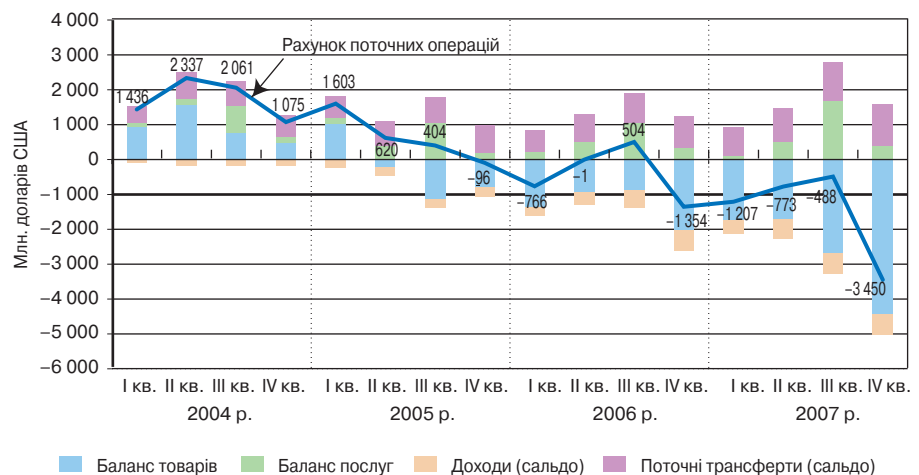
У цьому контексті особливою є проблема імпорту.

ПРОБЛЕМА ІМПОРТУ

Особливість руху платіжного балансу — різке прискорення не тільки інвестиційного, а й інших видів імпорту. У минулому році на рівні максимумів перебував імпорт продовольчих товарів, ліків та інших видів продукції хімічної промисловості, виробів із деревини, товарів народного споживання.

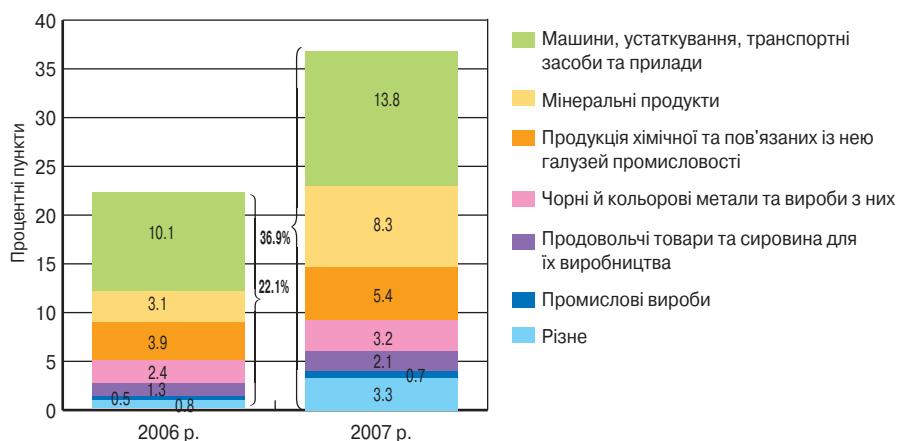
Динаміка минулорічного імпорту продукції машинобудування добре корелюється з перевищенням на 12.4% темпів зростання інвестицій в основний капітал (у січні — вересні вони становили 28.5%, за відповідний період 2006 р. — 16.1%). З огляду на це *поточний рахунок 2007 року мав дефіцит, який більшою мірою, ніж рік тому, викликаний продуктивним спря-*

Графік 2. Рахунок поточних операцій

МАКРОЕКОНОМІКА

Графік 3. Внески окремих товарних груп до загального зростання імпорту товарів

Підготовлено департаментом платіжного балансу НБУ.

муванням залучених іноземних заощаджень (див. графік 3).

Я не поділяю дещо зверхнє ставлення деяких статистиків до ввезення автомобілів. Не слід недооцінювати його значення. Йдеться про суттєвий чинник зниження інфляційного тиску на чутливих до коливань товарних ринках. Адже споживчий попит на цих ринках (зокрема, продовольчих товарів) зазнає послаблення, оскільки переміщується на ті товари, які раніше не були життєво необхідними для широких верств населення.

Імпорт енергоносіїв після підвищення цін на газ та триваючого подорожчання нафтопродуктів перебуває на прогнозованих рівнях. Процент до загального обсягу товарного імпорту за статтею "Мінеральні продукти" становить 25.3 (у 2006 р. — 26.3), хоча темпи зростання збільшилися втричі.

Українська економіка непогано тримає "газовий удар". Став зрозумілим масштаб впливу нових цін на зовнішньоторговельний баланс. Він сприяв розширенню імпорту. Але ще швидше зріс експорт. **Що ж до внеску "газового фактора", то він становить 1 млрд. 695 млн. доларів США.**

Поліпшується структура експорту й імпорту. Машинобудування залишається лідером за темпами зростання (див. графік 4).

На 52.5% зріс обсяг вивезення машин, устаткування тощо. У чорній металургії — на 26.6%. Те ж відбувається і з імпортом. **Машинобудування міцно тримається на лідерській позиції і в структурі ввезення продукції. Темп становив 44.3% (у металургії — 42.6%).** А питома вага зросла майже на 2% за 12 місяців і доведена до 32.7% від загального обсягу товарного імпорту. Наприклад, частка енергоносіїв, що ввозяться, стабілізувалася на рівні 2006 р., хоча ціни на газ, нафту відчутно зросли. Певною мірою діє фактор енергозаощадження та імпортозаміщення.

Можна з певною умовністю звести проблему переважаючого зростання імпорту і збільшення дефіциту торговельного балансу до дії трьох чинників.

Перший. Імпорт залишається активним. Ясно чому. На третину зросла вартість газу. Зростає ціна нафти. На додаток: ще з 2006 р. з метою задоволення потреб внутрішнього ринку введено обмеження на вивезення власних

енергоресурсів. Є в цьому своя логіка. Але це збільшує негативне сальдо рахунку торгівлі товарами та послугами.

Другий. Дефіцит торговельного балансу збільшується разом із прискоренням руху ВВП. Цього не спостерігалось в 2003—2004 рр. Адже газ був дотованим, утричі дешевшим. А експорт перебував на рівні історичних максимумів. За унікально сприятливої світової кон'юнктури. Сьогодні ж умови інші. Газ дорогий. Світова економіка зійшла з піку свого піднесення. За цих умов форсаж темпів зростання українського ВВП — тема для розважливого обмірковування. Звичайно, і за сильного розігріву економіки можна буде уникнути "розплати" різким збільшенням імпорту. Але лише за умови активного енергозаощадження або при падінні світових цін на енергоносії. Останнє виглядає проблематичним. Сьогодні сприяти нарощуванню темпів ВВП доцільно лише в міру готовності протидіяти тривалому існуванню негативного сальдо торговельного балансу. Інструменти протидії відомі: потужна експансія експорту й агресивна енергозаощаджувальна політика. Краще — і те, й інше.

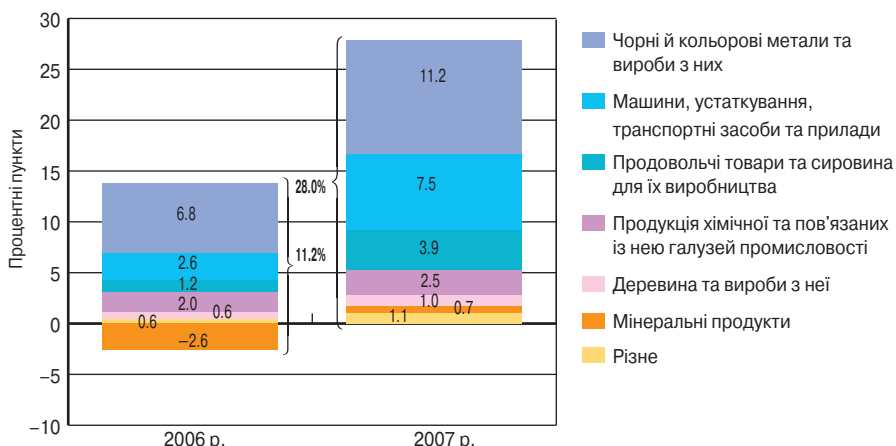
Третій. Дефіцит бюджету підштовхнув імпорт. Високий темп зростання ВВП теж додає йому імпульсу. Приплив іноземних інвестицій, що сприяють економічному зростанню, супроводжується ескалацією імпорту інвестиційних товарів.

Ще раз повернемося до теми природи торговельного дефіциту в Україні.

Високий темп зростання в 2000—2005 рр. супроводжувався активним балансом торговельних операцій. Це зрозуміло. Потреба в імпорті була меншою, бо завантажували напівхолості потужності. Попит на короткі оборотні кошти був вищим, ніж потреба в довгих інвестиціях для модернізації. Сьогодні ситуація змінилася. Зношеність фондів майже критична. З 2006 р. промисловість вичерпала потенціал відновлювального зростання, почався перехід до модернізаційного, структурного. Цього не зробити без певного сплеску попиту інвесторів на імпортне обладнання. Не уникнути і певного збільшення корпоративних запозичень на зовнішніх фінансових ринках. Очевидно, слід змиритися із борговою природою сучасної економічної динаміки. До певної межі.

Минув і час дешевого піднесення. Всі ресурси дорожчають. Трудові теж. Зарплата зростатиме і надалі. Вартість робочої сили при щільному ринку зайнятості збільшується. За цієї причини не уникнути певного розширення спо-

Графік 4. Внески окремих товарних груп до загального зростання експорту товарів

Підготовлено департаментом платіжного балансу НБУ.

живчого імпорту. Альтернатива — посилення інфляційного тиску на ринках із товарними дисфункціями. Вона неприйнятна. Якщо вітчизняні виробники “розкрутяться”, можна буде зменшити імпорт. А до того доведеться за споживчий бум “платити” додатковим ввезенням товарів із-за кордону.

Газ у ціні зростатиме. Цього процесу не уникнути. Не слід тішити себе ілюзіями. Інакше нас чекає розчарування. Енергозбереження допоможе. Але тільки з часом. До того ж і воно потребує імпорту певних видів обладнання. Для підживлення 6—7-відсоткового зростання ВВП. Будемо ввозити обладнання і техніку для модернізації з енергозберігаючим акцентом. Для довгострокової макроперспективи. Тому негативне сальдо торговельного балансу приречене відчувати підвищувальний тиск під впливом зазначених обставин. На додаток до тих, що пов’язані з інвестиціями і споживанням.

Боротися з імпортом можна радикально. Є сильна хірургія. Відмовитися від нарощування споживчих стандартів. Відновити бездефіцитний бюджет. Не гнатися за темпами економічного зростання. Посилити квотування. Запровадити загороджувальні мита. Але ж чи потрібно так “битися” з іноземними “пришельцями”? Думаю, справа до цього не дійде. Це позавчорашній день. Краще тиснути на акселератори експорту. “Душити в обіймах” іноземних інвесторів. “Задавити” інфляцію. Здешевити кредит. Посилити позицію вітчизняного конкурента з іноземним імпортером. “Відпустити” приватизацію. Вивільнити дихання бізнесу — малому і великому. Він дасть гідну відповідь атакам закордонного інтервента на багатьох вітчизняних споживчих ринках. Але продовження буде. З часом.

Особливість минулорічної ситуації полягала лише в тому, що уповільнення темпів зростання доходів громадян було перекрите прискоренням збільшення інвестицій. Крім того, споживчий попит “на плаву” підтримувало і розширене кредитування товарів невиробничого призначення, зокрема у валюті. Тому хоча доходи зростали і повільніше, ніж рік тому, але імпорт залишився на рівні 2006 року.

Структурні зміни і ротація тенденцій у поточних операціях тісніше, ніж будь-коли, кореспондувалися з процесами, які віддзеркалювали базові тренди фінансового рахунку.

ТРЕНДИ ФІНАНСОВОГО РАХУНКУ

У минулому році платіжний баланс дедалі міцніше стискався “обіймами” профіциту фінансового рахунку.

Останній перебуває на найвищій за всі роки позначці. *Приплив довгострокових фінансових ресурсів був безпрецедентним.* Додатне сальдо рахунку фінансових операцій з капіталом збільшилося відразу на 11 млрд. 900 млн. доларів США. Це вивело профіцит зведеного балансу на рівень історичного максимуму — 9.4 млрд. доларів США. Особливість полягає в тому, що у 2006 році фінансовий рахунок мав розрив 2.4 млрд. доларів США. Це було активне сальдо. Тому й зведений баланс був профіцитним. Щоправда — малопрофіцитним.

Прямі іноземні інвестиції зросли. Але, як і рік тому, менше від потенційних можливостей. За рік вони збільшилися на 9.2 млрд., у 2006 р. — на 5.7 млрд. доларів США.

“Апетит” інвесторів, як і рік тому, обмежували флюїди невизначеності наслідків навколовиборчих подій.

Боргова складова у фінансовому рахунку зростала швидше, ніж прямі і портфельні інвестиції. Вражає розрив у динаміці. Якщо прямі інвестиції, наприклад, зросли на 9.2 млрд. доларів США, то боргові залучення (чисті), представлені негарантованими кредитами та облігаціями приватного сектору збільшилися вже на 14.9 млрд. доларів США. Це майже в два рази більше, ніж за відповідний період минулого року.

Особливістю ситуації у сфері операцій із капіталом і фінансових операцій є також уповільнення відпливу капіталу. Водночас він усе ще залишається дещо більшим, ніж приріст прямих інвестицій. Загалом цей відплив оцінюється у 12.3 млрд. доларів США. Це на 3.1 млрд. доларів більше, ніж надходження прямих інвестицій. За зазначений період в 1.2 рази збільшилося й від’ємне сальдо за статтею “Доходи”. *Нерезиденти активізували імпорт дивідендів за здійсненими раніше прямими інвестиціями і довгостроковими позиками. Рік тому він був на 11.3% менш інтенсивним.* Тоді негативне сальдо за статтею “Інший короткостроковий капітал” становило 11 млрд. доларів США.

Відмінністю поточного моменту в царині зовнішніх фінансових операцій є і різке підвищення внеску припливу капіталу у формуванні валютних резервів країни. 2006 року вони скоротилися на 2 млрд. доларів США, а 2007-го — зросли на 9 млрд.

Внесок припливу капіталу був достатнім, щоб перекрити його вплив у зв’язку з утворенням дефіциту поточного рахунку. І це при тому, що за рік останній зростав вищими, ніж у 2006 р., темпами.

Як і в 2006 році, Україна мала дефіцит

поточного рахунку. Але у 2007 р. профіцит операцій з руху капіталу дав змогу компенсувати негативний торговельний баланс і зміцнити валютно-резервну забезпеченість національної грошової одиниці.

Інтенсивнішою, ніж рік тому, залишалася чиста кредитна емісія на купівлю валюти в резерви. Поточні операції в сфері зовнішньоекономічних відносин знесилюють, а капітальні операції підсилюють валютні потоки в країну. Здебільшого йдеться про потоки приватних капіталів, а не державні запозичувальні акції. У 2007 році Національний банк збільшив валютні резерви на 10.2 млрд. доларів.

Країна ввійшла у фазу справжнього буму в сфері зовнішніх приватних запозичень. Сформовано їх історичний максимум. За останні дванадцять місяців відбувалося справжнє “ралі” розміщень облігацій, що здійснювали за кордоном банки та корпорації. У країні все ще споживається більше, ніж виробляється. Борг зростає. Приростають також прямі іноземні інвестиції. Але й вони є джерелом майбутніх вилучень із чистого валового національного продукту.

Зазначене пожвавлення споживання іноземних заощаджень має таке пояснення.

Упродовж 8 останніх років доходи українців суттєво зростають. На сьогодні вони достатні для придбання товарів довгострокового користування (в тому числі автомобілів і житла). Але вони ще не дають змоги робити це без довгострокових кредитів. Банки купують гроші за кордоном. За браком власних. За високої інфляції. За недостатньої довіри вкладників. За все ще фактично існуючого гестериса доларизації (її незворотності). *Темпи суспільного виробництва зросли до 7.3%. Але вони більшою мірою, ніж рік тому, відстають від ще рухливішого внутрішнього споживання. Потреби підвищуються швидше, ніж засоби їх задоволення з внутрішніх джерел. Тому і зростає негативне сальдо платіжного балансу за поточними операціями.*

Запозичення підштовхуються і потребами бізнесу у довгострокових позикових ресурсах для модернізації економіки. Старі потужності або виведені, або завантажені. Потрібні гроші для створення нових. Бюджет їх не дає у достатньому обсязі. Власники депозитів теж не сформували грошову базу пасивів, достатню для багаторічних інвестицій.

Тому банки позичають за кордоном. Приватизація “у сплячці”. “Виручають” запозичення. Три заплановані нові хвилі підняття зарплат і пенсій за подальшого уповільнення динаміки

МАКРОЕКОНОМІКА

ВВП призведуть до уповільнення зростання інвестицій. Або до дефіциту поточного рахунку. Ряснішими стануть і зовнішні запозичення.

Вийшли із “зали очікувань” й іноземні інвестори.

Якщо в країну приходять іноземні інвестиції — з ними і валюта. Додаткова потреба в ній у зв'язку з утворенням негативного торговельного сальдо покривається також і за рахунок запозичень на світових фінансових ринках. Живемо в борг. Ростемо на іноземних заощадженнях. Чи завжди це погано? Наскільки небезпечно? Чи можемо повертати борг? Обслуговувати вчасно?

Почнемо з першого питання. Осудний присмак у коментарях щодо боргового зростання економіки позбавлений внутрішньої логіки. Інвестори в усьому світі користуються кредитами. Результатом цього має бути інтенсивніша динаміка кінцевих фінансових результатів, тоді боргові кошти використовуються ефективно. Борг (кредит) своєчасно обслуговується, повертається. Шкурка вичинки варта. Можна не позичати, але і не зростати. Це ми вже проходили. Але не у минулому році. ВВП — головний фінансовий продукт країни — торік зріс на 7.3%, або на 165 млрд. грн. А обсяг валового зовнішнього боргу збільшився на 19.8 млрд. доларів США. Кредити розігрівали економічну активність учора. Гріють сьогодні. Те ж буде завтра. Стосовно зростання корпоративного боргу, зокрема банків, то з цього приводу скажемо так: “За красиві очі” у приватному секторі кредити не надають. Дивляться на спроможність позичальника обслуговувати і повертати борг.

Активне зростання упродовж чотирьох років доходів формує нові споживчі орієнтири. Споживче кредитування на середній (до кількох місяців) і довгий період було б екзотикою для тих, хто живе від зарплати до зарплати. Але в міру зростання добробуту нації розширюється попит на купівлю житла, автомобілів, послуг освіти й охорони здоров'я. Стан ринку продажу автомобілів і ринку нерухомості в економічно розвинутих країнах уже давно є індикатором готовності споживачів рухати економічну активність усієї господарської машини. Україна поки що лише стає на цей шлях. Зростає попит на споживче кредитування. Банки позичають необхідні для цього ресурси за кордоном. Дешевші за українські і на відносно довгі строки.

Того ж вимагають і нові запити виробників. Реальний сектор залишає зону відновлювального зростання. За промисловістю прийде час будівництва, транспорту, сільського господарства. Всі

доросли до потреби в реновації і модернізації. Є попит на довгі і дешеві кредити. Банки їх надають. Самі позичають. За борги деякі експерти дуже хвилюються. Хочуть інновацій, інвестицій. Але закликають не боятися двозначної інфляції. Водночас як за цих умов уникнути двозначної вартості кредитів — не кажуть. Думають. А банки на цей період “завозять” іноземний, більш доступний і затребуваний грошовий товар. Не гаслами, а ділом сприяють інвестиційному процесу. Чи зможуть повернути? Це питання непокоїть і Національний банк. Звідси вимоги дотримуватися базельських правил. Синхронізувати активи і пасиви. Підвищувати продуктивність праці, загальну ефективність і прозорість банківського сектору. Уникаючи деукраїнізації, посилити в ньому конкуренцію за споживача. Відкрити “вхід” іноземному капіталу. Поступово. Помірно. Як це роблять інші члени СОТ.

Нарощувати експорт і прямі іноземні інвестиції. Це найкращі ліки проти нетривалої хвороби “торговельного дефіциту”. Не уникнути і менш бажаних, із побічними ефектами ліків зовнішніх запозичень. Їх слід приймати обережно. Щоб не було боргової інтоксикації. Сьогодні до цього ще далеко. Але слід бути пильними. Не передавати куті меду. Головне — максимально ефективно використовувати кредити. Для цього створювати сприятливі умови. Як свіже повітря хворому, так для успішного освоєння позичкових коштів потрібні впевненість бізнесу у завтрашньому дні. Сприятливому для господарювання. Чесний суд. Ясні наміри уряду: в бюджетних справах, у приватизаційній політиці, у фінансових діях.

Розглянуте вище переплетення базових тенденцій платіжного балансу у його поступальному русі час від часу загострювало питання щодо доцільності змін у курсовій політиці Національного банку.

У 2007 р. сили підвищувального і понижуального впливу на обмінний курс були збалансовані.

Вища, ніж минулорічна, динаміка продуктивної сили економіки (ВВП, випуск у реальному секторі в співвідношенні зі сталим рівнем зайнятості) чинить ревальваційний тиск на вартість гривні. В тому ж ключі діють фактори збільшення профіциту фінансового рахунку. Ще “не відіграно” історично сформований потенціал для проведення політики “сильної гривні”. До того ж у листопаді уповільнилося зростання дефіциту рахунку поточних операцій (на третину порівняно з показником жовтня — 828 млн. доларів порівняно з

1 млрд. 85 млн.). У порівнянні з ВВП його питома вага різко скоротилася — з 8% за жовтень до 6.1% за листопад. Уповільнилося на 8% випереджаюче зростання імпорту товарів і послуг над експортом.

Водночас не слід було відкидати і масштаб протидіючих посиленню обмінного курсу чинників. Інфляція споживчих цін різко послабила купівельну силу гривні. Не подолана тенденція уповільнення темпів зростання продуктивності праці (ВВП і промисловість зокрема, починаючи з лютого майже безперервно, хоча і повільно, послаблювали свою позитивну динаміку). У сільському господарстві тривала рецесія, яка чинила сильний понижувальний вплив на купівельну спроможність гривні в сегменті споживчого кошика, що становить 53% (продовольчі товари). На фініші року валютні резерви поповнювалися нижчими темпами. В листопаді дещо уповільнилося зростання профіциту рахунку операцій із капіталом та фінансових операцій. До того ж роль припливу прямих інвестицій у фінансуванні дефіциту торговельного балансу знизилася до рівня показників I кварталу. Натомість приріст запозичень банків і корпорацій знову оновив місячний і кумулятивний (з початку року) історичний максимум (16 млрд. доларів США, за січень — листопад 2006 р. — 6.8 млрд.). Приріст середньо- та довгострокових кредитів, облігацій лише за один листопад (2.9 млрд. доларів) практично дорівнював показникам першого кварталу (2.9 млрд. доларів) та другого (3.2 млрд. доларів). В 1.8 раза швидшим, ніж у жовтні, темпом виходив із країни короткостроковий капітал. Національний банк у 2007 році утримувався від будь-якої відчутної корекції валютно-курсної політики.

Окрім іншого, було взято до уваги досвід 2005 року. Тоді, у квітні, відбулася відома корекція обмінного курсу гривні. Країна мала потрійний профіцит — бюджету, поточного і фінансового рахунків. 2007 року мали подвійний дефіцит — рахунку поточних операцій і бюджету. Фінансовий рахунок у 2005 році мав профіцит, що здебільшого базувався на припливі прямих інвестицій. У 2007 році цей профіцит “сидів” на боргових підвалинах. Співвідношення боргових і прямих інвестицій у 2005 р. становило 1 : 1.4, у 2007 році (вересень) — 1.8 : 1.

Інфляція (16.6%) прискорилася. Напередодні прийняття рішення в квітні 2005 року щодо посилення обмінного курсу вона становила лише 4.4%, тобто була майже в чотири рази меншою, ніж минулого року.

Якщо внутрішня сила гривні послабилася, то відсутні і надійні підстави для посилення її обмінного курсу. Тим більше,

що інфляція в країні імпліцитної прив'язки національної валюти є більш як у сім разів меншою, ніж в Україні.

Національний банк акцентував увагу бізнесу на готовності до поступового підвищення гнучкості курсоутворення, а не до невідкладної реалізації сформованого раніше потенціалу посилення гривні.

У 2008 рік Україна вступила з відсутністю передумов для невідкладного й одномоментного посилення обмінного курсу гривні. Водночас ситуація містить ознаки неоднозначності. *Підстави для істотної підвищувальної переоцінки обмінного курсу до валюти імпліцитної прив'язки все ще є міцними, а ревальваційний потенціал продовжує зростати. Але не слід квапитися.*

По-перше. Чистий приплив валюти формується в основному за рахунок запозичень. Прямі іноземні інвестиції збільшуються, але вплив капіталу з надлишком "компенсує" це зростання. Крім того, прямі інвестиції прийшли здебільшого в банківський сектор, у якому ймовірний вплив інвестицій може бути більшим, ніж у реальному секторі.

По-друге. Експортно-імпорتنі операції все ще формують чистий вплив валюти. Це означає, що надійність утримання досягнутого рівня резервів, які спираються на позичковий капітал, залишається предметом певної стурбованості. Посилення гривні могло б гіпотетично сприяти припливу валюти за торговельними операціями, якоюсь мірою стримувати експорт.

Відомо, що волатильність капітальних потоків може підживлювати і рухливості обмінного курсу. У листопаді — грудні ситуація, що склалася після виборів і в зв'язку з очікуваними змінами на міжнародних фінансових ринках, стала яснішою. Можливості коливання настроїв інвесторів і їх вплив на обмінний курс вийшли із зони певної невизначеності.

По-третє. Прискорилося інфляція: як споживчих, так і цін виробників. Це робить нелогічним невідкладне посилення обмінного курсу.

По-четверте. В ІV кварталі почав формуватися дефіцит бюджету. Прискорився процес дофінансування з цілої низки видаткових статей бюджету. Стартувало нове підвищення зарплат і пенсій. Усе це посилило попит на імпорту і відповідно на іноземну валюту. Це стало протиположним посиленню гривні.

По-п'яте. Триває уповільнення темпів зростання ВВП. Відповідно понижувального тиску зазнає динаміка продуктивності праці. Принаймні темпи її підви-

щення сповільнюються.

По-шосте. При дестабілізації політичної ситуації може бути спровокований азіотажний попит на валюту, що потребуватиме інтервенцій на її продаж.

Усе це дає підстави залишити без коректив поточну валютно-курсову політику центрального банку. Наразі мега-регулятор має зберігати діючу парадигму валютної та грошово-кредитної політики в очікуванні макроекономічних результатів перших місяців року та перегляду бюджету на 2008 р. Одночасно слід прискорити підготовку заходів щодо оптимально прогресивної лібералізації регулювання руху обмінного курсу національної грошової одиниці.

РОЗВИТОК ПОДІЙ

У перший місяць минулого року поточний рахунок був зведений "з плюсом". Активне сальдо становило 2.7% ВВП (у січні 2006 р. спостерігався дефіцит — 2.3%).

Різко зріс обсяг експорту. Підтвердилось припущення щодо його позитивного чистого внеску у динаміку ВВП. Показник зовнішніх поставок товарів (37.1%) у стартовому місяці року поступався лише відповідному показнику 2004 р. (43%).

Відновилося тенденція переважаючого зростання експорту (скажімо, експорт товарів і послуг зріс на 33.3%, тоді як імпорту — на 21.2). Востаннє вона спостерігалася у червні — вересні 2006 р. і була зупинена у ІV кварталі. Проте *не була виключена корекція показника імпорту після з'ясування обсягів спожитого газу.*

Динаміку експорту належало оцінювати з урахуванням супернизької бази порівняння січня 2006 року, коли експорт знизився на 6%. Робота промисловості у січні підтвердила висновок щодо посилення ролі продуктивності праці на додаток до дії фактора сприятливої цінової кон'юнктури. *В структурі експорту не відбулося радикальних змін: домінувало вивезення продукції металургії і хімії, але нарощувало "м'язи" і машинобудування.*

Держава, за підсумками січня, вже не виступала в ролі нетто-дебітора. Цьому сприяло також утримання профіциту держбюджету, що уповільнило зростання імпорту. В такому контексті *перспективи подальшого вирівнювання платіжного балансу в частині поточних операцій отримали психологічно важливу підтримку вже на старті 2007 року.*

Підстави для корекції курсової політики були відсутні. Хоча, якщо виходити з позицій не тільки технічного, а й

фундаментального аналізу, то гривня додатково мала б посилитися. Про це свідчили всі січневі макроіндикатори: інфляція, ВВП, випуск, продуктивність, зайнятість, фіскальна і платіжна позиції. Водночас покладатися на фактори одного місяця, частина з яких є тимчасовими, а інші містять елементи невизначеності, було б недоречно. До того ж виникли додаткові ризики середньої сили дії, пов'язані з підвищенням споживчих стандартів і їх можливим впливом на цінову стабільність.

НА ФІНІШІ ПЕРШОГО КВАРТАЛУ

Різка зблизилися темпи зростання експорту й імпорту (як товарів, так і послуг). Практично вони зрівнялися. У 2006-му розрив у динаміці становив 25.3% на користь імпорту. Минулого ж року встановилася рівновага. Тому що на порядок (з 1.5% до 28%) підвищилися темпи зростання експорту товарів і послуг. А висхідний рух імпорту залишився майже на рівні попереднього року — 29.6% порівняно з 26.8% у І кварталі 2006 р.

Фінансовий рахунок знову став профіцитним. Його активне сальдо за розміром перекинуло від'ємний розрив поточного рахунку. І не тільки. Був запас позитиву, достатній, щоб і зведений платіжний баланс мав надлишок. *За І квартал профіцит становив 2.2% від ВВП. На рік раніше мали дефіцит зведеного балансу у розмірі 10.2% від ВВП.*

Відновлення профіциту зведеного балансу не призвело до посилення гривні. Тому що *розпочалися чисті інтервенції на купівлю валюти. У І кварталі 2006 року Національний банк її продавав, зменшивши резерви на 2.3 млрд. доларів США. За січень — березень 2007 року купівля валюти становила 995 млн. доларів США. Як наслідок, істотно посилилася монетарна активність центрального банку. У 2006 році відповідна чиста кредитна емісія скоротилася на 10.4%. Минулого року в І кварталі вона розширилася на 5.1%. Це стало суттєвою монетарною підтримкою високих темпів економічного зростання.*

Дефіцит поточного рахунку збільшувався протягом усього І кварталу. Переформатовано і рушійні сили формування дефіциту. 2006 року домінуючу роль відіграв високий споживчий попит. 2007-го — акцент змістився на інвестиційний. Темпи ж зростання доходів і зарплати вдвічі поступалися минулорічним.

На межі першого і другого півріччя (у червні) підтвердилось припущення щодо перетинання експортом пікової позначки зростання. У січні — червні

МАКРОЕКОНОМІКА

експорт товарів і послуг збільшився на 29.0% порівняно з 33.3% у січні та 30.3% у січні — квітні.

Вдалим виявився і прогноз щодо поступового нарощування надходжень від надання послуг у період сезонного сплеску попиту. Якщо у травні баланс послуг за своїм профіцитом поступався минулорічному показнику на 72 млн. доларів США, то у червні вже перевищував його на 55 млн. доларів США.

У червні вперше було зафіксовано незначне активне сальдо торговельного балансу (майже 60 млн. доларів США). Те ж стосується і поточного рахунку, який був зведений із червневим позитивом у майже 30 млн. доларів США. Підтвердився прогноз щодо консолідації дефіциту поточного рахунку на рівні попередніх п'яти місяців (1 млрд. 851 млн. доларів США порівняно з 1 млрд. 886 млн. доларів). Вже у квітні приріст дефіциту у кумулятивному вимірі (за 4 місяці) був найменшим із початку року (286 млн. доларів США). У січні — червні він навіть скоротився на 35 млн. доларів США.

Як і очікувалося, стабілізувалися темпи зростання імпорту товарів і послуг. Його динаміка за перше півріччя становила 31.7%. Це на 1% менше, ніж за попередні 5 місяців. Розрив з експортом скоротився до 2.7%. У I півріччі 2006 року він становив 15.7% на користь імпорту.

У липні — серпні боргове забарвлення економічного піднесення стало ще виразнішим. Внутрішній попит невпинно посилюється. А ресурс ВВП, необхідний для його утамування, нарощується низхідним темпом (9.3% у січні — 7.5% у січні — серпні). **Різновекторність руху споживання та виробництва збільшує дефіцит поточних платіжних операцій.** Сягнувши 2.7% від ВВП, він наблизився до максимального за всі роки існування гривні (1998 р. — 3.0%).

Потреба країни в інвестиціях усе ще задовольняється через рясне надходження іноземного капіталу. Здебільшого це кошти, отримані під розміщення українськими банками і корпораціями боргових цінних паперів. Надходять і прямі інвестиції.

Дефіцит поточного рахунку у серпні різко зріс. Після липневої консолідації. Негативне сальдо у вимірі накопичувальним підсумком збільшилося відразу на 254 млн. доларів США. Воно дорівнювало 2.7% ВВП порівняно з 2.1% за II квартал.

Профіцит рахунку капітальних і фінансових операцій після липневого зростання на 1.3 млрд. доларів США став ще на 1.8 млрд. доларів більшим у серпні.

Оновився історичний максимум (8.7 млрд. доларів США за 8 місяців).

У серпні зберіг силу своєї дії сезонний фактор. Послуги від туризму дали більше надходжень. Водночас **у балансі послуг позитивне сальдо дещо зменшилося.** За липень воно становило 577 млн. доларів США, а в серпні стало меншим на 125 млн. доларів. **І в цілому за січень — серпень профіцит балансу послуг на 76 млн. доларів США поступався позаторишньому показнику.**

Посилилася тенденція значного зближення темпів зростання експорту й імпорту. У 2006 році розрив на користь переважаючої динаміки ввезення товарів і послуг становив 10.2%. 2007-го відповідний показник зменшився до 5.4%. У серпні, зокрема, кумулятивна динаміка імпорту уповільнилася до 30.1% з липневого рівня 38.8%. **Порівняно з I кварталом експорт товарів і послуг зростає у січні—серпні повільніше на 1.3% (27.2% порівняно з 28.5%), а імпорт — на 2.6% (30.6% порівняно з 32.6%). Водночас вищий рівень збалансованості руху експорту й імпорту все ще не давав змоги уникати подальшого збільшення дефіциту торговельного балансу.**

НА ФІНІШІ ТРЕТЬОГО КВАРТАЛУ

◆ Дефіцит поточного рахунку продовжував зростати (у вересні — на 270 млн. доларів США; у серпні — на 259 млн. доларів; у липні — на 6 млн. доларів США).

◆ Дефіцит торговельного балансу упевнено рухався до позначки 4 млрд. доларів США. У вересні його приріст утричі перевищив відповідний показник вересня 2006 р. (368 млн. доларів США порівняно зі 106 млн. доларів). Порівняно з серпневим індикатором він був на 25% вищим.

◆ Дефіцит балансу товарів перевищив 5 млрд. доларів США. Це в 1.7 раза більше, ніж за 9 місяців 2006 року.

◆ Меншим, ніж рік тому, був і профіцит балансу послуг — 1.7 млрд. доларів США порівняно з 1.8 млрд. (округлено).

◆ Репатріація дивідендів за прямими інвестиціями та відсотків за портфельними на 356 млн. доларів США перевищила рівень 2006 року (9 місяців).

◆ Позитивний розрив за поточними трансфертами зростає повільніше, ніж потенційно можливий. Показник 2007 р. (9 місяців) перевищував відповідний показник 2004 р. лише на 1 млрд. доларів США, а рівень 2006 р. був лише на 0.5 млрд. доларів меншим, ніж минулорічний.

◆ У фінансовому рахунку досягнуто абсолютного історичного максимуму в 10.4 млрд. доларів США. Але не за рахунок прямих інвестицій, динаміка яких послабилася в 1.7 раза порівняно з серпневим показником. Профіцит фінансового рахунку тримався на запозиченнях приватного сектора. Це були в основному негарантовані кредити (8 млрд.) та облігації і боргові папери (3.3 млрд.). Історичний максимум запозичень банків і корпорацій був сформований волатильним капіталом, який не давав упевненості в надійності підвалин, на котрих базувалося це джерело поповнення валютних резервів.

◆ Відплив короткострокового капіталу наближався до рівня 9 млрд. доларів США. У II кварталі він був майже вдвічі вищим, ніж у I кварталі (відповідно 4.2 млрд. доларів США і 2.4 млрд.). Відплив капіталу за 9 місяців (8.5 млрд. доларів) перевищував приплив прямих іноземних інвестицій майже на 2 млрд. доларів (6.8 млрд. доларів).

Розрив у темпах зростання експорту й імпорту на користь останнього у січні — вересні сягнув 5.3%. У I кварталі він становив лише 1.1%. Темпи експорту у вересні були вдвічі нижчими, ніж у липні (відповідно 11.8 і 28.2%), та у 2.4 раза, ніж у I кварталі (11.8 та 28.5%).

◆ Валютні авуари у вересні перебували на історично рекордній позначці. За коефіцієнтом Реді (за нашими розрахунками) вони становили 4.9 місяця (фінансування майбутнього імпорту товарів і амортизація зовнішніх боргових зобов'язань).

◆ Продуктивність праці продовжувала зростати, хоча і більш помірними темпами (ВВП за 9 місяців становив 7.3%, у 2006 р. за той же період, за майже стабільною зайнятості — 6.1).

◆ Недооцінка обмінного курсу гривні у вересні залишилася на рівні, що сформувався в 2000—2006 роках (після девальвації на 138% у 1998—2000 рр. посилення у 2001—2006 р. ще не сягнуло і 8% (7.8%).

Проте макроекономічні детермінанти для невідкладного посилення обмінного курсу гривні у вересні виглядали менш надійними.

По-перше, дефіцит торговельного балансу і рахунку поточних операцій у цілому зростає по експоненціальній траєкторії.

По-друге, профіцит фінансового рахунку дедалі більшою мірою формувався на волатильних боргових джерелах.

По-третє, у вересні кумулятивний дефіцит зведеного бюджету становив 0.6% ВВП.

По-четверте. Посилився відплив

капіталу, в тому числі передвиборчого заарештування.

По-н'яте, уповільнилася динаміка зростання продуктивності праці, опосередкованим показником якої було послаблення темпів збільшення ВВП, обсягів промислового виробництва, рецесія в сільському господарстві.

У стартовому місяці останнього кварталу дефіцит рахунку поточних операцій зріс ще на 1 млрд. доларів США, що становить третину всього дефіциту, сформованого за період із початку року. Жовтневий дефіцит поточного рахунку сягнув майже 8% ВВП, що було найвищим місячним показником минулого року.

Успішно були протестовані також історичні максимуми дефіцитів торговельного (товари і послуги) і товарного балансів. **Наразі негативне сальдо торговельного балансу вийшло за позначку 4 млрд. доларів США (з початку року) і рухалося до нового максимуму у 5 млрд. доларів. Відповідні показники балансу товарів становили 6 млрд. доларів та 7 млрд. доларів США.**

Додатковий внесок у формування профіциту фінансового рахунку і відповідне збільшення чистого припливу капіталу надійшло з боку прямих іноземних інвестицій. Їх жовтневий приріст був на 0.5 млрд. доларів США більшим, ніж вересневий.

Справляв враження і такий нюанс руху платіжного балансу в жовтні, який є уповільненням темпів зростання відпливу короткострокового капіталу. Мільярдне вилучення його з банківської системи було вдвічі меншим, ніж у червні (2 млрд. 9 млн. доларів США) і в 1.2–1.4 раза меншим, ніж у липні – вересні, хоча на третину вищим, ніж середньомісячне за I півріччя (близько 700 млн. доларів США).

Зменшення навантаження на емісійну систему Національного банку, що відбулося у жовтні, віддзеркалює уповільнення чистого припливу капіталу. Зведений платіжний баланс у жовтні мав профіцит (785 млн. доларів США) в 1.7 раза менший, ніж у вересні (1 млрд. 356 млн. доларів США) та в 1.2 раза менший, ніж у II кварталі.

Споживчий попит, розігрітий ще у II кварталі, отримав новий поштовх у вересні – жовтні. У ці ж місяці профіцит держбюджету, що утримувався у січні – серпні, був змінений дефіцитом, який за січень – жовтень сягнув 0.9% ВВП (950 млн. доларів США, або 4.8 млрд. гривень). Але сталося це не тому, що уповільнився приплив капіталу (в тому числі позичкового) за фінансовим рахунком. Причина крилася у різкому жовтневому збільшенні дефіциту рахунку поточних операцій (з 270 млн. доларів

США у вересні до 1 млрд. 71 млн. доларів у жовтні). **Вісімсотмільйонне послаблення поточного рахунку було значно суттєвішим, ніж двохсотмільйонне збільшення профіциту фінансового рахунку (з 1 млрд. 626 млн. доларів США у вересні до 1 млрд. 856 млн. доларів у жовтні).**

Певна стабілізація темпів збільшення профіциту фінансового рахунку на фоні різкого зростання дефіциту рахунку поточних операцій супроводжувалася посиленням базових тенденцій у структурі запозичень. У жовтні, як і в попередні місяці, але ще більш акцентовано запозичення спрямовувалися в сектор невикористаного споживання, представлений здебільшого кредитуванням фізичних осіб. Але в цьому місяці різко зріс також і імпорт продукції машинобудування, що свідчило про посилення ролі інвестиційного попиту при збереженні активності вищезгаданого споживчого. Дещо більша частина зовнішніх запозичень спрямовувалася на закупівлю імпортного обладнання. У січні – жовтні імпорт машин, устаткування, транспортних засобів та приладів перевищив відповідний показник 2006 року на 4.6 млрд. доларів США. Це становило майже 40% від перевищення імпорту товарів за 10 місяців 2007 року над показником 2006-го за відповідний період.

Іншими новелами жовтня в контексті руху платіжного балансу були:

◆ **загострення очікувань інфляції, що посилювало попит на імпорт споживчого спрямування;**

◆ **стабілізація на рівні 7.3% темпів зростання ВВП за активнішої динаміки інвестицій і споживчих витрат;**

◆ **відчутнішим став ефект бази порівняння минулого року, коли у вересні – грудні прискорилися темпи збільшення експорту й уповільнилися – імпорту;**

◆ **експорт продовжував уповільнюватися в режимі “м'якої посадки”. Додатково його стримував не тільки ефект бази порівняння, а й обмеження на вивезення зерна, стабілізація цін на традиційних світових ринках;**

◆ **у жовтні в зв'язку з прискоренням інфляції девальвація РЕОК стала найменшою з початку року (0.6%);**

◆ **торговельний і бюджетний баланси були вже другий місяць конвергентними за векторами руху: обидва зводилися з дефіцитами. У січні – серпні бюджет і поточний рахунок були дивергентними. Перший мав профіцит, другий – зростаючий дефіцит. Отримано сигнал посилення інфляційного тиску: зростаючий бюджетний дефіцит підштовхне імпорт, послабить поточний рахунок і негативно впливатиме на очікування змін в обмінному курсі. В бік послаблення.**

Віддзеркаленням зазначеного є ряд змін, що стався у листопаді.

— **Дефіцит поточного рахунку зріс ще на 828 млн. доларів США.**

— **Торговельний баланс за 11 місяців збільшив свій негативний розрив до майже 6 млрд. доларів.**

— **Імпорт уже дещо уповільнювався, а експорт різко зростає** і рухався до рівня показників I кварталу (26.4% за січень – листопад, тоді як у I кварталі цей показник становив 28.5%, у III кварталі – 22.3%).

— **Негативне сальдо рахунку поточних операцій фінансувалося здебільшого за рахунок припливу позичкового капіталу, а не прямих іноземних інвестицій** (2.9 млрд. доларів США становило у листопаді збільшення запозичень і на 450 млн. доларів зросли прямі іноземні інвестиції).

— **Відплив короткострокового капіталу (1.8 млрд. доларів США) впритул наблизився до щогорічного місячного максимуму (червень – 2 млрд. доларів США).**

— **Тривало уповільнення металургійного та енергетичного експорту.**

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПЛАТІЖНОГО БАЛАНСУ В 2006 ТА 2007 РОКАХ

У частині поточного рахунку.

Дефіцит **різко збільшився**. У 2006 році він дорівнював 1.5% ВВП, або 1 млрд. 617 млн. доларів США. А у 2007-му – 4.2%, або 5 млрд. 918 млн. доларів США.

Негативне сальдо торговельного балансу на 4.8 млрд. доларів перевищило відповідний показник попереднього року. Ще більшим є від'ємний розрив у балансі товарів – він становить 5.4 млрд. доларів США.

Зазначені показники дефіциту були б ще більшими, якби не відбулося зближення темпів зростання експорту й імпорту. Якщо у 2006 році імпорт товарів і послуг за темпами перевищував експорт на 8.8%, то минулого року – на 7.4%. Баланс послуг був позитивним і його сальдо перевищило на 570 млн. доларів США показник попереднього року. Те ж стосується і профіциту за статтею поточних трансфертів, де перевищення показника порівняно з попереднім роком становило 902 млн. доларів США.

У структурі експорту й імпорту ротації базових тенденцій не відбулося. Утримується на позиціях лідерів вивезення чорна металургія (41.7% від загального обсягу). Рішуче освоює позиції локомотива експорту машинобудування (17%, у 2006 році було 14.3%).

Щодо аграрного експорту, то він за питомою вагою в структурі експорту “тупцює” на третій позиції в трійці

МАКРОЕКОНОМІКА

лідерів (12.5%, у 2006 році — 12.1).

Родзинкою структурних зрушень в імпорті є абсолютна хедлайнерська позиція машинобудування. Йдеться про найвищу (32.7%) питому вагу в структурі імпорту, а також найвищі темпи приросту (44.3%, у 2006 році — 36.3). А от імпорт продовольчих товарів не зазнав істотних і необхідних для протидії інфляції змін. Його питома вага навіть знизилася до 6.8%. А темп приросту був нижчим лише за статтею промислового виробництва (13.6%).

Участині фінансового рахунку

Сталося вибухове збільшення профіциту. У 3.8 раза показник позитивного сальдо рахунку фінансових і капітальних операцій перевищив попередньорічний (на 11.8 млрд. доларів США).

Такі разючі зміни були забезпечені різким зростанням запозичень — середньо- і довгострокові кредити, облігації збільшилися до 14.9 млрд. доларів США, у 2006 році цей показник був у 1.9 раза меншим. Поміркованішими темпами продовжували свій висхідний рух прямі іноземні інвестиції. Вони зросли на 9.2 млрд. доларів США, у 2006 році — на 5.7 млрд. доларів. Відплив короткострокового капіталу посилювався — з 11 млрд. доларів у 2006 р. до 12.2 млрд. доларів США у 2007 році.

Участині зведеного балансу

Порівняння теж на користь минулого року. Позитивний надлишок 2007 року майже у 4 рази перевищив рівень попереднього. Внаслідок цього Національний банк вивів валютні резерви на позначку 32 млрд. доларів США. Це на третину більше, ніж у 2006 році.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

I. Для досягнення у 2008 році більшої збалансованості зовнішньоторговельних операцій **акцент слід змістити на реалізацію потенціалу зростання експорту.**

II. **Уникаючи імпортофобії, необхідно стабілізувати його динаміку.** Для цього доцільно збільшити виробництво продукції в тих сегментах української економіки, де це можна робити з прийнятним рівнем ефективності дотримання високих споживчих стандартів якості.

III. **Необхідно доручити відповідним міністерствам вивчити можливості імпортозаміщення за найбільш витратомісткими позиціями (ввезення продуктів нафтопереробки, деяких видів металів і пластмас, фармацевтичної продукції).** Потрібно активізувати зусилля щодо стабілізації імпорту газу за рахунок його заощадження.

IV. Національний банк може підтри-

мати ініціативу уряду щодо збільшення термінів проведення валютних операцій із поставок високотехнологічного обладнання і спрощення процедур отримання ліцензій.

V. Доцільно також **провести дослідження співвідношення роздрібного товарообігу, динаміки вітчизняного виробництва та імпорту з метою виявлення його реальних неврахованих масштабів.**

VI. Наявними інструментами (в межах правил СОТ) необхідно **сприяти зниженню імпорту на величину приросту власного виробництва на тих ринках, де нині забезпечено прийнятний баланс попиту і пропозиції.**

VII. Бажано було б також, не впадаючи в “експортomanію” й уникаючи загрози перегріву економіки, **утримати темпи збільшення експорту товарів і послуг. Цього за інших однакових умов на рівні до 15% було б достатньо для збереження динаміки зростання ВВП у межах бюджетного орієнтира (6.8 %).** Для досягнення такої мети треба здійснити низку упереджувальних дій, щоб не втратити набраний темп. Зокрема:

а) **відмовитися від лімітування експорту зерна нового врожаю за умов його достатності для задоволення потреб внутрішнього ринку;**

б) **вивчити доцільність реекспорту м'яса;**

в) **використати “вікно” експорту низки продуктів тваринництва в ЄС;**

г) **розширити експорт електроенергії в Словаччину і вугілля — в Болгарію;**

г) **створити умови для реалізації цюгорічного потенціалу експорту цукру;**

д) **розробити плани сприяння експорту капіталу в енергетичні активи Росії, Туркменистану, Узбекистану;**

е) **вдатися до відповідних дій у сфері вдосконалення експортно-імпорتنих трансакцій, які відбуваються з великими витратами через вад у веденні митних процедур;**

є) **розробити і задіяти республіканську програму сприяння експорту до Китаю і Латинської Америки;**

ж) **виявити стриманість в обмеженнях на імпорт м'ясопродуктів;**

з) **провести відповідний аналіз і запропонувати методику визначення обсягів неврахованого (сірого) імпорту для його використання в оцінках платіжного балансу.**

VIII. Уряду потрібно: а) або відмовитися від 2-відсоткового бюджетного дефіциту й експансивної бюджетної політики; б) або не ставити за мету обійтися без дефіциту торговельного балансу. Кращим вибором для уряду було б уникнути фіскальної ейфорії. Рясні бюджетні видатки споживчого спрямування можуть “дати ляпаса” пла-

тіжному балансу “з обох рук і по обох щоках”. Зростає імпорт, оскільки нові доходи частково обмінюють на якісніші, ніж вітчизняні, товари іноземного походження. Це додасть тяги торговельному дефіциту. Можуть зрости ціни на імпорт, передусім — енергоносіїв. Загальмується експорт. Тому що додатковий споживчий попит теж посилює інфляційний тиск і послабить конкурентну силу вітчизняних товарів за кордоном. Отже, і з цього боку платіжний баланс може отримати поштовх до зростання пасивного сальдо.

IX. **Необхідно дати відповідь на питання щодо впливу капіталу у 2007 році. Він наразі істотно нейтралізує процес посилення валютної позиції України, що відбувається через приплив приватного іноземного капіталу. Рекомендувати уряду при виході на зовнішні фінансові ринки взяти до уваги те, наскільки інтенсифікувався вплив капіталу. Орієнтуватися слід не лише на світові ставки та потреби бюджету.**

X. **Національному банку** доцільно силами Центру наукових досліджень і відповідних департаментів за результатами даних платіжного балансу дослідити рівень стійкості зовнішньої платіжної позиції України і запропонувати необхідні кроки у напрямі поліпшення сальдо рахунку поточних зовнішньоекономічних операцій. Ще актуальнішими є пропозиції щодо внесення (у тому числі з боку Мінфіну і Національного банку) необхідної корекції в діючий механізм державного управління зовнішніми гарантованими запозиченнями і відповідним рухом суверенного боргу. Розробити і надати уряду пропозиції щодо спільного з Національним банком посилення регулюючого впливу на інтенсивність здійснення зовнішніх запозичень державними суб'єктами господарювання.

XI. **Уряду** можна рекомендувати зробити вирішальні кроки в напрямі: а) розблокування м'ясо-молочного експорту в Росію; б) подальшої оптимізації імпорту за рахунок створення і запровадження середньострокової національної програми енергозаощадження.

XII. **Верховній Раді** у найближчому майбутньому слід було б завершити виснажливий і багаторічний процес підготовки оновленого законодавства з питань управління боргом і валютного регулювання.

XIII. **Раді національної безпеки та оборони України** слід розглянути додаткові заходи щодо адаптації економіки у період після вступу до СОТ у перші три-чотири місяці.

Компетентно/

Індекс іпотечного кредитування як інструмент здешевлення іпотечних кредитів

Кирило Шевченко

Голова правління Державної іпотечної установи

В'ячеслав Конопльов

Заступник голови правління Державної іпотечної установи

Незважаючи на низку державних програм щодо забезпечення житлом різних категорій населення (молоді, військовослужбовців, сільських забудовників, службовців державних установ та інших), житлова проблема залишається в країні однією з найгостріших. На думку авторів статті, зрушити її з місця можна завдяки широкому запровадженню іпотечного кредитування на придбання чи будівництво житла. Але і в цій новій та досить непростій для українського суспільства справі виникає чимало запитань. Зокрема, як добитися здешевлення іпотечних кредитів, зробити їх доступними для широких верств населення? Цим займається Державна іпотечна установа, що постійно проводить рейтингування банків-партнерів, запровадила Індекси іпотечного кредитування, інформує населення про умови отримання позичок. Про ці та інші аспекти іпотечного кредитування йдеться у пропонованій читачам статті.

Одна з основних конституційних гарантій держави — створити умови, за яких кожен громадянин матиме змогу побудувати житло або придбати його у власність. На сьогодні таку гарантію можна реалізувати здебільшого шляхом залучення громадянами довгострокових кредитів у банках. Тому зниження вартості іпотечних позичок і є тим шляхом, що зробить житло доступним для широких верств населення.

Цей напрям банківської діяльності за участі держави у розв'язанні важливої соціальної проблеми є досить новим і водночас популярним серед населення, чим і зумовлена актуальність даного дослідження. Як створити оптимальні умови для клієнтів — фізичних осіб, які інструменти здешевлення іпотечних кредитів застосувати, щоб досягнути позитивних результатів, — ці питання і є предметом авторського дослідження.

У вітчизняній літературі рівень теоретичного опрацювання зазначеної проблеми поки що недостатній. Із цього питання майже немає спеціальних досліджень, за винятком окремих публікацій у періодиці та видань популяризаторського характеру.

Іпотечне кредитування — це надання банками довгострокових кредитів на придбання чи спорудження нерухомості (скажімо, будинку) під заставу нерухомого майна [1]. Ця банківська послуга має певні особливості, такі як цільовий характер кредиту і забезпе-

чення його нерухомим майном, тривалий строк погашення позички й регулярне сплачування не лише відсотків, а й суми основного боргу. Тривалий термін кредиту дає змогу зменшити щомісячні виплати позичальника.

Аналіз ситуації, що склалася на сьогодні, свідчить: в останні роки банки, враховуючи вимоги ринку, готові брати на себе все більші ризики, зокрема скорочують строки розгляду кредитної заявки, зменшують частку першого внеску, надають кредит на повну вартість нерухомості тощо. І все ж, незважаючи на це, іпотека як спосіб придбання житла поки що залишається доступною переважно для громадян середнього та вищого рівня достатку.

З іншого боку, в Україні реалізується низка затверджених урядом програм, покликаних забезпечити житлом окремі категорії громадян, а саме:

- ♦ державне пільгове довгострокове кредитування індивідуальних сільських забудовників (програма “Власний дім”);

- ♦ Державна програма забезпечення молоді житлом на 2002–2012 роки;

- ♦ Комплексна програма забезпечення житлом військовослужбовців, осіб рядового і командного складу органів внутрішніх справ, кримінально-виконавчої системи, службових осіб митних органів та членів їх сімей; військовослужбовців, звільнених у запас або у відставку; громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; суддів;

ФІНАНСОВИЙ РИНОК

Таблиця 1. Житловий фонд України

Роки	Весь житловий фонд (за- гальна площа), млн. кв. м ¹	У серед- ньому на одного мешканця, кв. м	Кількість квартир, тис. одиниць					Кількість сімей та одинаків, які перебували на квартирному обліку на кінець року, тис.	Кількість сімей та одинаків, які одержали житло про- тягом року, тис.
			Усього	з них:					
				одно- кімнат- них	дво- кімнат- них	три- кімнат- них	чотири- (і більше)- кімнат- них		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1990	922.1	17.8	17 656	x	x	x	x	2 638	235
1991	932.7	18.0	17 827	x	x	x	x	2 728	179
1992	944.7	18.2	17 947	x	x	x	x	2 696	166
1993	960.6	18.5	17 978	x	x	x	x	2 636	144
1994	962.9	18.7	18 021	x	x	x	x	2 578	104
1995	978.3	19.2	18 303	3 557	6 766	6 199	1 781	2 411	82
1996	995.2	19.7	18 565	3 633	6 930	6 190	1 812	2 297	56
1997	1 002.6	20.0	18 784	3 662	7 010	6 262	1 850	2 164	47
1998	1 008.4	20.2	18 858	3 675	7 027	6 278	1 878	2 029	37
1999	x	x	x	x	x	x	x	x	x
2000	1 015.0	20.7	18 921	3 677	7 046	6 299	1 899	1 765	32
2001	1 026.1	21.0	18 960	3 676	7 063	6 301	1 920	1 624	29
2002	1 031.7	21.3	19 023	3 692	7 098	6 303	1 930	1 533	25
2003	1 035.7	21.6	19 049	3 702	7 106	6 303	1 938	1 460	25
2004	1 040.0	21.8	19 075	3 699	7 118	6 308	1 950	1 414	23
2005	1 046.4	22.0	19 132	3 697	7 132	6 331	1 967	1 323	20
2006	1 049.2	22.2	19 107	3 688	7 112	6 313	1 987	1 300	20

інвалідів з вадами слуху та зору; розселення та облаштування депортованих кримських татар і осіб інших національностей, які повернулися на проживання в Україну; вчених Національної академії наук України;

♦ Порядок надання державним службовцям, які відповідно до законодавства потребують поліпшення житлових умов, безвідсоткового кредиту для житлового будівництва або придбання квартир чи індивідуальних житлових будинків.

Утім, зазначені програми не охоплюють усі категорії громадян, які потребують поліпшення житлових умов відповідно до законодавства, тож ця соціальна проблема залишається однією з найгостріших в Україні.

За даними Держкомстату [2], житловий фонд України за період із 1990-го по 2006 рік мав такий вигляд (див. таблицю 1).

Якщо охарактеризувати ринок житла за останні роки, то впродовж 2006 року, за даними Мінрегіонбуду [3], було введено в експлуатацію 8 млн. 628 тис. кв. м житла (див. таблицю 2), тоді як 2005 року — 7 млн. 816 тис. кв. м. Однак двадцять років тому, в 1987-му, в Україні було споруджено 21 млн. 257 тис. кв. м житла, тобто у 2.5 раза більше.

Загалом рівень забезпечення жит-

¹ Весь житловий фонд (загальна площа), млн. кв. м — сукупність житлових приміщень незалежно від форми власності, в тому числі житлові будинки, спеціальні будинки (гуртожитки, інтернати), квартири, службові житлові приміщення тощо.

Таблиця 2. Введення в експлуатацію житла у регіонах України в 2006 році

Регіони	Введено в експлуатацію загальна площа житла, тис. кв. м	порівняно з попереднім роком, %	Кількість населення, тис. осіб (на 01.01. 2007 р.)	На одну особу	Вартість уведених в дію основних фондів, млн. грн.	Введено в експлуатацію будівель, одиниць
Україна	8 628.4	110.4	46 434.5	0.186	15 408.7	30 653
Автономна Республіка Крим	370.0	130.8	1 967.4	0.188	685.8	982
Вінницька область	379.4	108.5	1 677.9	0.226	683.4	2 081
Волинська область	171.6	110.5	1 034.9	0.166	269.3	720
Дніпропетровська область	401.8	107.1	3 416.9	0.118	612.6	1 988
Донецька область	382.4	116.2	4 563.3	0.084	587.7	1 767
Житомирська область	201.4	104.9	1 316.7	0.153	207.2	1 059
Закарпатська область	293.5	126.5	1 240.8	0.237	472.2	1 533
Запорізька область	139.0	87.5	1 844.9	0.075	180.7	766
Івано-Франківська область	391.7	118.2	1 382.1	0.283	541.2	1 339
Київська область	705.0	111.0	1 743.9	0.404	1 083.2	2 619
Кіровоградська область	105.3	97.8	1 045.5	0.101	123.9	743
Луганська область	228.2	90.3	2 374.6	0.096	216.6	1 491
Львівська область	482.9	96.7	2 548.7	0.189	666.0	1 633
Миколаївська область	139.5	113.2	1 210.4	0.115	185.4	572
Одеська область	662.6	147.3	2 383.8	0.278	1 346.8	1 388
Полтавська область	224.0	106.8	1 531.2	0.146	318.7	976
Рівненська область	234.5	162.0	1 153.0	0.203	366.3	1 028
Сумська область	143.5	100.0	1 207.8	0.119	160.7	707
Тернопільська область	204.3	83.3	1 101.4	0.185	258.8	679
Харківська область	421.7	115.0	2 794.4	0.151	699.5	1 287
Херсонська область	161.5	99.2	1 114.8	0.145	186.5	1 036
Хмельницька область	264.6	92.1	1 357.3	0.195	383.7	906
Черкаська область	177.7	110.2	1 323.2	0.134	228.9	1 033
Чернівецька область	225.5	111.9	902.8	0.250	274.3	1 063
Чернігівська область	124.9	81.9	1 142.0	0.109	168.0	737
м. Київ	1 301.0	108.3	2 677.5	0.486	4 327.7	371
м. Севастополь	90.9	139.2	377.2	0.241	173.6	149

лом в Україні помітно нижчий, ніж у західноєвропейських країнах: там на одну особу припадає 30–35 кв. м житлоплощі, тоді як у нашій країні (залежно від регіону) цей показник коливається в межах від 19.2 до 20.8 кв. м на одну людину (див. колонку 3 в таблиці 1). Загальний житловий фонд в Україні становить 1 млрд. 49 млн. кв. м, але більш як 70% цього житла — морально застаріле навіть у Києві, де темпи будівництва вищі порівняно з іншими регіонами. Тому задоволення попиту на ринку нового житла є більш ніж актуальним.

Проблема забезпечення населення доступним житлом обумовлена низкою причин.

1. Ринок житла зорієнтований переважно на заможних громадян, котрі спроможні сплатити його комерційну вартість. Ціни на житло як на первинному, так і на вторинному ринках постійно зростають. Громадяни із середнім рівнем доходів не в змозі побудувати або придбати житло за власні кошти.

2. Кредити, які надають комерційні банки, недоступні для більшості громадян через значну їх вартість, обтяжливі умови надання та повернення. Окрім того, комерційні житлові кредити надаються громадянам переважно на придбання житла на вторинному ринку, що не сприяє збільшенню обсягів житлового будівництва і не дає змоги задовольнити попит на житло. Також будівництво або придбання житла на умовах комерційних довгострокових кредитів суттєво збільшує його вартість для позичальника.

3. Зменшення обсягів державного фінансування житлового будівництва, скорочення інвестицій організацій та підприємств на зазначені цілі призвело до зниження темпів житлового будівництва, скорочення його обсягів і виникнення дефіциту на доступне якісне житло для середньозабезпечених верств населення. Так, як уже зазначалося, за даними Мінрегіонбуду в 2006 році українські будівельники здали в експлуатацію 8.6 млн. кв. м житла, тоді як у 1987-му — 21.3 млн. кв. м. Відповідно до наказу Мінрегіонбуду від 12.07.2007 р. № 100 прогностичний середньорічний показник опосередкованої вартості спорудження житла на 2008 рік, скажімо, у Києві становить 4 386 грн. за один кв. м (найвищий в Україні). При цьому згідно з даними Асоціації спеціалістів нерухомості України середня ціна за кв. м у грудні 2006 року вже сягнула 2 600 у. о., тобто реальна ціна втричі вища за прогнозовану опосередковану вартість на наступний рік [4].

4. Затверджені урядом спеціальні програми, які реалізуються через різні механізми кредитування на пільгових умовах із залученням державних коштів, не охоплюють усіх громадян, які потребують поліпшення житлових умов.

5. Слабко розвиваються напрями державної житлової політики щодо державної підтримки громадян у розв'язанні житлового питання шляхом спільної участі обох сторін у фінансуванні будівництва житла, зокрема надання цільових житлових субсидій, запровадження будівельних заощаджень тощо.

На нашу думку, стагнація — найточніший термін для характеристики розвитку ринку нерухомості впродовж 2007 року. Зменшилась кількість укладених угод із купівлі-продажу житла, припинилося зростання цін на нього. В режимі очікування чергового подорожчання у сфері купівлі-продажу житла опинились як покупці, так і продавці нерухомості — перші через те, що верхня межа ціни за квадратний метр автоматично перевела їх у категорію неплатоспроможних, другі — через небажання знижувати ціни.

Утім, незважаючи на зазначену ситуацію, проблему забезпечення житлом громадян, котрі його потребують, як уже мовилося, все ж можна вирішити шляхом залучення населенням іпотечних житлових кредитів у банках.

У липні 2007 року фахівці Української національної іпотечної асоціації (надалі — УНІА), мета діяльності якої — сприяти всебічному розвитку іпотечних відносин та масовому поширенню на всій території України іпотечного фінансування суб'єктів економічних відносин, провели аналіз базових умов надання іпотечних кредитів для придбання житла.

Членами УНІА є провідні банки, страхові компанії, Державна іпотечна установа тощо, тож базою для її досліджень переважно слугує інформація банків — найбільших іпотечних кредиторів, які входять до складу УНІА та є партнерами зазначених організацій.

Аналіз умов надання банками іпотечних позичок свідчить про лібералізацію цього процесу, що знайшло відображення у зменшенні загальної рівня процентних ставок та відсутності першого внеску позичальника, а також у збільшенні максимального терміну фінансування кредитів на купівлю житла до 30 років.

В останні місяці минулого року стагнаційні процеси на ринку нерухомості автоматично призвели до суттєвого падіння попиту на іпотечні кредити

для придбання житла. Щоб стимулювати збут житлової іпотеки, банки — лідери іпотечного кредитування залучали потенційних позичальників привабливими процентними ставками, зокрема в національній валюті.

У другому кварталі 2007 року номінальні процентні ставки за житловими іпотечними кредитами у національній валюті зменшилися на 1.1%, а в доларах США та євро не змінилися. Загалом за останній рік найшвидше знижувалися процентні ставки за іпотечними житловими позичками в гривні порівняно з валютними кредитами. Здешевлення вартості гривневої іпотеки пояснюється передусім ліберальною політикою НБУ, який пішов на зниження рівня облікової ставки з 8.5% до 8.0%, та стрімким збільшенням обсягів рефінансування банків Державною іпотечною установою, що опосередковано вплинуло на вартість гривневих запозичень.

Стосовно подальшого здешевлення валютних кредитів ситуація дещо інша: Європейський центральний банк підвищив ключову ставку єврозони з 3.75 до 4%, встановивши її на максимальному за останні шість років рівні. Збільшення ставки відповідало очікуванням зростання інфляції у зв'язку з проблемами на американському ринку іпотеки й невизначеною ситуацією на китайському фондовому ринку. Негативні настрої головного банку єврозони безпосередньо вплинули на ціну запозичень на міжнародному міжбанківському ринку — в червні ставка EURIBOR пішла вгору одночасно зі зростанням валютного курсу євро щодо американського долара. У липні ставка LIBOR значно зросла, перекиваючи ризики міжбанківського кредитування у доларах США, що означає подорожчання валютних ресурсів для українських банків та відсутність у найближчому майбутньому перспективи значного здешевлення валютних житлових кредитів.

За станом на 1 липня 2007 року медіанна процентна ставка за іпотеками, яка характеризує середнє значення між найнижчим та найвищим значенням цього параметра кредитування, зафіксована у гривні на рівні 16.75%, у доларах США — 11.99% та в євро — 11.65% [5].

Поступово популярності набуває така екзотична валюта кредитування, як швейцарський франк — сьогодні позички в цій валюті пропонують лише два банки за ставками відповідно 10.2 та 8.99%.

Спостерігається тенденція щодо

ФІНАНСОВИЙ РИНОК

відмови банків від щомісячних комісій, що є позитивним для позичальників. Такі елементи цінової політики залишилися лише в небагатьох банках.

Утім майже всі банки-кредитори стягують одноразову комісію, яка дає змогу покрити витрати на розгляд кредитної заявки та видачу кредитів. Така плата становить 0.99–1.5% від суми кредиту. Цікаво, що торік деякі банки відмовилися від встановлення одноразової комісії у вигляді фіксованої суми в гривнях на користь процента від суми кредиту, що безумовно, пов'язано зі зростанням середньої суми житлового кредиту в розрахунок на одного позичальника. Відповідно у банків з'явилася можливість отримувати одноразову комісію більшого розміру.

При формуванні ставки кредитування банки свідомо її підвищують, аби покрити свої ризики. Це негативно впливає на кінцеву вартість кредитів для позичальників, для котрих при отриманні позички визначальними є параметри та умови кредитування, а не вартість ресурсів і ризики банку.

На сьогодні не існує єдиного орієнтира для банків і позичальників щодо визначення такого параметра кредитування, як відсоткова ставка.

З метою захисту прав споживачів під час укладення договорів про надання споживчих кредитів та забезпечення клієнтів повною інформацією про сукупну вартість позички Правління Національного банку України (відповідно до пункту 4 статті 7 Закону України "Про Національний банк України", статей 47, 49 та 56 Закону України "Про банки і банківську діяльність" [6] та статті 11 Закону України "Про захист прав споживачів" [7]) затвердило Правила надання банками України інформації споживачу про умови кредитування та сукупну вартість кредиту (надалі — Правила). Ці Правила регулюють порядок надання банками клієнтам повної, необхідної, доступної, достовірної та своєчасної інформації про сукупну вартість споживчого кредиту (позички на поточні потреби, на інвестиційну діяльність, іпотечного кредиту) з урахуванням процентної ставки за ним, вартості всіх супутніх послуг, а також інших фінансових зобов'язань споживача, які пов'язані з отриманням, обслуговуванням та погашенням кредиту (в тому числі наданого у формі кредитної лінії, овердрафту за картковим рахунком тощо) і мають бути сплачені споживачем згідно з вимогами законодавства України та/або кредитного договору про надання споживчого кредиту [8].

Банки зобов'язані перед укладен-

ням кредитної угоди надати споживачу в письмовій формі інформацію про умови кредитування, а також орієнтовну сукупну вартість кредиту. Крім того, безпосередньо у кредитному договорі банки зобов'язані зазначити сукупну вартість кредиту з урахуванням процентної ставки за ним, вартість усіх супутніх послуг та інших фінансових зобов'язань споживача, пов'язаних з отриманням, обслуговуванням і погашенням позички, а також зазначити вартість усіх послуг у процентному та грошовому вираженні у валюті платежу за кредитним договором у вигляді:

1) реальної процентної ставки (у процентах річних), яка точно дисконтує всі майбутні грошові платежі споживача за кредитом до чистої суми виданого кредиту. Розрахунок значення ставки здійснюється з використанням такої формули:

$$ЧСК = \sum_{t=1}^n \frac{Помік\ t}{(1+d)^t},$$

де d — реальна процента ставка;

$ЧСК$ — чиста сума кредиту, тобто сума коштів, які надаються споживачу або перераховуються на рахунок отримувача в момент видачі кредиту. Чиста сума кредиту розраховується як основна сума кредиту, визначена згідно з умовами договору, мінус сума коштів, які утримуються банком під час видачі кредиту, а також мінус усі платежі, які здійснює споживач для виконання умов отримання кредиту;

t — порядковий номер періоду дії кредитного договору (місяць або день);
 n — загальна залишкова кількість періодів дії кредитного договору (місяців або днів) на дату розрахунку;

$Помік\ t$ — сума коштів, яку споживач сплачує банку та/або іншим особам за кредитом. До потоку включаються платежі у погашення основного боргу за кредитом, процентів за користування ним, комісії на користь банку, платежі на користь третіх осіб, які сплачуються відповідно до отриманого кредиту і пов'язані з його обслуговуванням та погашенням;

2) абсолютного значення подорожчання кредиту (у грошовому вираженні), яке обчислюється шляхом підсумовування всіх платежів (проценти за користування кредитом, усі платежі за супутні послуги, пов'язані з його наданням, обслуговуванням і погашенням), здійснених споживачем як на користь банку, так і на користь третіх осіб під час отримання, обслуговування та погашення кредиту [9].

Виконання банками зазначених вище вимог Національного банку України дає

змогу позичальнику з'ясувати сукупну вартість споживчого кредиту конкретного банку, порівняти умови кредитування, які пропонують різні банки, та визначитися з оптимальним для себе варіантом отримання позички.

Постановою Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 2004 р. № 1330 утворено Державну іпотечну установу (ДІУ), мета діяльності котрої — сприяння розвитку вітчизняного ринку іпотечного кредитування. Одне з її завдань — стимулювати банки до зниження відсоткових ставок за іпотечними кредитами і таким чином сприяти доступності купівлі житла для широких верств населення.

У 2006 році Державній іпотечній установі було надано державну гарантію, аби забезпечити виконання нею зобов'язань за запозиченнями, які вона здійснює з метою рефінансування іпотечних кредиторів (банків і небанківських фінансових установ, котрі надають забезпечені іпотекою кредити).

Серед першочергових заходів щодо проведення операцій із рефінансування за рахунок коштів, залучених під державну гарантію, Державна іпотечна установа запровадила Індекс іпотечного кредитування. Цей захід покликаний роз'яснити населенню умови іпотеки, зокрема ефективної відсоткової ставки. Аднак рівень поінформованості людей у цих питаннях і досі залишається низьким. Індекс іпотечного кредитування має стати джерелом інформування як позичальників, так і банків щодо визначення сукупних щомісячних витрат позичальника за користування іпотечними житловими кредитами (відсотки, комісії тощо) в національній валюті.

Із вересня минулого року Державною іпотечною установою запроваджено два індекси: Ринковий індекс іпотечного кредитування та Індекс іпотечного кредитування ДІУ.

1. Ринковий індекс іпотечного кредитування — це середнє значення ефективних відсоткових ставок (сукупних щомісячних витрат позичальника за користування кредитом: відсотків, комісій тощо) за іпотечними житловими кредитами, які надаються банками фізичним особам у гривнях.

Цей індекс розраховується Державною іпотечною установою щомісячно на підставі інформації Української національної іпотечної асоціації щодо банків, котрі є її членами (ТОР-10 іпотечних кредиторів), для порівняння умов іпотечного кредитування на ринку та умов, пропонуєаних Державною іпотечною установою.

2. Індекс іпотечного кредитування ДІУ — це середнє значення ефективних відсоткових ставок за іпотечними житловими кредитами, які надають банки — партнери Державної іпотечної установи в гривні за її Стандартами надання, рефінансування та обслуговування іпотечних житлових кредитів.

Формула розрахунку Індексу іпотечного кредитування ДІУ затверджена рішенням її правління і має такий вигляд:

$$ІІК = \frac{N_1 + N_2 + \dots + N_n}{n},$$

де *ІІК* — Індекс іпотечного кредитування;

N — ефективна відсоткова ставка за кредитами, які надають банки;

n — кількість банків, інформація щодо котрих береться до розрахунку.

Аби стимулювати банки до здешевлення іпотечних кредитів, Державна іпотечна установа щомісячно проводить рейтингування банків-партнерів за найнижчою ефективною ставкою кредитування, результати якого розміщуються на офіційному веб-сайті ДІУ: www.ipoteka.gov.ua.

Запровадивши ці індекси, Держав-

на іпотечна установа не перебирає на себе обов'язок банків щодо надання споживачам вичерпної інформації про сукупну вартість кредиту, а дає змогу потенційним позичальникам орієнтуватися в умовах іпотечного кредитування, які існують на ринку та пропонуються різними банками.

Першим істотним результатом запровадження ДІУ зазначеного орієнтира є розрахунок значень Ринкового індексу іпотечного кредитування (16.4%) та Індексу іпотечного кредитування (13.25%), здійснений Державною іпотечною установою та розміщений на веб-сайті у вересні минулого року на підставі даних УНІА, а також оприлюднений засобами масової інформації.

Порівняння наведених значень Індексів іпотечного кредитування дає змогу потенційному позичальнику вже тепер обрати найприйнятніші для себе умови іпотечного кредитування.

Література

1. *Основи ипотечного кредитования*. — М.: Фонд “Институт экономики города” — ИНФРА — М., 2007.

2. <http://www.ukrstat.gov.ua>.

3. <http://www.build.gov.ua>.

4. Наказ Міністерства регіонального розвитку та будівництва України від 12.07.2007 № 100 “Про прогнозні середньорічні показники опосередкованої вартості спорудження житла за регіонами України на 2008 рік”.

5. *Житлове іпотечне кредитування в Україні. Аналітичний огляд за II квартал 2007 року*. — УНІА, 2007.

6. Закон України “Про банки і банківську діяльність” від 7 грудня 2000 року № 2121-III (зі змінами та доповненнями). — Офіційний вісник України. — 2001. — № 1–2 (26.01.2001). — Частина 1, ст. 1.

7. Закон України “Про захист прав споживачів” від 12 травня 1991 року № 1023-XII. — Відомості Верховної Ради УРСР. — 1991. — № 30 (23.07.1991). — С. 379.

8. *Постанова Правління НБУ “Про затвердження Правил надання банками України інформації споживачу про умови кредитування та сукупну вартість кредиту”* від 10 травня 2007 року № 168. — Офіційний вісник України. — 2007. — № 39 (08.06.2007). — С. 1569.

9. Там же.

Тритомна монографія “Фінансово-монетарні важелі економічного розвитку”

Шановний читачу!

У третьому кварталі 2008 року планується видання тритомної монографії “Фінансово-монетарні важелі економічного розвитку” під редакцією члена-кореспондента НАН України А.І.Даниленка. В ній уперше в Україні зроблено спробу системного аналізу державних фінансів, грошово-кредитної сфери та фондового ринку крізь призму єдиної фінансової політики та спробу обґрунтування відповідних фінансово-монетарних важелів розвитку економіки України.

Монографію підготовлено Державною установою “Інститут економіки та прогнозування НАН України” на основі наукових досліджень, проведених нею у 2000–2007 роках. Висновки і пропозиції щодо багатьох проблем фінансово-монетарної сфери, викладені у книзі, в ряді випадків обґрунтовуються в економічній літературі вперше. Всі положення, наведені в ній, базуються на великому масиві інформації, систематизованій за сім років.

Результати досліджень викладено у трьох томах:

- I том “Фінансова політика та податково-бюджетні важелі її реалізації”;
- II том “Механізми грошового та фінансового ринку і їх вплив на розвиток економіки України”;
- III том “Фінанси підприємств: тенденції, стан та напрямки розвитку”.

Обсяг монографії — близько 75 друк. арк. У її написанні брали участь такі відомі вчені, як академік НАН України О.М.Алимов, члени-кореспонденти НАН України А.І.Даниленко та Б.М.Данилишин, доктори економічних наук О.І.Барановський, М.Д.Білик, О.О.Веклич, Т.І.Єфименко, О.П.Кириленко, М.І.Савлук, А.М.Соколовська, Т.Є.Унковська, О.О.Терещенко, Л.М.Шабліста, Н.М.Шелудько, кандидати економічних наук С.А.Буковинський, Н.І.Гребеник, В.В.Зимовець, О.М.Кошик, А.А.Максюта, А.В.Федоренко, С.С.Шумська.

Замовлення надсилайте на адресу: 01011, м. Київ, вул. Панаса Мирного, 26, к. 1009, відділ фінансово-монетарного регулювання.

Додаткову інформацію можна отримати за тел.: (044) 280-18-59; звертатися до Г.І.Трефілової.

У замовленні просимо зазначити кількість примірників, форму оплати та її гарантії.

Замовлення приймаються до 1 вересня 2008 року.

БАНКИ УКРАЇНИ

ЕКСКЛЮЗИВ

Основні показники діяльності банків України на 1 квітня 2008 року

№ п/п	Назва показника	01.01. 2002 р.	01.01. 2003 р.	01.01. 2004 р.	01.01. 2005 р.	01.01. 2006 р.	01.01. 2007 р.	01.01. 2008 р.	01.04. 2008 р.
1	Кількість зареєстрованих банків	189	182	179	181	186	193	198	196
2	Вилучено з Державного реєстру банків (з початку року)	9	12	8	4	1	6	1	3
3	Кількість банків, що перебувають у стадії ліквідації	35	24	20	20	20	19	19	18
4	Кількість діючих банків	152	157	158	160	165	170	175	176
4.1	Із них: з іноземним капіталом;	21	20	19	19	23	35	47	47
4.1.1	у тому числі зі 100-відсотковим іноземним капіталом	6	7	7	7	9	13	17	17
5	Частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків, %	12.5	13.7	11.3	9.6	19.5	27.6	35.0	36.7
Активи, млн. грн.									
1	Загальні активи (не скориговані на резерви за активними операціями)	50 785	67 774	105 539	141 497	223 024	353 086	619 004	667 351
1.1	Чисті активи (скориговані на резерви за активними операціями)	47 591	63 896	100 234	134 348	213 878	340 179	599 396	645 631
2	Високоліквідні активи	7 744	9 043	16 043	23 595	36 482	44 851	63 587	59 128
3	Кредитний портфель	32 097	46 736	73 442	97 197	156 385	269 688	485 507	537 345
3.1	У тому числі:								
	кредити, надані суб'єктам господарювання;	26 564	38 189	57 957	72 875	109 020	167 661	276 184	308 785
3.2	кредити, надані фізичним особам	1 373	3 255	8 879	14 599	33 156	77 755	153 633	175 688
4	Довгострокові кредити	5 683	10 690	28 136	45 531	86 227	157 224	291 963	328 551
4.1	У тому числі довгострокові кредити, надані суб'єктам господарювання	5 125	9 698	23 239	34 693	58 528	90 576	156 355	174 938
5	Проблемні кредити (прострочені та сумнівні)	1 863	2 113	2 500	3 145	3 379	4 456	6 357	7 261
6	Вкладення в цінні папери	4 390	4 402	6 534	8 157	14 338	14 466	28 693	27 220
7	Резерви за активними операціями банків	3 194	3 905	5 355	7 250	9 370	13 289	20 188	22 395
	Відсоток виконання формування резерву	85.4	93.3	98.2	99.7	100.05	100.1	100.04	100.03
7.1	У тому числі резерв на відшкодування можливих втрат за кредитними операціями	2 963	3 575	4 631	6 367	8 328	12 246	18 477	20 429
Пасиви, млн. грн.									
1	Пасиви, всього	47 591	63 896	100 234	134 348	213 878	340 179	599 396	645 631
2	Власний капітал	7 915	9 983	12 882	18 421	25 451	42 566	69 578	78 452
2.1	У тому числі:								
	сплачений зареєстрований статутний капітал	4 575	6 003	8 116	11 648	16 144	26 266	42 873	49 716
2.2	частка капіталу в пасивах	16.6	15.6	12.9	13.7	11.9	12.5	11.6	12.2
3	Зобов'язання банків	39 676	53 913	87 352	115 927	188 427	297 613	529 818	567 180
3.1	У тому числі кошти суб'єктів господарювання	15 653	19 703	27 987	40 128	61 214	76 898	111 995	118 565
3.1.1	із них строкові кошти суб'єктів господарювання	4 698	6 161	10 391	15 377	26 807	37 675	54 189	56 449
3.2	Кошти фізичних осіб	11 165	19 092	32 113	41 207	72 542	106 078	163 482	178 695
3.2.1	із них строкові кошти фізичних осіб	8 060	14 128	24 861	33 204	55 257	81 850	125 625	138 193
Довідково									
1	Регулятивний капітал, млн. грн.	8 025	10 099	13 274	18 188	26 373	41 148	72 265	82 480
2	Адекватність регулятивного капіталу (H2)	20.69	18.01	15.11	16.81	14.95	14.19	13.92	13.29
3	Доходи, млн. грн.	8 583	10 470	13 949	20 072	27 537	41 645	68 185	22 452
4	Витрати, млн. грн.	8 051	9 785	13 122	18 809	25 367	37 501	61 565	20 373
5	Результат діяльності, млн. грн.	532	685	827	1 263	2 170	4 144	6 620	2 079
6	Рентабельність активів, %	1.27	1.27	1.04	1.07	1.31	1.61	1.50	1.36
7	Рентабельність капіталу, %	7.50	7.97	7.61	8.43	10.39	13.52	12.67	11.40
8	Чиста процентна маржа, %	6.94	6.00	5.78	4.90	4.90	5.30	5.03	4.80
9	Чистий спред, %	8.45	7.20	6.97	5.72	5.78	5.76	5.31	4.87

На замовлення "Вісника НБУ" матеріал підготовлено працівниками управління аналізу діяльності системи банків департаменту методології банківського регулювання та нагляду Національного банку України.

Дослідження/

Стрес-тестування як інструмент діагностики фінансової стійкості банків

Світлана Науменкова

Завідувач кафедри фінансів, грошового обігу та кредиту Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Доктор економічних наук, професор.

Світлана Міщенко

Аспірантка кафедри фінансів, грошового обігу та кредиту Київського національного університету імені Тараса Шевченка

У статті висвітлено методологічні та методичні засади організації стрес-тестування банківських установ, розглянуто зарубіжний досвід та обґрунтовано доцільність застосування стрес-тестування для діагностики стану банківської системи й фінансового сектору в цілому.

Удосконалення механізму управління ризиками є однією з ключових проблем формування загальної стратегії розвитку як окремого банку, так і банківської системи в цілому. Особливе місце в цьому процесі належить стрес-тестуванню, яке останнім часом дедалі ширше використовується в діяльності як окремих банківських установ, так і центральних банків, і є важливим аналітичним інструментом. Завдяки своїй надійності й комплексності підходу до ідентифікації ризиків і визначення їх кількісного впливу стрес-тестування набуло певного визнання і поширення, а одержувані результати досить чітко інтерпретуються і дають змогу завчасно підготуватися до потенційно кризових ситуацій у діяльності фінансово-кредитних установ.

У зарубіжній науковій літературі проблеми стрес-тестування висвітлено достатньо повно, зокрема, І.Андрієвською, Д.Вітлеєм, Л.Зісхіном, Ж.Лопезом, Д.Пейном, М.Сорге, С.Соренсом, Г.Хоггартом, а от вітчизняні науковці лише розпочинають таку роботу. Певні дослідницькі здобутки в цьому науковому напрямі можемо знайти в працях В.О.Зінченка, Н.В.Іваненко, Г.Т.Карчевої, О.І.Кіреєва, Р.С.Лисенка, І.О.Лютото, В.В.Корнеєва, О.І.Петрика, І.А.Шумила.

На сьогодні вітчизняна практика активно починає опановувати основні принципи та практичні підходи до проведення стрес-тестування, а тому метою статті є узагальнення зарубіжного та вітчизняного досвіду проведення стрес-тестування, вивчення переваг і недоліків практичного використання, а також обґрунтування методологічних та методичних засад його проведення, передусім — на макроекономічному рівні.

Відповідно до загальновизнаного підходу науковці та практики розглядають стрес-тестування як процес оцінки сучасного стану фінансової або банківської системи чи окремого банку, а також можливість його зміни внаслідок виникнення певних непередбачуваних, але доволі ймовірних ситуацій чи загроз.

Наприклад, Ж.Лопез розглядає стрес-тести як “моделювання, засноване на унікальному наборі відповідних

факторів ризику: зміна відсоткових ставок на певну кількість базисних пунктів, девальвація долара на певну величину тощо. На відміну від цього, механізм VaR не надає такої унікальної конфігурації базових факторів ризику, яка ідентифікується з розміром падіння портфеля нижче даного рівня” [13].

Фахівці МВФ визначають стрес-тестування як “метод оцінки чутливості портфеля до суттєвих змін макроекономічних показників або до виняткових, але можливих подій” [9]. Автори “Настанов” МВФ “Показники фінансової стабільності” трактують це явище значно ширше, тісно пов’язуючи його з індикаторами фінансової стабільності в цілому по фінансовому сектору, і характеризують як “інструмент аналізу фінансової системи, який має перспективний характер у тому розумінні, що його завдання — оцінити наслідки можливих макроекономічних подій, імовірність яких точно не відома” [17, с. 288].

У “Настановах” Банку міжнародних розрахунків стрес-тестування характеризується як “термін, що описує різні методи, які використовуються фінансовими інститутами для оцінки своєї вразливості по відношенню до виняткових, але ймовірних подій” [15].

У рекомендаціях Банку Росії стрес-тестування визначається чіткіше — як “оцінка потенційного впливу на фінансовий стан кредитної організації низки заданих змін у факторах ризику, які відповідають винятковим, але ймовірним подіям” [6], щоправда, цей процес розглядається лише на мікрорівні. Однак, як засвідчила практика, надзвичайно важливим є використання стрес-тестування на системному, макроекономічному рівні, що дає змогу оцінити чутливість усієї фінансової чи банківської системи до дії кількох факторів (або їх певної комбінації) у сукупності. Це має важливе значення для регуляторних органів з точки зору оцінки загальної вразливості фінансового сектору до системного ризику.

Інколи стрес-тестування називають моделями фінансової симуляції і розглядають дуже звужено — лише як доповнення до стандартних моделей фінансових ризиків, що застосовують-

НАГЛЯД, АУДИТ, КОНТРОЛЬ

ся для аналізу VaR. На нашу думку, це не відповідає суті стрес-тестування і не дає змоги повною мірою використати переваги стрес-тестування як методу оцінки та запобігання ризикам і кризовим ситуаціям.

Оскільки стрес-тестування на сьогодні використовується головним чином для оцінки спроможності фінансової установи покривати можливі збитки та забезпечувати надійне управління ринковими ризиками, об'єктами такого аналізу можуть бути:

- ◆ різка зміна відсоткових ставок, зокрема, за внутрішніми чи зовнішніми запозиченнями, за кредитами, цінними паперами тощо;
- ◆ суттєві коливання валютних курсів;
- ◆ кредитний ризик у кредитних портфелях;
- ◆ різкі зміни в обсягах і структурі капіталу фінансової установи;
- ◆ зниження ліквідності й можливість дефолту фінансово-кредитної установи;
- ◆ ймовірність виникнення системного ризику на основі різкого зниження ліквідності чи втрати капіталу;
- ◆ різкі зміни вартості іпотечної застави чи суттєве зниження вартості житла тощо.

Проведене дослідження дало змогу виявити, що незважаючи на значний обсяг наукових і практичних зарубіжних розробок з питань стрес-тестування та пильну увагу з боку Міжнародного валютного фонду і Банку міжнародних розрахунків, нині єдиного уніфікованого підходу чи загальноприйнятих стандартів тестування фінансово-кредитних установ немає [17]. Причиною такої ситуації, на думку фахівців Банку Росії, є "індивідуальність ризикового портфеля кожної кредитної організації", що обумовлює необхідність розроблення власних моделей проведення стрес-тестування [6].

Можна вважати, що перші розробки зі стрес-тестування, в яких закладено принципи та обґрунтовано основні методологічні підходи, були здійснені ще на початку 1990-х років [6, 8]. Існуючі на сьогодні методи стрес-тестування, які широко використовуються на практиці, поділяють на три основні групи:

1. **Тести чутливості**, які застосовуються переважно для оцінки значних зрушень у фінансових змінних та їх впливу на вартість портфелів, ліквідність, відсоткові ставки тощо без конкретизації причин таких зрушень. Як правило, визначається чутливість фінансово-кредитної установи до дії одного конкретного фактора без взаємозв'язку з іншими.

За допомогою аналізу чутливості можна визначити зміни вартості кредитного портфеля в разі виникнення кризових явищ різної складності чи масштабу за окремими незалежними факторами ризику. Наприклад, таким фактором може бути зміна валютного курсу на 5000 пунктів (тобто на 50 коп.) або відсоткової ставки на 150 базисних пунктів (1.5 в. п.). Вплив такої змінної визначається тільки на динаміку одного показника, наприклад, на обсяг капіталу банку чи на рівень адекватності капіталу, тоді як вплив на кредити, ліквідність тощо до уваги взагалі не береться.

У зв'язку з простотою, швидкістю і доступністю для регулярного моніторингу, історично першими почали використовуватися саме однофакторні моделі, розроблені ще на початку 1990-х років американською Групою з політики в галузі похідних фінансових інструментів (Derivatives Policy Group). Саме цією Групою було запропоновано як сценарії стрес-тестів використання зсуву кривої дохідності на 100 базисних пунктів, збільшення ступеня нахилу або згладжування кривої дохідності на 25 базисних пунктів, зміну індексу акцій на 10% та обмінного курсу основних валют на 6% [6, 8, 13]. Водночас слід зазначити, що результативність однофакторних стрес-тестів порівняно зі сценарним тестуванням залишається значно нижчою, оскільки одержані таким чином результати не спираються на ґрунтовний аналіз економічної та історичної суті процесів, а тому їх краще використовувати для короткострокових прогнозів, а не для обґрунтування довгострокових рішень, особливо в галузі управління ризиками;

2. **Тести сценаріїв**, які аналітики використовують переважно для стратегічної оцінки комплексних явищ та показників, наприклад, для кредитного портфеля. З цією метою ризик-менеджери визначають головні чинники, котрі впливають на якість і динаміку портфеля, а потім розробляють сценарії, в яких зазначені фактори в різних комбінаціях піддають стресовим оцінкам. Вкрай важливим аспектом використання тестових сценаріїв є те, що варіанти гіпотетичних очікуваних екстремальних подій обов'язково повинні бути ймовірними, правдоподібними та спиратися на реальні чи подібні події, які відбувалися в минулому, тобто враховувати аналіз історичних сценаріїв.

На відміну від гіпотетичних, історичні сценарії можуть бути ґрунтовнішими, оскільки базуються на певному фактичному матеріалі. Наприклад, для вітчиз-

няного фінансового сектору як історичні сценарії можна використовувати ревальвацію долара у квітні 2005 р., банківську кризу кінця 2004 р. — початку 2005 р., азійську валютно-фінансову кризу 1997 р., російський дефолт 1998 р., кризу світових фінансових ринків після подій 11 вересня 2001 р., кредитну кризу в США у серпні 2007 р., кризу на світових фондових ринках у січні 2008 р. тощо. Однак, враховуючи те, що навіть повторення кризи неможливе за тих же обставин і з тими ж результатами, їх наслідки неможливо повністю екстраполювати на майбутнє. Тому часто аналітики можуть розробляти так звані гібридні сценарії, які дають змогу врахувати як історичний досвід, так і можливість варіації фінансових змінних до кожного об'єкта стрес-тестування з урахуванням впливу інших факторів. Щоправда, в подібних складних ситуаціях практики можуть одержати такі результати гіпотетичних подій, які інколи буває складно інтерпретувати, що може бути пов'язано з комплексністю і складністю проблеми. Окрім того, недоліками багатфакторних моделей вважають те, що вони не дають змоги повною мірою враховувати зміни ринків та інститутів фінансового сектору [1];

3. **Тести екстремальних величин**, які ще називають сценаріями максимальних втрат або максимального шоку. Вони базуються на оцінці реалізації найгіршого варіанта розгортання подій чи комбінації факторів ризику, внаслідок чого їх потенційна негативна динаміка може призвести до максимальних збитків — вимивання капіталу чи навіть до банкрутства фінансово-кредитної установи.

Організаційна схема проведення стрес-тестування у фінансово-кредитній установі охоплює широке коло питань послідовного збору інформації, перевірки її достовірності й актуальності, вивчення світового досвіду, аналізу кредитного і торговельного портфелів та ідентифікації ризиків, вибору варіантів і моделей тестування, моделювання, кількісного та якісного аналізу ризиків, розроблення відповідної політики в галузі управління ризиками та визначення конкретних параметрів і заходів. Тому такий метод управління може бути реалізований лише у великих фінансових установах, де добре налагоджено аналітичну роботу. Структурно-логічна схема організації та проведення стрес-тестування може включати такі елементи:

◆ чітку організаційну структуру фінансово-кредитної установи, яка б визначала відповідальні підрозділи чи відповідальних за проведення тесту-

вання осіб та встановлювала їх відповідну взаємодію з керівництвом на основі безпосереднього підпорядкування;

- ♦ обсяги тестування, масиви необхідних даних, інформації та кількість об'єктів, які підлягають стрес-тестуванню;

- ♦ наявність доступних сценаріїв та методів тестування;

- ♦ внутрішні нормативні та інструктивні матеріали, які регламентують процес тестування;

- ♦ методики оцінки ймовірності дефолту позичальників, кількісного виміру можливих ризиків;

- ♦ механізми проведення постійного аналізу результатів стрес-тестування та вдосконалення сценаріїв, методів і моделей для розрахунків;

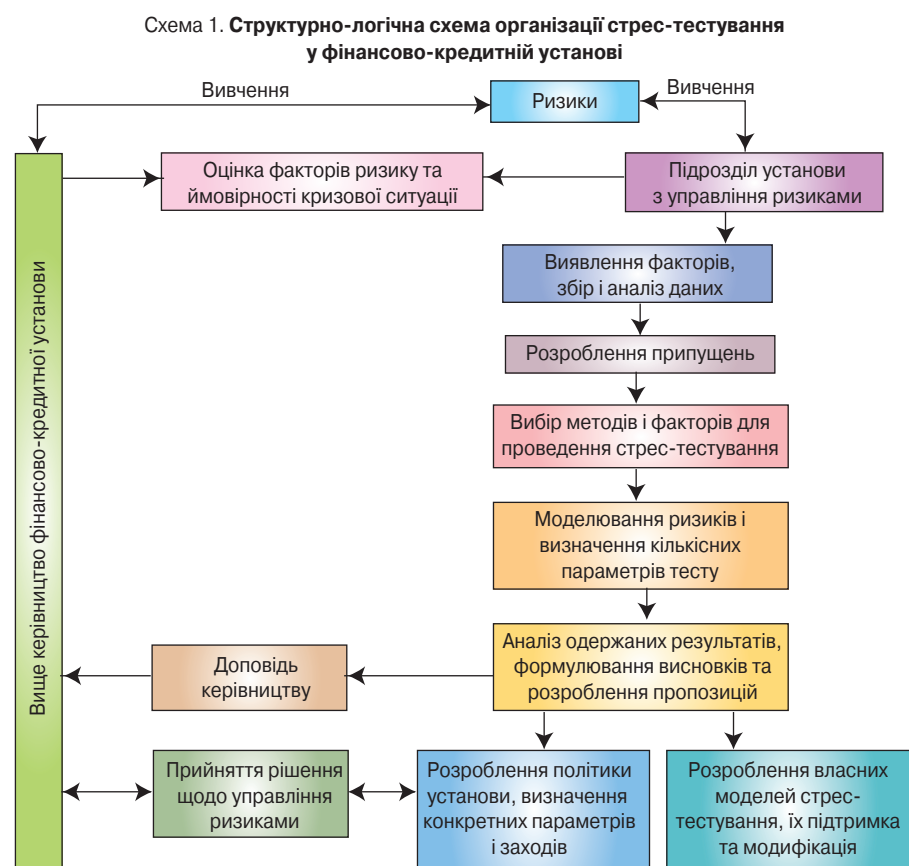
- ♦ ефективну систему управлінської інформації, яка забезпечує вище керівництво необхідними даними для прийняття рішень (див. схему 1).

Одним із найвідповідальніших етапів організації та проведення стрес-тестування є вибір об'єкта й визначення рівнів градації для показника-фактора. Зазвичай при організації тестування визначають три рівні градації певної події: *незначний, помірний та небезпечний*.

Однак на практиці таких рівнів може бути й більше. Визначення кількісних параметрів такої шкали покладається на розробників стрес-тесту і може варіюватися в доволі значних діапазонах. Наприклад, у процесі проведення Національним банком Республіки Казахстан стрес-тестування погіршення якості активів для портфеля кредитів було прийнято чотири рівні градації: 10, 20, 50 і 100%, а при оцінці можливих наслідків девальвації тенге – п'ять: 20, 30, 40, 50 і 100% [18].

Водночас Австралійська адміністрація пруденційного регулювання (Australian Prudential Regulation Authority (APRA) у процесі стрес-тестування ризику іпотечного кредитування прийняла до розрахунків лише один варіант – ймовірність зниження цін на житло протягом одного року на 30% і відповідне збільшення дефолтів за іпотечними кредитами [3]. Це було пов'язано передусім із використанням конкретного історичного сценарію, коли наприкінці 1980-х – на початку 1990-х років у цілій низці країн – Великобританії, Норвегії, Фінляндії, Швеції різко знизилися ціни на нерухомість – приблизно на 25–30%.

Специфіка організації та проведення стрес-тестування полягає в тому, що незважаючи на високий рівень стандартизації методів і підходів, воно зали-

шається достатньо творчим процесом і дає змогу максимально використовувати професійний, технічний і творчий потенціал фахівців, які його здійснюють. Це повною мірою стосується тестування окремих напрямів діяльності фінансово-кредитної установи чи фінансового сектору в цілому.

Розглянемо деякі можливі варіанти організації стрес-тестування для окремих видів і груп ризиків, серед яких наперед слід виділити п'ять основних.

Кредитний ризик, який залишається основним видом ризику для багатьох країн, у тому числі й для України, а його тестування може здійснюватися в таких основних формах:

- ♦ *стрес-тестування кредитного спреда*, зокрема спреду за відсотковими ставками для корпоративних облігацій у торговельних портфелях, що повніше відображає ринковий ризик;

- ♦ *стрес-тестування кредитного портфеля в цілому*, яке використовують рідше, ніж тестування спреду. При стрес-тестуванні кредитного ризику, особливо ризику кредитного портфеля в цілому, стресам на основі сценаріїв додатково можуть піддаватися такі показники, як кредитний рейтинг позичальника, вартість застави тощо.

Складність кредитного ризику та наявність широкого спектра кредитних інструментів із різними умовами обігу й

використання ускладнюють нині розроблення єдиного підходу до його оцінки. Тому можливі й інші підходи та варіанти стрес-тестування кредитного ризику як на основі розроблення інтегрованого профілю кредитного ризику, так і шляхом їх подрібнення. Наприклад, Банк Росії вважає, що в разі відсутності кількісних методів оцінки ймовірності дефолту конкретного позичальника "розподіл позичальників за класами кредитоспроможності може базуватися на експертній оцінці спеціалістів аналітичних підрозділів кредитної установи. Однак ця обставина суттєво ускладнює проведення стрес-тесту, оскільки при модифікації його вихідних умов доводиться "вручну" переоцінювати кредитоспроможність позичальників. У подальшому на основі використання системи рейтингових оцінок можливе моделювання так званої "матриці переходів", яка відображає міграцію кредитних вимог з одного класу в інший" [6];

- ♦ *нестандартних кредитів і необхідності формування відповідних резервів*;

- ♦ *зниження вартості вимушеного продажу застави з градацією рівнів тестування на 10, 20 і 40% зниження ринкової вартості застави*.

Відсотковий ризик, який відображає ризик зміни фінансових позицій кредитної установи внаслідок зміни

НАГЛЯД, АУДИТ, КОНТРОЛЬ

відсоткових ставок. Кількісно цей негативний вплив можна визначити на основі аналізу розриву дюрації (відносної міри чутливості боргового інструменту до зміни процентних ставок). Наприклад, Державний банк Пакистану, використовуючи досвід ФРС, у процесі проведення тестування відсоткового ризику дотримується такої послідовності:

- ♦ оцінка ринкової вартості всіх балансових позицій активів і пасивів банку, чутливих до зміни відсоткової ставки;
- ♦ розрахунок дюрації кожного класу активів і пасивів у балансі;
- ♦ розрахунок середньозваженої агрегованої дюрації окремо для пасивів і для активів;
- ♦ визначення розриву дюрації активів і пасивів;
- ♦ оцінка змін в економічній вартості капіталу внаслідок зміни відсоткових ставок;
- ♦ розрахунок надлишку (дефіциту) позабалансових позицій у результаті послідовної зміни відсоткових ставок за трьома рівнями: на 100, 200 і 500 базисних пунктів (або 1, 2, 5%);
- ♦ оцінка впливу чистої зміни активів і пасивів на ринкову вартість капіталу при розрахунку показника адекватності капіталу банку.

Інтерпретація економічного змісту математичних формул полягає в тому, що у випадку, коли дюрація активів перевищує дюрацію пасивів, це означає, що активи є чутливішими до зміни ринкових цін, ніж пасиви. За таких умов різке підвищення відсоткових ставок фінансових активів може спричинити суттєвіше зменшення вартості активів, ніж пасивів і призведе до зниження ринкової вартості капіталу фінансово-кредитної установи.

Валютний ризик, використання стрес-тестів для оцінки якого дає змогу передусім визначати вплив зміни валютного курсу на вартість капіталу банку. З метою моделювання наслідків валютного ризику відкрита позиція банку піддається змінам на 5, 10 або 15% і почергово визначається вплив змін за кожним варіантом на обраний показник, наприклад, адекватність капіталу банку.

Ризик зміни курсової вартості фондових інструментів, щодо якого тестування може здійснюватися з урахуванням ймовірного зниження фондових індексів шляхом умовного зменшення поточної вартості цінних паперів на 10, 20 і 40%.

Ризик ліквідності, стрес-тестування якого дає змогу оцінити стійкість банку в разі різкого зниження ліквідних зобов'язань. Ліквідним зобов'язанням

здають шоків значення зниження залишків на 10, 20 або 30%. Відповідно, еквівалентну суму можна вирахувати із ліквідних активів, припускаючи, що зниження ліквідних пасивів повинно бути компенсоване відповідним зниженням ліквідних активів.

Розглянемо приклад. Ліквідні активи становлять 3 580.0 грошових одиниць, ліквідні пасиви – 9 000.0, тобто до тестування ліквідність дорівнювала 39.8%. Припустимо 10-відсоткову шоківу ситуацію, в результаті чого ліквідні пасиви зменшаться на 900.0 грошових одиниць ($9\,000 \times 0.1$). Тоді нові активи дорівнюватимуть: $3\,580 - 900 = 2\,680$, а нові ліквідні пасиви – $9\,000 - 900 = 8\,100$ грошових одиниць. Таким чином, нове значення показника ліквідності становитиме: $2\,680 : 8\,100 = 33.1\%$, тобто знизиться на 6.7 в. п. [2].

Деякі центральні банки, наприклад, Банк Росії, підтримують практику кредитних установ щодо проведення стрес-тестування операційних ризиків. На нашу думку, саме стрес-тестування дуже складно використовувати для оцінки цього виду ризиків і навряд чи це доцільно, зважаючи на наявність відповідних методик, розроблених згідно з вимогами Базеля II до управління операційними ризиками.

На сьогодні вже накопичено достатній досвід проведення стрес-тестування фінансово-кредитних установ. Наприклад, Національним банком Республіки Казахстан за станом на 01.09.2007 р. проведено стрес-тестування банківських установ країни за чотирма напрямками: девальвація тень-

ге, зростання відсоткових ставок за зовнішніми запозиченнями, зниження цін на нерухомість та погіршення якості активів кредитного портфеля. Новим елементом проведеного тестування, який може бути корисним і для України, є те, що було визначено порогові значення змін відповідних параметрів, у межах яких банківська система залишається стабільною і практично не реагує на такі зміни. Так, для девальвації теньге порогове значення встановлено на рівні 5.5%, для зовнішніх запозичень – 35 базисних пунктів; для погіршення якості активів кредитного портфеля – 6%, а для підвищення цін на нерухомість – 5%. На думку фахівців Національного банку Казахстану, за таких значень показників, одержаних у результаті стрес-тестування, нормативи достатності капіталу для банківських установ країни будуть дотримані у встановлених розмірах [18].

У цілому позитивний досвід стрес-тестування накопичено в кредитних установах Російської Федерації. Так, за даними опитувань Банку Росії, в якому в 2007 р. взяли участь 192 банки, такі тестування ризиків на основі рекомендацій центрального банку використовували 160 установ, що на 4.6% більше, ніж у 2005 р. При цьому в 2007 р. тестування здійснювалося переважно з використанням методу сценарного аналізу – 47.8% від кількості опитаних банків, тоді як у 2006 р. цей метод використовували лише 41.4% установ (див таблицю).

Специфікою використання стрес-

Результати стрес-тестування в кредитних організаціях Російської Федерації у 2005 і 2007 роках [4]

Показники	2005 р.	2007 р.
Кількість опитаних організацій	190	192
Кількість банків, що проводять стрес-тестування	153	160
Основні ризики, що враховувалися при тестуванні банками:		
— кредитний	129	142
— ринковий	126	138
— ризик ліквідності	141	153
— операційний	71	74
Періодичність проведення тестів за ризиками (в середньому разів на рік):		
— кредитний	6	4
— ринковий	5	5
— ліквідності	9	6
— операційний	7	3
Використання методів тестування:		
— сценарний аналіз	128	152
— аналіз чутливості	86	77
— максимальні втрати	95	89
Спосіб формування сценарію стрес-тесту на основі:		
— історичних подій	100	95
— гіпотетичних подій	123	136

тестів у фінансово-кредитних установах Російської Федерації є переважне тестування кредитного, ринкового ризику та ризику ліквідності; помітне зниження у 2007 р. порівняно з 2005 р. інтенсивності тестування (хоча 7 банків, за їх інформацією, проводять стрес-тестування ризику ліквідності та 4 банки — тестування ринкового ризику щоденно); наявність у внутрішніх документах умов та правил проведення тестування; актуалізація параметрів стрес-тесту залежно від зміни загально-економічної та ринкової кон'юнктури, а також у цілому позитивне ставлення до можливості запровадження обов'язкового стрес-тестування ризиків кредитних установ.

Важливе значення має практична спрямованість використання результатів проведених стрес-тестів. В основному банківські установи використовують їх для визначення можливих збитків, обсягу економічного капіталу, необхідних сум для резервування коштів, а також для вдосконалення власних систем управління ризиками. Однак, враховуючи сучасні вимоги до забезпечення стабільності фінансових ринків, одержані результати можуть бути корисні багатьом учасникам ринку, особливо контрагентам кредитних установ. Так, наприклад, банківська корпорація JP Morgan Chase у своїх звітах за 2003 і 2004 роки з метою надання повної інформації інвесторам оприлюднила результати внутрішнього тестування, що, безперечно, сприяло підвищенню рівня її репутації [13].

Протягом останніх років особливо важливого значення набуває розроблення макроекономічного тестування, яке використовується органами нагляду для оцінки стійкості фінансового сектору країни щодо особливих, але правдоподібних макроекономічних змін. Такі стрес-тести стали важливою складовою "Програм оцінки фінансового сектору" (Financial Sector Assessment Programs — FSAPs), які були запроваджені Міжнародним валютним фондом і Світовим банком у травні 1990 року з метою сприяння стабіль-

ності функціонування фінансових систем і успішно реалізуються національними органами нагляду [14].

Основною метою проведення стрес-тестування на макроекономічному рівні є "оцінка впливу потенційних потрясінь на стійкість фінансової системи. Вид потрясіння обирається таким чином, щоб він представляв ризики, які піддаються визначенню, а модель адаптується таким чином, щоб вона відображала структуру фінансової системи" [17, с. 288].

Стрес-тестування, які проводять національні регулятори, можуть бути реалізовані на основі двох підходів:

1) *фрагментарного*, відповідно до якого визначається чутливість і взаємодія суб'єктів фінансового сектору до дії окремих факторів ризику (наприклад, до показника частки нестандартних кредитів у кредитному портфелі або зміни валютного курсу) та впливу їх динаміки на основні макроекономічні показники (рівень інфляції, приріст ВВП, зміну доходів бюджету, обсягу державного боргу тощо);

2) *інтегрованого*, який дає змогу здійснювати аналіз чутливості фінансового сектору до дії певної сукупності факторів ризику, що частіше за все й відбувається на практиці.

Загальна схема проведення макроекономічного стрес-тестування, розроблена фахівцями Банку Нідерландів, якраз і передбачає реалізацію такого інтегрованого підходу (див. схему 2).

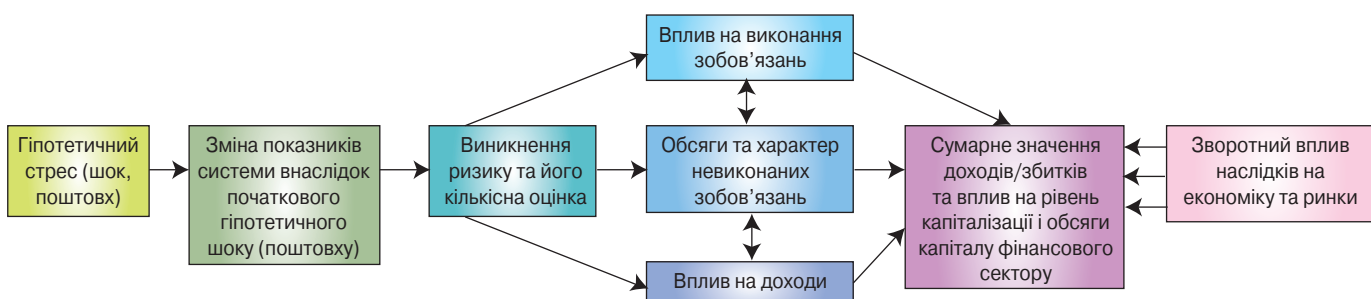
"Зазвичай у ході стрес-тесту оцінюється зміна капіталу фінансового сектору, обумовлена конкретно макроекономічною подією, наприклад, зниженням обмінного курсу або погіршенням якості активів унаслідок економічного спаду" [17, с. 288]. Наприклад, для банківського сектору особливо важливого значення набуває оцінка системного ризику внаслідок незбалансованості міжбанківських відкритих позицій на основі так званих міжбанківських стрес-тестів. Така оцінка базується на припущенні, що банкрутство одного банку на основі "ефекту зараження" може спричинити банкрутство інших банківських

установ. Рекомендації щодо проведення такого стрес-тестування на основі практичного використання в рамках "Програм оцінки фінансового сектору" полягають у тестуванні окремих банків з метою виявлення установ із найвищою ймовірністю ризику банкрутства та з'ясування можливості "зараження" інших фінансово-кредитних установ чи банківської системи в цілому [17, с. 162].

Накопичений досвід реалізації "Програм оцінки фінансового сектору" засвідчив позитивні результати проведення макроекономічного стрес-тестування. Так, один зі сценаріїв стрес-тестування, проведеного в 2004 р. Банком Англії на основі розроблених Г.Хоггартом, С.Соренсом та Л.Зісхіном моделей, базувався на оцінці макроекономічних наслідків можливого 35-процентного зниження курсів акцій на фондових біржах світу, а інший — на ймовірному 12-відсотковому зниженні цін на нерухомість. У результаті проведених розрахунків, які ґрунтувалися на використанні наслідків азіатської фондової кризи 1997 р. та кризи ринку нерухомості в Новій Зеландії в 1990-х роках, було визначено, що ймовірність настання зазначених подій становить менше 1%, а банківська система країни є достатньо стійкою до такої зміни зазначених факторів [11].

Автори "Настанов щодо складання і поширення індикаторів фінансової стабільності" вважають, що проведення стрес-тестів є інструментом, який при використанні в поєднанні з індикаторами фінансової стабільності дає змогу підвищувати корисність цих індикаторів у кількох напрямках. По-перше, самі індикатори є вихідними даними для стрес-тестів. Наприклад, вплив макроекономічного потрясіння зазвичай вимірюється як вплив на індикатори фінансової стабільності, що належать до коефіцієнтів власного капіталу. По-друге, стрес-тести можуть дати інформацію про взаємозв'язки з іншими індикаторами фінансової стабільності і таким чином поглибити дослідження та одержати достовірніші результати [17, с. 6].

Схема 2. Проведення макроекономічного стрес-тестування фінансового сектору [19].

НАГЛЯД, АУДИТ, КОНТРОЛЬ

На сьогодні для вітчизняного фінансового сектору практичний інтерес може становити проведення стрес-тестування щодо динаміки показників ринку нерухомості, рівня ліквідності фінансово-кредитних установ, обсягів і структури кредитування, змін на фондовому ринку, на які, до речі, в січні – лютому 2008 р. фінансовий сектор відреагував відносно спокійно, а коливання фондового індексу ПФТС у межах 5–10% протягом місяця можна вже вважати певним пороговим значенням. При цьому, на нашу думку, враховуючи прогнози МВФ щодо нестабільності фінансових ринків у зоні країн Центральної та Східної Європи, основна увага повинна приділятися проблемам макроекономічної та структурної збалансованості розвитку фінансового сектору в цілому.

Як засвідчив досвід функціонування фінансового сектору багатьох країн світу, зокрема Великобританії, США, Німеччини, Австралії, важливу роль у процесі організації та оцінки результатів стрес-тестування мають відігравати наглядові органи, на які, на нашу думку, необхідно покласти виконання таких функцій:

- ◆ методологічного та методичного забезпечення стрес-тестування на основі розроблення певних рекомендацій і правил;
- ◆ розроблення та оцінки результатів стрес-тестів системного характеру;
- ◆ обґрунтування певних порогових значень окремих показників чи встановлення коридорів їх зміни (валютного курсу, відсоткової ставки, можливої зміни цін фінансових активів тощо);
- ◆ забезпечення єдиної інтерпретації результатів стрес-тестування, системи їх оприлюднення, використання та розроблення фінансово-кредитними установами певних програм і планів удосконалення управління ризиками.

Таким чином, проведене дослідження дало змогу зробити висновок про необхідність подальшого розвитку методології та практики стрес-тестування функціонування суб'єктів фінансового сектору з метою вдосконалення управління ризиками. Для вітчизняних установ фінансового сектору, на нашу думку, найважливішими об'єктами стрес-тестування повинні бути кредитні ризики, ризики зміни відсоткової ставки, валютного курсу та ліквідності. При цьому надзвичайно актуальним стає питання щодо необхідності розроблення методології розрахунку порогових значень чи певного діапазону (коридору) зміни оцінюваних параметрів, в межах яких фінансо-

вий сектор та його суб'єкти функціонують стабільно, а фінансова система країни залишається стійкою.

Крім того, роль і функції національних наглядових органів у процесі становлення та розвитку стрес-тестування у фінансовому секторі повинні бути значно посилені та полягати в організації методичного забезпечення, розробленні стрес-тестів системного характеру та забезпеченні практичного використання одержаних результатів у процесі управління ризиками. □

Література

1. Андриевская И.К. Стресс-тестирование: обзор методологий // <http://d1.hse.ru/data/378/665/1234>.
2. Бортников Г.П. Стресс-тестирование // <http://bank.gov.ua>.
3. Бортников Г.П. Стресс-тестирование в оценке рисков жилищного кредитования // <http://bank.gov.ua>.
4. Информация об основных результатах анкетирования кредитных организаций по вопросам стресс-тестирования в 2007 году // http://cbr.ru/search/print.asp?File=/analytics/bank_system/stress_inf_07.htm.
5. Плисецкий Д.Е. Система мониторинга финансового сектора экономики // Банковское дело. – № 10. – 2004. – С. 42–46.
6. Подходы к организации стресс-тестирования в кредитных организациях (на основе обзора международной финансовой практики) // <http://cbr.ru/search/print.asp?File=/analytics/stress.htm>.
7. A Survey of Stress Tests and Current Practice at Major Financial Institutions – Bank for International Settlement. – Basel, 2001. – p. 61.

8. Amendment to the Capital Accord to Incorporate Market Risks – Basel Committee on Banking Supervision, January 1996. – Basel, BIS, 1998. – p. 54.

9. Blaschke W., Jones T., Majnoni G., Peria S.-M. Stress Testing of Financial Systems: An Overview of Issues, Methodologies, and FSAP Experience, IMF. Working Paper. – No. 01/88. – 2001. – p. 56.

10. Hoggarth G., Pain D. Bank provisioning: the UK experience // Financial Stability Review. – Bank of England, 2002. – p. 116–127.

11. Hoggarth G., Sorensen S., Zicchio L. Stress tests of UK banks using a VAR approach. – Bank of England. – Working Paper. – No. 282. – 2005. – p. 43.

12. Hoggarth G., Whitley I. Assessing the strength of UK banks through macroeconomic stress tests // Financial Stability Review. – Bank of England, 2003. – p. 91–103.

13. Lopez I. Stress Tests: Useful Complements to Financial Risk Models. – Речим доцмну: <http://frbsf.org/publications/economics/letter/2005/el2005-14.html>.

14. Sorge M. Stress-testing financial systems: an overview of current methodologies. – BIS. Working Paper. – No. 165. – 2004. – p. 37.

15. Stress Testing by Large Financial Institutions: Current Practice and Aggregation Issues – Bank for International Settlements. – Basel, 2000. – p. 34.

16. Towards a framework for financial stability. De Nederlandsche Bank // Occasional Studies. – No. 1. – 2004. – p. 55.

17. Показатели финансовой устойчивости. Руководство по составлению. – Вашингтон: Международный валютный фонд, 2007. – 312 с.

18. <http://Nationalbank.kz>.

19. <http://dnb.nl>.

З метою обговорення питань технічного співробітництва в Національному банку України перебувала делегація Національного банку Словаччини – член Правління, виконавчий директор з питань фінансової освіти та інформаційних технологій Славомір Сшастний і директор Інституту банківської освіти Дюшан Гарай.

На фото: Угоду про співробітництво у 2008 році між Національним банком Словаччини і Національним банком України підписують Дюшан Гарай і директор департаменту персоналу НБУ Ігор Іванюк.

Фото Владислава Негребецького.

Дослідження/

Визначення чинників динаміки реального ефективного обмінного курсу гривні

**Юрій
Половнєв**

Начальник управління
макроекономічного аналізу та
прогнозування департаменту
економічного аналізу
та прогнозування
Національного банку України

**Артем
Андрющенков**

Заступник начальника управління –
начальник відділу середньостроко-
вого макроекономічного
прогнозування департаменту
економічного аналізу
та прогнозування
Національного банку України

Вплив фундаментальних економічних факторів (продуктивності праці, відкритості економіки, структури виробництва, експорту й інших) на реальний обмінний курс – дискусійне питання сучасної економічної теорії. У статті зроблено спробу ідентифікувати фундаментальні фактори, що визначають динаміку реального обмінного курсу в Україні, та визначити кількісні параметри дії ефекту Балаша – Самуельсона у вітчизняній економіці.

Результати досліджень впливу фундаментальних економічних факторів на реальний обмінний курс висвітлено зокрема в працях Кешина, Кеспедеса та Сехея (Cashin, Céspedes, Sahay; 2002 р.) [2], які розробили модель рівноважного обмінного курсу і дійшли висновку, що у багатьох країнах ціна на основний експортний товар визначає динаміку РЕОК у довгостроковій перспективі. Крім того, Кудрі і Кан (Choudhri, Khan; 2004 р.) виявили, що ефект Балаша – Самуельсона¹ [1] притаманний і країнам із перехідною економікою. Згідно з працями Гілеса Дюфрена та Етьєна Єуела (Gilles J. Dufrenot, Etienne B. Yehoue; 2005 р.) [6], в яких на прикладі 64 країн проведено панельний аналіз взаємозв'язку РЕОК із продуктивністю, умовами торгівлі, відкритістю економіки та державними витратами, такими фундаментальними факторами для країн із низьким рівнем доходу є продуктивність праці та умови торгівлі.

У цій статті зроблено спробу ідентифікувати фундаментальні фактори, що визначають динаміку реального обмінного курсу в Україні, та визначити кількісні параметри дії ефекту Ба-

лаша – Самуельсона на її економіку. Головною залежною змінною, використаною для проведення дослідження, є реальний ефективний обмінний курс (РЕОК), розрахований на основі індексу споживчих цін (ІСЦ).

РЕОК обчислюється як відношення внутрішньої інфляції (p^d) до інфляції торговельних партнерів (p_f^f) з корекцією на зміну двосторонніх номінальних обмінних курсів (er_i^{fld}) та з урахуванням ваги (w) країн у торговельному обороті. Однак недоліком цього методу є потреба в агрегації великої кількості часових рядів.

$$reer = \prod_{i=1}^n \left(\frac{p^d}{p_f^f} \times er_i^{fld} \right)^w.$$

Чи можливо, використовуючи такий підхід, визначити, через які компоненти змінився РЕОК – обмінний курс чи диференціал між інфляцією в країні та у її торговельних партнерів? Цей метод аналізу відповідає лише на запитання про те, що відбулося, і не дає відповіді на питання, які ж саме фундаментальні процеси стали головними чинниками тих чи інших тенденцій у динаміці РЕОК (див. графік 1).

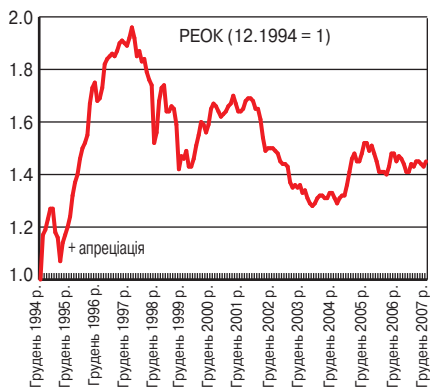
Є два основних теоретичних підходи, які пояснюють довгострокову динаміку реального обмінного курсу. Перший із них – паритет купівельної спроможності (ПКС). Згідно з ним реальний курс має бути стаціонарним², тобто значні тривали відхилення реального курсу від рівноважного рівня недопустимі. ПКС базується на законі єдиної ціни: на ефективному ринку ідентичні товари повинні мати однакову ціну. ПКС визначає фіктивний курс валют, розрахований на основі їх купівельної спроможності стосовно відповідного набору товарів та послуг. Виходячи з самої суті поняття ПКС,

¹ Балаш [1] та Самуельсон [5] у 1964 році зробили вагомий внесок у розвиток теорії факторів, що пояснюють розвиток РЕОК. Згідно з їх висновками фундаментальним аспектом, що пояснює динаміку РЕОК, є диференціал продуктивності праці в окремих секторах економіки, поділених на дві основні групи – орієнтовані на випуск товарів та послуг, що торгуються, і тих, що не торгуються. Зміни у продуктивності праці визначають цінову динаміку в цих секторах. Зазначені дослідники довели, що швидкий економічний розвиток супроводжується апresiasi РЕОК завдяки диференціалу продуктивності секторів економіки, які виробляють товари та послуги, що торгуються і не торгуються. Оскільки цей диференціал більший в економіках зі значними темпами економічного зростання, динаміка РЕОК за факторами гіпотези Балаша – Самуельсона має чіткіше визначатися щодо економік, які швидко зростають.

² Часовий ряд є стаціонарним, якщо він коливається навколо свого середнього значення, а його варіація не змінюється із часом.

МАКРОЕКОНОМІКА

Графік 1. Динаміка РЕОК за 1994–2007 роки

Джерело: Держкомстат України, НБУ і власні розрахунки.

він є застосовуваним лише для товарів і послуг, що торгуються³. Однак результати ADF (Augmented Dickey-Fuller) та Phillips-Perron-тесту свідчать про те, що РЕОК гривні не є стаціонарним.

Результати ADF та Phillips-Perron-тесту

Фактори	t-статистика	Ймовірність
Статистика модифікованого тесту Діккі-Фуллера	-1.77	0.39
Критичні значення тесту:		
на 1-процентному рівні	-3.49	
на 5-процентному рівні	-2.89	
на 10-процентному рівні	-2.58	

Альтернативна гіпотеза: залежність для РЕОК має одиничний корінь.

Закон єдиної ціни є економічною абстракцією, тому не завжди підтверджується практикою, що пояснюється, наприклад, різними витратами на доставку та зберігання товарів, торговельними обмеженнями (тарифами, квотами), субсидюванням та різним податковим навантаженням.

Крім того, на практиці різниця між динамікою РЕОК і ПКС може бути доволі значною. До того ж вона може бути пояснена ефектом Балаша–Самуельсона та іншими чинниками.

Із цієї гіпотези випливає, що зростання продуктивності в секторі, який виробляє товари і послуги, що торгуються, впливає на збільшення заробітної плати. Оскільки заробітна плата в секторах, які виробляють товари і послуги, що торгуються та не торгуються, є значно пов'язаною (через мобільність робочої сили), оплата праці та ціни підвищуються також і в секторі, товари та послуги якого не торгуються, значно швидшими темпами, ніж продуктивність праці. Це, як наслідок, призводить до загального підвищення цін в економіці і в результаті викликає по-

³ Товари та послуги, що торгуються, – ті, які є об'єктом міжнародної торгівлі. Товарами та послугами, що не торгуються, є, наприклад, послуги перукаря або продукти, що швидко псуються.

силення реального обмінного курсу національної валюти.

Подамо виробничу функцію (y) у специфікації Кобба–Дугласа:

$$y = A L_t^{1-\alpha} K_t^\alpha + A_{nt} L_{nt}^{1-\beta} K_{nt}^\beta,$$

де A – продуктивність праці (L) та капіталу (K).

Однією з проблем стандартної моделі Балаша–Самуельсона є те, що різниця між товарами, які торгуються, і тими, що не торгуються, досить умовна. При емпіричному аналізі кожна товарна група є певним поєднанням елементів однієї та іншої груп. Можна припустити нульову еластичність взаємозамінності факторів, що торгуються та не торгуються, але в реальності ці фактори є певною мірою взаємозамінними [8]. У такому разі виробнича функція набуває вигляду:

$$y = \alpha T^\alpha + (1 - \alpha) N T^\alpha,$$

де α – еластичність взаємозамінності, w – вага факторів, що торгуються (T).

рами не повністю було враховано дію інших факторів, які можуть нівелювати ефект Балаша–Самуельсона на проміжку часу, що досліджується.

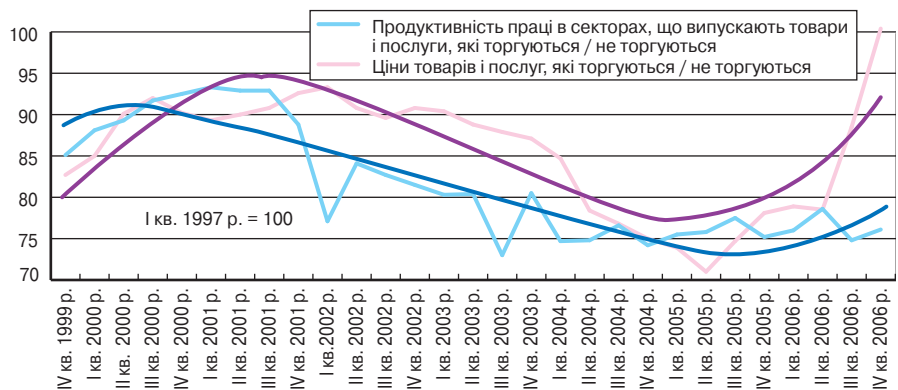
Однак є і додаткові пояснення відхилень між ПКС та реальним обмінним курсом, зокрема:

а) *голландська хвороба*.⁴ Значний приплив капіталу за рахунок експорту природного ресурсу стимулює апредіацію обмінного курсу, що призводить до зниження конкурентоспроможності сектору, товари та послуги якого торгуються навіть без змін продуктивності в економіці;

б) *пояснення з боку попиту* (нагадаємо, що у гіпотезі Балаша–Самуельсона ефект, про який ідеться, пояснюється з боку пропозиції). Коли будь-який товар пропонується до продажу, ціна на нього визначається готовністю чи сумнівами середнього користувача щодо можливої купівлі. Покупці з високим рівнем доходу спокійніше ставляться до підвищення цін на товари. Щодо товарів, які торгуються, пропозиція може бути зміщена між біднішими та багатшими регіонами завдяки конвергенції цін. А в секторі, товари та послуги якого не торгуються, це неможливо;

в) *послуги як найкращий товар*. Зростання доходів може змінити попит на товари та послуги. “Кращим товаром”

Графік 2. Взаємозв'язок продуктивності праці та відносних цін

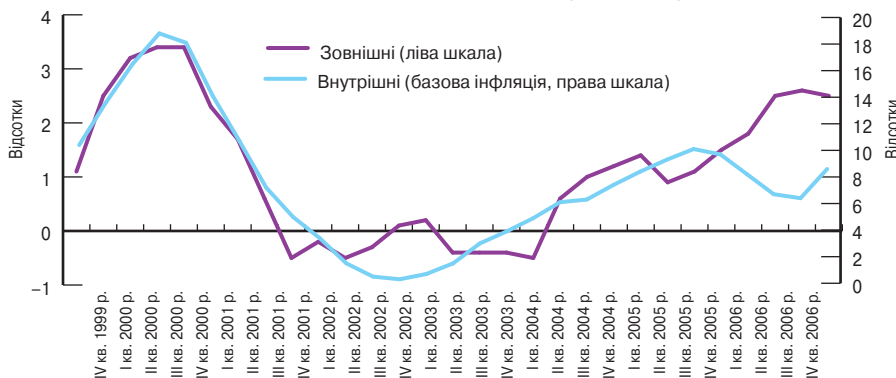
При зростанні цін на фактори виробництва, товарів та послуг, що не торгуються, відносна частка цих товарів у виробництві зменшується. Наприклад: зростання вартості транспортних послуг змушує виробника централізувати виробництво.

Незважаючи на велику кількість праць і достатню розвиненість теорії та економічних технік, для багатьох країн не підтверджено гіпотезу Балаша–Самуельсона. Так, за результатами досліджень Драйна і Ролта (Drine I., Rault C.) [3], не підтвердилась гіпотеза Балаша–Самуельсона щодо азіатських економік, які швидко зростають. Хоча, можливо, авто-

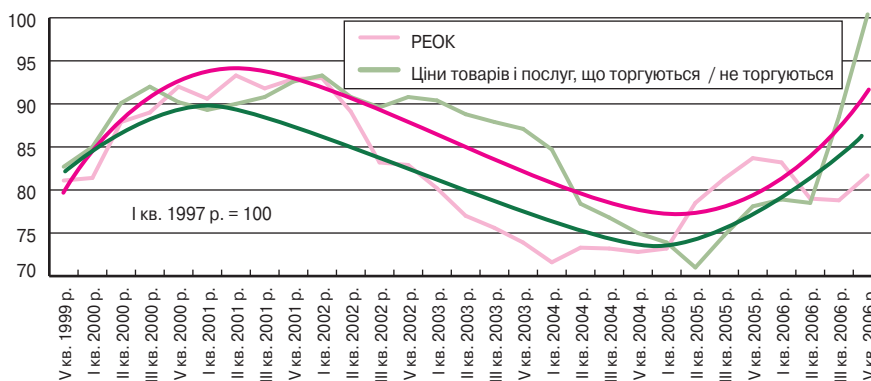
вважаються послуги. Їх охочіше споживають люди з вищими доходами. Це може призводити до зменшення ІСЦ і робити сектор товарів та послуг, що не тор-

⁴ Голландська хвороба – економічний феномен, у разі виникнення якого експлуатація природних ресурсів призводить до розвитку лише сировинного сектору економіки. Це ситуація, за якої відбувається швидкий економічний розвиток, але в макроекономічних процесах значно посилюються диспропорції. Своє походження термін бере з 1960 років, коли в Нідерландах відкрили великі газові родовища, що призвело до зростання експорту цієї сировини та, відповідно, зміцнення гюльдена завдяки значним валютним потокам у країну. Однак це призвело до втрати конкурентоспроможності неенергетичного сектору економіки. Подібні ситуації виникали й у багатьох інших країнах.

Графік 3. Річна динаміка цін товарів і послуг, що торгуються

Графік 4. Взаємозв'язок відносних цін та РЕОК

гуються, менш продуктивним, оскільки підвищення попиту на послуги спричиняє збільшення цін на них і зовсім не гарантує поліпшення їх якості;

г) *протекціоністське пояснення*. Аналітики Ліпсі і Шведенборг (Lipse, Swedenborg; 1996 р.) виявили значну кореляцію між торговими бар'єрами та рівнем цін в економіці. Розвинуті країни сильніше захищають своїх товаровиробників (наприклад, тарифами на імпорт сільськогосподарських продуктів), ніж ті, що розвиваються. Завдяки цьому існує кореляція між зростанням ВВП та підвищенням цін.

Отже, проведемо тестування гіпотези Балаша–Самуельсона для України, яке зазвичай базується на доведенні таких тверджень [3]:

1. Диференціал продуктивності між секторами, товари і послуги яких торгуються та не торгуються, а також відносні ціни мають позитивну кореляцію;

2. Паритет купівельної спроможності є справедливим для товарів, що торгуються;

3. Реальний обмінний курс та відносні ціни мають позитивну кореляцію.

На жаль, у процесі доведення виникають певні проблеми, які можуть впливати на точність результатів. Першою з них є неможливість чіткого розподілу товарів та послуг на ті, що торгуються й не торгуються. Другою – неможливість оцінки зміни у часі якості

робочої сили. Оцінка диференціалу продуктивності між секторами, товари та послуги яких торгуються і не торгуються, також ускладнюється через відсутність даних щодо продуктивності, оскільки офіційними статистичними органами України в зазначеному розрізі розрахунок показників не здійснюється. Як оцінку продуктивності праці (Ψ) використаємо показник, розрахований за формулою:

$$\Psi = \frac{y \times w_h}{\omega},$$

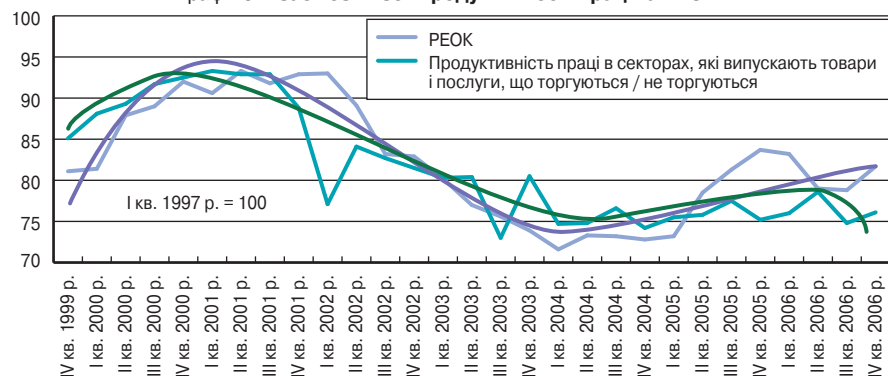
де y – реальний ВВП;

w_h – середня заробітна плата за одну відпрацьовану годину;

ω – фонд оплати праці.

Нульова гіпотеза	Ф-статистика	Вірогідність
ПРОДУКТИВНІСТЬ не призводить до змін РЕОК	6.378	0.006
РЕОК не призводить до змін ПРОДУКТИВНОСТІ	1.127	0.342

Графік 5. Взаємозв'язок продуктивності праці та РЕОК

1. Для оцінки продуктивності праці в секторах, товари та послуги яких торгуються і не торгуються, зроблено відповідну класифікацію видів економічної діяльності. До тих, що торгуються, віднесено промисловість та сільське господарство (це приблизно 40% ВВП). Як ціни товарів, що торгуються (p_t), використано ціни виробників промислової продукції (ІЦВ), а тих, що не торгуються (p_{nt}), – тарифи на послуги, передбачені структурою ІСЦ.

$$\frac{\Psi_t}{\Psi_{nt}} \approx \frac{p_{nt}}{p_t}.$$

За проведеними тестами на основі результатів розрахунків знайдено істотну кореляцію між розрахованими часовими рядами (див. графік 2).

2. Наступним етапом є перевірка правила паритету купівельної спроможності для України, згідно з яким внутрішні ціни українських товарів, що торгуються, повинні дорівнювати цінам товарів, що торгуються на світовому ринку. Як апроксимацію світових цін використано ціни експорту Німеччини – найбільшого представника європейського регіону, що займає значну частку торгового обороту України. Розрахунки засвідчили існування суттєвої залежності між часовими рядами.

3. Третя гіпотеза (кореляція відносних цін та реального ефективного обмінного курсу) теж підтвердилася:

Отже, підтвердження всіх трьох гіпотез дає можливість стверджувати, що залежність між диференціалом продуктивності праці та РЕОК в Україні існує (див. графік 5).

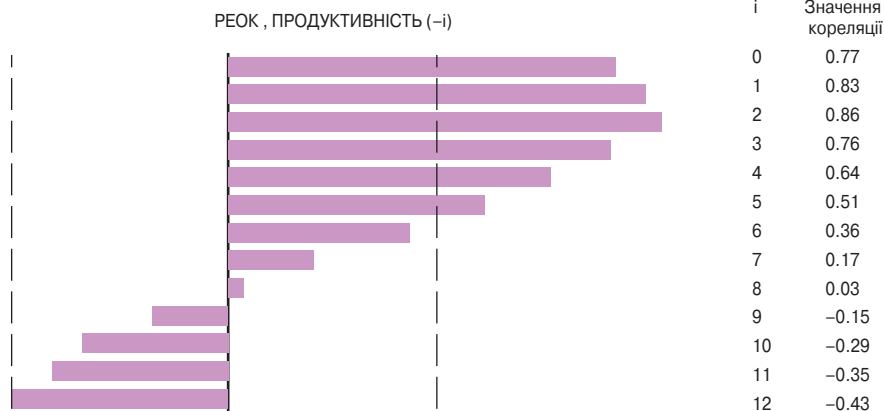
$$\frac{\Psi_t}{\Psi_{nt}} = reer.$$

Згідно з отриманими результатами лаг найбільшого впливу диференціала продуктивності на РЕОК становить два квартали.

Для перевірки причинності зв'язку проведено тест Гранжера з лагом у два

МАКРОЕКОНОМІКА

Графік 6. Вплив диференціала продуктивності праці на РЕОК

квартали, результати якого також підтверджують суттєву залежність РЕОК від диференціала продуктивності.

Проведене дослідження засвідчує суттєвий вплив диференціала продуктивності праці в секторах, товари та послуги яких торгуються, і секторах, товари та послуги яких не торгуються, на динаміку РЕОК в Україні.

Прискорене зростання продуктивності в секторах, товари та послуги яких торгуються, порівняно з секторами, товари та послуги яких не торгуються, призводить до посилення РЕОК, що підтверджує справедливості гіпотези Балаша—Самуельсона для України.

Досвід країн із перехідною економікою (зокрема, Східної Європи)

свідчить про те, що внаслідок активного перебігу процесів конвергенції продуктивності праці у цих державах зростає швидшими темпами, ніж у сусідніх економічно розвинутих країнах. Унаслідок цього відбувається ревальвація рівноважного РЕОК, що, відповідно, при підтримці стабільного обмінного курсу з боку центрального банку викликає значне посилення розвитку інфляційних процесів. Тому центральні банки більшості країн із транзитними економіками допускають ревальвацію обмінного курсу, що, з одного боку, не викликає погіршення конкурентоспроможності, а з другого — дає змогу підтримувати цінову стабільність. Це сприяє подальшому зростанню продуктивності праці вищими темпами.

Останнім часом в Україні порушується питання про управління РЕОКом за допомогою монетарних інструментів, але, згідно з підтвердженою гіпотезою, в довгостроковому періоді РЕОК України визначається дією фундаментальних факторів. Монетарна політика може впливати лише на тимчасові відхилення РЕОК від свого рівноважного рівня, оскільки згідно із загальноприйнятим постулатом вона є нейтральною в довгостроковому періоді. Так, якщо центральний банк має намір, наприклад, сприяти депреціації РЕОК через зміну курсового диференціала, девальвуючи номіналь-

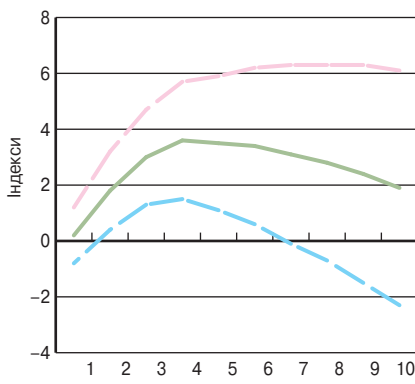
ний обмінний курс, подібні дії прискорять розвиток інфляційних процесів і відповідно збільшать інфляційний диференціал, та цей ефект буде розтягнутим у часі. Навіть за підтримки стабільного обмінного курсу позитивний диференціал продуктивності праці сприяє посиленню інфляційних процесів.

В Україні до 2004 року чітко простежувався тренд до девальвації РЕОК, напрям якого поступово змінюється на протилежний. Зважаючи на вищі темпи зростання продуктивності праці у нашій країні порівняно з країнами — торговельними партнерами, рівноважний РЕОК у довгостроковій перспективі посилюватиметься. Отже, можлива ревальвація РЕОК ще не означатиме послаблення конкурентоспроможності українського експорту, а основне питання полягатиме в тому, якою мірою ці процеси залежать від зміни курсового чи інфляційного диференціалу. У довгостроковому періоді конкурентоспроможність більшою мірою визначатиметься темпами зростання продуктивності праці, капіталу та інноваціями, а монетарна політика найкращим чином може сприяти зазначеним процесам шляхом підтримання низької інфляційного середовища.

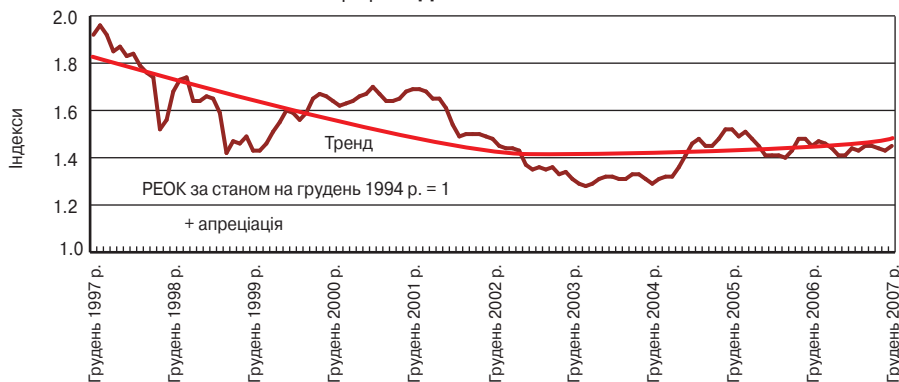
Література

1. Balassa B., *The Purchasing Power Parity Doctrine: A Reappraisal* // *Journal of Political Economy*. — 1964. — vol. 72. — pp. 584-596.
2. Cashin, Cespedes and Sahay. *Keynes, Cocoa, and Copper: In Search of Commodity Currencies*. — *IMF Working Paper*, 2002.
3. Drine I., Rault C. *How sure are we about the Balassa-Samuelson hypothesis? Time Series versus Panel Data Approach for Asian countries*. — *Sorbonne University*, 2002.
4. MacDonald R. and Ricci L. *PPP and Balassa-Samuelson effect*. — *IMF Working Paper*, 2001.
5. Samuelson P. *Theoretical Notes on Trade Problems* // *Review of Economics and Statistics*. — 1964. — volume 23.
6. Gilles J. Dufrenot and Etienne B. Yehouel. *Real Exchange Rate Misalignment: A Panel Co-Integration and Common Factor Analysis*. — *IMF Working Paper*, 2005.
7. Asea Patrick K. and Enrique G. Mendoza. *Balassa-Samuelson: A General Equilibrium Approach* // *Review of International Economics*. — 1994. — 23, October.
8. Tomas Golub, Martin Cihak. *Price convergence: what can the Balassa-Samuelson model tell us*. — *Czech National Bank Working Paper Series*, 2003.
9. Петрик О., Ніколайчук С. *Визначення оптимального рівня інфляції для України* // *Вісник Національного банку України*. — 2007. — № 6. — С. 10–22.

Графік 7. Відгук РЕОК на одноразовий 5-процентний шок продуктивності

Графік 8. Динаміка РЕОК

До Дня банківських працівників/

Є у реформи початок — немає у реформи кінця

Банківській системі України в травні виповнюється сімнадцять. Вік юності, розквіту, перспектив. За час, що минув, відбулося багато визначних подій, найпомітніші серед яких – запровадження системи електронних платежів, введення національної валюти – гривні, створення замкнутого виробництва національної валюти і, звичайно ж, впровадження в банках України міжнародних стандартів бухгалтерського обліку.

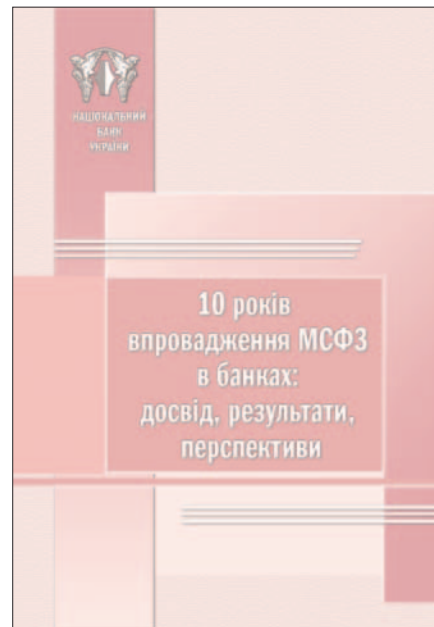
У січні нинішнього року виповнилося 10 років відтоді, як банки почали по-новому складати фінансову звітність. Із нагоди цієї дати у грудні минулого року Національний банк України провів засідання круглого столу на тему: “10-річчя впровадження міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ) в банках України: досвід, результати, перспективи”, у якому взяли участь безпосередні організатори і виконавці реформи бухгалтерського обліку, керівництво Федерації професійних бухгалтерів і аудиторів України, Асоціації сертифікованих бухгалтерів України, фахівці Банку Нідерландів, представництва Європейської комісії в Україні, головні бухгалтери українських банків, науковці.

Редакція періодичних видань разом із департаментом бухгалтерського обліку Національного банку України підготувала і випустила у світ брошуру “10 років впровадження МСФЗ в банках: досвід, результати, перспективи”, яка з початку року “подорожує” регіонами України, де відбуваються засідання круглих столів. Такі засідання з участю представників Національного банку, Університету банківської справи НБУ, а також керівників і головних бухгалтерів банків, які стояли біля витоків реформи, відбулися вже у Києві, Львові, Тернополі, Одесі, Полтаві, Черкасах. Формат цих зустрічей мав три основні складові: спогоди та обмін думками, жваве обговорення актуальних проблем, визначення перспектив.

Наша розповідь – про засідання круглого столу у управлінні Національного банку в Луганській області.

Відкрив засідання круглого столу на тему “Досвід впровадження міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та звітності в банківській системі України” начальник управління Національного банку України в Луганській області **Олександр Луб’яницький**. Модератор засідання – ректор Університету банківської справи, доктор економічних наук, професор **Тамара Смовженко** у вступному слові зазначила, що банківська система відіграє особливу роль в економіці і має суттєвий вплив на життя суспільства в цілому. Вчені, аналізуючи розвиток банківської системи незалежної України, називають сім, а хто й вісім етапів її розвитку. Однак більшість погоджується, що їх – усього чотири. Особливість першого етапу (із 1991 по 1995 рік) в тому, що в цей час було сформовано дворівневу банківську систему і відповідно закладено ринкові ознаки її діяльності. Саме тоді розпочався банківський бум, саме тоді, у 1994 році, відбулася одна

з найвизначніших подій – впровадження Системи електронних платежів. Другий етап (1996–1998 рік – до фінансової кризи) знаменний проведенням грошової реформи і подоланням гіперінфляції. На третьому етапі (1998–2000 рр.) було подолано наслідки фінансової кризи, розбудовувалася банківська система, а найголовніше – впроваджено міжнародні стандарти фінансової звітності. Останнє дало змогу об’єктивніше оцінювати і контролювати стан банківської установи, а це в свою чергу сприяло зміцненню довіри до банків. Тамара Смовженко наголосила, що вже на першому етапі впровадження МСФЗ завдяки прозорості інформації фінансова криза не надто суттєво вплинула на діяльність банківських установ, як це було, наприклад, у наших сусідів, у Росії. Четвертий етап розпочався у 2000 році й триває донині. Слід зазначити, що банківська система України, в основному, відповідає вимогам часу. З урахуванням змін, які відбуваються

Редакція періодичних видань разом із департаментом бухгалтерського обліку Національного банку України випустила на початку нинішнього року в світ брошуру “10 років впровадження МСФЗ в банках: досвід, результати, перспективи”.

нині в міжнародних стандартах, удосконалюються управлінські, кадрові, організаційні інструменти, методологія бухгалтерського обліку. Водночас Тамара Смовженко наголосила, що реформа, яка відбулася в 1998 році, була однією з найскладніших і найоб’ємніших. Вона сприяла якісним змінам у банківській системі. Її успіх продукували не лише зобов’язання й настанови, прописані у відповідних документах, а насамперед люди. Серед ідеологів реформи вона назвала заступника Голови Національного банку Павла Сенища, головного бухгалтера НБУ Віру Ричаківську, керівників департаментів: економічного, юридичного, фінансового, інформатизації, внутрішнього аудиту, валютного регулювання, платіжних систем, банківського нагляду, готівково-грошового обігу, а також керівників комерційних банків, які зрозуміли ідею і дієво її підтримали.

Резонним було запитання: яку мету ставить Національний банк і Університет банківської справи, проводячи такі засідання круглого столу? Передусім – аби привернути увагу до визначної події, яка відбулася 10 років тому. По-друге, хочеться згадати, як, власне, відбувалася реформа, як практично впроваджувалися міжнародні стандарти. А по-третє, отримати певний результат від розмови, яка відбувається в регіонах. Важливо усвідомити також, що реформа, яка розпочалася в 1998

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК

році, не закінчилися: необхідно й далі працювати над забезпеченням високопрозорої інформаційної діяльності банків. А крім того, відзначила Тамара Смовженко, на таких засіданнях є можливість спільно обговорити, яким має бути фінансист майбутнього, випускник вищого навчального закладу, якого чекають замовники — банки України.

Десять років — певний етап, це спонукає до висновків і дає підставу для оцінки результатів зробленого. Тож слово одному з чільних провідників реформи — члену Правління Національного банку України, головному бухгалтеру — директору департаменту бухгалтерського обліку НБУ, заслуженому економісту України, кандидату економічних наук, доценту кафедри банківської справи Університету банківської справи НБУ **Вірі Ричаківській**. Вона розпочала з наболілого: прикро, що студентство вчиться за старими підручниками, в яких багато економічних категорій подається за старими поняттями, а МСФЗ навіть не згадується... Сьогодні маємо унікальну можливість: зібравшись в одній аудиторії, науковці і практики можуть спільно обговорити, як змінити ситуацію, як у навчальному закладі дати майбутньому фахівцеві ті базові знання, які необхідні на практиці. Безперечно, наголосила Віра Ричаківська, сучасні бухгалтер, аудитор повинні навчатися постійно, підтверджуючи свої знання сертифікатами різних рівнів. Така вимога часу. Отже, необхідна модернізація викладання, навчання, освіти — і не лише бухгалтеру, це тільки одна зі складових економічної науки... Не можна окремо освоювати сучасний бухгалтерський облік, а банківські операції або фінансовий менеджмент вивчати за старими підходами. Ці складові необхідно органічно поєднувати, розглядати в комплексі. Висновок один: навчальні програми в економічних вузах потребують суттєвого перегляду. Пік потреби — в тому, що сьогодні конче не вистачає методистів. Випускників, яких необхідно працевлаштовувати, багато, а вакансій — не зменшується...

Від наболілого Віра Ричаківська перейшла до головного — теми круглого столу. Звернувшись до історії, вона нагадала, що після наведення порядку з розрахунками, розвитку електронних засобів зв'язку, запровадження системи електронних платежів, проведення грошової реформи в банківській системі України на-

став новий етап — етап упорядкування інформації, за основу чого було вирішено брати міжнародні стандарти. Це було викликано:

♦ необхідністю інтеграції банківського сектору України до світової економічної спільноти;

♦ зростанням уваги потенційних інвесторів до фінансового ринку України;

♦ потребою користувачів фінансової звітності банків в отриманні достовірної, чіткої інформації;

♦ необхідністю підвищення ефективності управління банком;

♦ становленням нагляду за банками і потребою у відповідних регулятивних інструментах;

♦ наявністю передумов для організації внутрішнього і зовнішнього аудиту за міжнародними стандартами.

Реформа бухгалтерського обліку змінила підходи до формування всієї статистики. Адже за даними бухгалтеру в державі формуються дві макроекономічні системи даних: статистика платіжного балансу і грошово-банківська. Всі регулятивні вимоги банківського нагляду формуються на базі цієї інформації. Те ж стосується валютного регулювання, фінансового менеджменту.

Звичайно, реформу неможливо було здійснити без активної участі банків. Передусім підключили 15 великих банків. Наприкінці 1998 року відбулося два великих тренінги для всіх банків, Національний банк консультували радники таких міжнародних організацій, як USID, TACIS, МВФ, Світовий банк. Це було необхідно уже хоча б тому, що великий блок інформації Україна готує для зовнішнього сектору, щомісяця подаючи її у збірник МВФ.

Першочергові завдання реформи охоплювали блоки питань, кожне з яких фактично становило окремий великий проект. Віра Ричаківська виділила сім основних:

1) зміна ідеології бухгалтерського обліку фінансових інструментів;

2) зміна Плану рахунків бухгалтерського обліку в банках;

3) принципово нова організація аналітичного обліку банку;

4) виокремлення в підсистеми управлінняського та податкового обліку;

5) перехід до збирання економічної інформації від банків за економічними показниками;

6) зміна руху потоків інформації від банків в електронному вигляді;

7) технічне забезпечення перелічених проектів.

Найскладніший, без сумніву, — пер-

ший проект: треба було змінювати ідеологію сприйняття міжнародних стандартів, їх термінологію, економічну сутність, розпочинати використовувати абсолютно інші системи оцінок діяльності банківських установ, переходити до обліку реальної вартості їх активів і зобов'язань, а отже, отримувати в результаті дані про реальний капітал. Метою цього завдання було:

♦ створення достовірної фінансової звітності шляхом запровадження **нових норм і принципів** обліку, основним з яких є принцип нарахування;

♦ формування адекватної системи **резервування** на покриття ризиків, притаманних основним видам діяльності банків;

♦ перехід до реальної оцінки активів банку (за допомогою процедури **переоцінки**).

Таким чином, на початку реформи банкіри мали засвоювати і впроваджувати нові інструменти нарахування доходів та витрат, нову систему резервування і переоцінок. Якщо говорити загалом, то суть полягала в тому, що раніше облік здійснювався *за правилами*, а від початку реформи — *за принципами*. За правилами, які виписані в документі, визначати дебет, кредит — справа суто механічна, одне слово — мінімум відповідальності. Принципи — зовсім інша категорія, вони виписані в інструкції.

Серед основоположних принципів бухгалтерського обліку нового типу В.Ричаківська назвала 14:

- повнота бухгалтерського обліку;
- дата операції;
- перевага змісту над формою;
- автономність;
- окреме відображення активів і пасивів;
- оцінка;
- обережність;
- безперервність діяльності;
- нарахування і відповідність доходів і витрат;
- прийнятність вхідного балансу;
- суттєвість;
- відкритість;
- консолідація;
- сталість (послідовність застосування облікових політик).

Причому, зауважила вона, такі принципи, як нарахування і відповідність доходів і витрат, суттєвість, консолідація банки почали реалізовувати через інструментарій НБУ. Що, наприклад, передбачає принцип нарахування? Його суть у тому, що сьогодні всі доходи й витрати банки України відображають у тому звітному періоді, в якому

вони економічно виникли, а не в момент надходження чи сплати коштів. Росія довго не приймала цей принцип і лише з цього року почала його застосовувати. Інший принцип — переоцінка — забезпечує відображення активів за їх реальною вартістю.

Щодо фінансових інструментів, то один з основних, який Національний банк почав відстежувати, — резерви. Якщо раніше банки опиралися, не бажаючи їх формувати, то тепер про це навіть не йдеться. І це теж великий плюс реформи.

Друге завдання, яке ставила перед банками реформа, — зміна Плану рахунків бухобліку в банках. “Ми не могли його недооцінювати, — наголосила Віра Ричаківська. — Адже на новому Плані рахунків зосереджуються всі платежі, вся клієнтура, баланс тощо”. Його особливості: мультивалютність, розподіл обліку на фінансовий і управлінський, подвійний запис на позабалансових рахунках, специфічна побудова аналітичних рахунків.

Третє завдання реформи — нова організація аналітичного обліку. “Це була справжня революція”, — емоційно перейшла до нового блоку питань доповідач. Вона назвала параметри аналітичного обліку, які діляться на обов’язкові і необов’язкові. Крізь призму обов’язкових параметрів нині формується вся звітність, яка подається до Національного банку. Але її надто багато, тому нещодавно було створено робочу групу, яка активно працює над питанням скорочення звітності. Щодо необов’язкових параметрів, то корисність їх почали розуміти лише зараз, через 10 років. Справді, попит на управлінську звітність збільшується щороку, особливо нині, коли в Україну приходять західні банки зі своїми відпрацьованими управлінськими технологіями, звітністю. Саме ці необов’язкові параметри виявилися необхідними в роботі, й минулого року НБУ розробив для банків рекомендації, суть яких у тому, щоб зорієнтувати банки, як організувати управлінський облік, не чекаючи, коли настане в цьому гостра необхідність, — наприклад, західний інвестор захоче вкласти свої інвестиції. “Цим шляхом нам треба рухатись”, — підсумувала Віра Ричаківська.

Наступне, **четверте** завдання, яке ставила реформа, — відокремлення підсистем управлінського і податкового обліку. “Я вважаю, — наголосила доповідач, — що має бути єдина система бухгалтерського обліку, вона є основою для формування інформаційної

структури банку”. А складається ця система з бухгалтерського обліку, який забезпечує відображення фінансового стану банку, управлінського обліку, за допомогою якого керівництво забезпечується оперативною інформацією, і податкового обліку, необхідного для складання податкової звітності.

П’яте завдання реформи — збирання інформації від банків за економічними показниками. Це той блок питань, до розуміння і виконання якого в роботі ми приходимо тільки зараз. Справді, на “колінах” і на рахівниці бази даних уже не створиш. Нас чекає Базель II, розкриття інформації крізь призму ризиків. Отже, необхідні новітні підходи й технології. Сьогодні є чим пишатися: репозитарій даних у нас формується на сучасних електронних носіях.

Шосте завдання, яке ставила реформа, — зміна руху потоків інформації в електронному вигляді. Якщо раніше банки подавали інформацію як в центральний банк, так і в територіальні управління, то тепер філії надають її в свій головний банк, який усе перевіряє, а вже потім передає інформацію в НБУ.

Сьоме завдання — технічне забезпечення проєктів реформи. Ціна його дуже висока, адже якби інформаційні служби комерційних банків разом із територіальними управліннями не забезпечили виконання попередніх завдань, не відбулося б якісного впровадження МСФЗ. Могла б “зупинитися вся держава”, якби хоча б день, два, три не обслуговувався бюджет (а це гроші!). Наслідки були б непередбачувані — міг статися колапс.

Реалізація розглянутих завдань реформування бухобліку в банках України здійснювалася шляхом розробки:

1) концептуально нових методологічних та нормативно-правових документів, які регламентують порядок бухобліку фінансових інструментів за міжнародними принципами;

2) структури фінансових звітів та порядку їх складання.

Результати реформи доповідач розділила на три блоки: *економічні, технологічні, соціальні*. Серед економічних назвала такі:

- ♦ створення сучасного бухгалтерського обліку, який стає загальноприйнятою фінансовою мовою;
- ♦ створення передумов для міжнародного визнання українських банків;
- ♦ створення передумов для виходу українських банків на зовнішні фінансові ринки;
- ♦ сприяння розвитку фінансових

ринків шляхом надання користувачам прозорості і зрозумілої фінансової інформації;

♦ забезпечення умов для створення регуляторного інструментарію нагляду за банками;

♦ зменшення кількості банкрутств у результаті підвищення ефективності управління банками;

♦ створення умов для розвитку внутрішнього банківського контролю та системи управління ризиками.

До *технологічних* результатів реформи В.Ричаківська віднесла:

- ♦ запровадження нового Плану рахунків бухгалтерського обліку;
- ♦ створення як облікових, так і складних аналітичних підсистем;
- ♦ введення нових форм звітності;
- ♦ розвиток інформаційних технологій для забезпечення обліку широкого спектру нових фінансових інструментів;

♦ застосування нових програмних продуктів.

Найважливіші *соціальні* результати:

♦ зміна підходів до вирішення питань, розвиток професійного мислення;

♦ глибше розуміння суті економічних подій та прийняття виважених економічних рішень;

♦ професійне зростання працівників фінансової сфери, творчий підхід до справи.

Розмірковуючи щодо масштабності завдань і глобальності результатів реформи, не можна не сказати про те, яку важливу роль у її успіху відіграв людський фактор. Коли кажуть, що бухгалтером можна стати після двомісячних кусів, це — очевидна неправда: сучасний бухгалтер — високоінтелектуальний фахівець, який повинен професійно мислити і кваліфіковано діяти. І — бачити перспективу. Щодо останнього — перед банками нині постають нові важливі завдання. У реформи є початок, але немає кінця! І сьогодні треба працювати у таких трьох основних напрямках.

1. Облік фінансових інструментів:

- ♦ первісне визнання позик і дебіторської заборгованості;
- ♦ зменшення корисності за позиками і дебіторською заборгованістю;
- ♦ облік фінансових гарантій;
- ♦ облік деривативів;
- ♦ облік хеджування.

2. Облік необоротних активів:

- ♦ облік інвестиційної нерухомості;
- ♦ облік необоротних активів, утримуваних для продажу.

♦ Розкриття інформації у фінансовій звітності:

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК

- ◆ класифікація статей балансу;
- ◆ розкриття інформації щодо ризиків.

Це не означає, що ми чогось не зробили або не впровадили. Просто змінюються стандарти. Навіть кількісно. Коли реформа починалася, їх налічувалося 27, нині — 41. Особливо змінився 39-й стандарт МСБО щодо фінансових інструментів (див. вище).

Віра Ричаківська перелічила основні нормативно-правові акти НБУ, які потребували запровадження або змін: Інструкція з бухгалтерського обліку основних засобів і нематеріальних активів банків України (постанова Правління НБУ від 20.12.2005 р. № 480); Облік похідних фінансових інструментів; Інструкція з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України (постанова Правління НБУ від 15.09.2004 р. № 435); Положення “Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих витрат за кредитними операціями банків” (постанова Правління НБУ від 06.07.2000 р. № 279); Положення “Про порядок визначення справедливої вартості та зменшення корисності цінних паперів” (постанова Правління від 17.12.2003 р. № 561 р.); Інструкція “Про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України” (постанова Правління НБУ від 07.12.2004 р. № 598).

На сьогодні вже внесено зміни (затверджені постановою Правління НБУ від 25.06.2007 р. № 236 — набрали чинності з 01.01.2008 р.) до Інструкції з бухгалтерського обліку основних засобів і нематеріальних активів банків України. Вони стосуються необоротних активів, утримуваних для продажу, та інвестиційної нерухомості. Підготовлено також Інструкцію з бухгалтерського обліку операцій з похідними фінансовими інструментами в банках України (постанова Правління НБУ від 31.08.2007 р. № 309 — набрала чинності з 01.01.2008 р.). Крім того, затверджено нову редакцію Інструкції з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України (постанова Правління НБУ від 27.12.2007 р. № 481) та затверджено зміни до Правил бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України (постанова Правління НБУ від 27.12.2007 р. № 482) і Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України

(постанова Правління НБУ від 27.12.2007 р. № 483). Останні три документи наберуть чинності з 01.01.2009 року. Зокрема, цікавим є те, що з наступного року первісне визнання кредитів та депозитів визначатиметься за справедливою вартістю, зміняться підходи до обліку фінансових гарантій, новації очікують і в обліку іпотечних кредитів (це стосується інструкції, затвердженої за № 481). Щодо Правил бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України, то тут “революції” не буде, але виключено пільговий режим щодо визнання процентного доходу за фінансовим активом зі зменшеною корисністю на балансі, внесено зміни до порядку обліку сумнівної та безнадійної заборгованості, за нарахованими процентами та кредитами — тепер застосовуватиметься метод ефективної ставки відсотка для визнання процентних доходів (витрат) за всіма фінансовими інструментами без винятку. Підготовлено також проект нової редакції Положення “Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих витрат за кредитними операціями банків” (постанова Правління НБУ від 06.07.2000 р. № 279), нині він — у процесі обговорення. Відповідно до норм МСФЗ підготовлено і затверджено нову редакцію Інструкції про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України (постанова Правління НБУ від 27.12.2004 р. № 480). У звітності за 2008 рік згідно з цим документом враховуватимуться такі параметри: нова структура статей балансу, розкриття інформації про категорії та класи фінансових інструментів, про ризики (зокрема, ризик ліквідності, а це актуально в усьому світі, й кредитний ризик, який раніше показували лише побіжно) та інформації щодо нормативів.

Серед першочергових завдань реформи на найближчий час Віра Ричаківська назвала такі:

- підготовка нової генерації бухгалтерів;
- подальше вдосконалення правового поля;
- стимулювання банків до транспарентності (відкритості);
- зближення вимог податкового обліку з вимогами бухгалтерського обліку;
- підготовка менеджерів міжнародного класу за всіма напрямками роботи.

В обговоренні доповіді взяла участь головний бухгалтер КБ “Укркомунбанк” **Надія Коклягіна**.

“Справді, — зізналася вона, — були великі труднощі, коли ми переходили на новий План рахунків. Пригадую перший баланс — ціле простирadlo! Ми навіть не знали, як його перевіряти. Але коли пішли платежі — радості не було меж! А в голові поступово почало прояснятися”... Минув час, і складнощів уже не виникає. Укркомунбанк у Луганську — юридична особа, тож доводиться розробляти багато власної методичної літератури — щодо кожної операції, враховуючи особливості технології, організаційної структури. Чим далі — тим цікавіше. Єдина проблема, зауважила Надія Коклягіна, — кадри. Знайти спеціалістів, які б знали сучасний банківський облік, — велика проблема.

До розмови долучилася головний бухгалтер Луганського відділення Укрсоцбанку **Наталія Малайченко**, яка стояла біля витоків реформи. Почала вона зі слів подяки Національному банку, який зумів переламати їхній менталітет обліку. Нині Укрсоцбанк викупив іноземний інвестор. Важко уявити, як знайшли б із ним спільну мову, якби не розуміли, що таке фронт-офіс, бек-офіс, мультивалютні розрахунки... Змінилися вимоги, висновки тепер роблять за міжнародними стандартами, врешті змінився й менталітет тих же бухгалтерів.

Погодилася з попередньою виступаючою головний бухгалтер ВАТ “Ошадбанк” **Світлана Колесникова**. Вона теж пригадала перші дні реформи — безсонні ночі, переживання, недосконалість програм, тисячі запитань. Усе це — в минулому. Ошадний банк підготував кваліфіковані кадри, працював і працює над вдосконаленням методології. Однак не можна сказати, що всі проблеми розв’язано. Відчувається, наприклад, різниця між фінансовим і податковим обліком. Світлана Колесникова погодилася з доповідачем: конче необхідна єдина система, тоді можна було б врегулювати з податковою адміністрацією питання щодо нарахованих витрат і нарахованих доходів. Важливо також, наголосила вона, щоб банки якомога швидше переходили на нові банківські продукти і програми.

“Наше завдання — вийти на ринок і знайти взаєморозуміння з міжнародними організаціями”, — зазначила у своєму виступі головний бухгалтер управління Національного банку в Луганській області **Ірина Заїка**. З метою вирішення актуальних питань економіки держави необхідно підвищувати роль МСФЗ. Удосконалюючи ме-

тодологію обліку, слід насамперед керуватися основними потребами сучасного бізнесу. Метою поточних та ретроспективних показників фінансової діяльності в цьому виді економічної діяльності є визнання ринкової вартості матеріальних і нематеріальних активів. Облікова методологія потребує фундаментальної реконструкції для забезпечення практичних потреб, наголосила Ірина Заїка. Необхідно гармонізувати національні стандарти бухгалтерського обліку з подальшою їх стандартизацією та уніфікацією на рівні облікової політики підприємства. Такий підхід дасть змогу підняти фінансовий облік на вищий рівень. Облікова політика, вважає Ірина Заїка, не повинна обмежуватися лише узгодженістю з внутрішніми вимогами підприємства або банку та вибором методів оцінки активів і зобов'язань. Суб'єкт господарювання, по-перше, має дотримуватися вимог держави щодо формування цієї політики, а по-друге, дбати про власний добробут, оптимізуючи облікові процеси на підприємстві, мінімізуючи конфліктні ситуації та максимізуючи фінансові результати діяльності. У своєму виступі Ірина Заїка зачепила також питання управлінської звітності, яка розвивається на базі бухгалтерської. Це питання сьогодні дуже актуальне. Адже управлінська звітність використовується як менеджерами для прийняття рішень, так і зовнішніми аудитором для визначення ризиків. Отже, саме міжнародні стандарти відкрили нам шлях до розуміння один одного.

Виступаюча торкнулася ще деяких злободенних питань. Сьогодні багато мовиться про іпотечну кризу в США, дехто наполегливо доводить, що вона докотиться і до нашої країни. Тому на часі — створення бази антикризового управління, яке потребує від підприємства зміни традиційних підходів до організації інформаційних потоків. Основні завдання при створенні такої бази — переорієнтація системи обліку з минулого на майбутнє, створення на базі облікових даних інформаційного потенціалу підтримки антикризових управлінських рішень. Щоб створити такий потенціал, необхідні науково обґрунтовані розробки з використанням економетричних елементів, інформаційно-аналітична база антикризового управління, яка б урахувала галузеві особливості, вважає Ірина Заїка.

Засідання круглого столу продовжили представники науки. Ректор Університету банківської справи Тамара Смовженко надала слово аспі-

ранту кафедри банківської справи УБС НБУ **Анастасії Кравець**. “У далекому 1997 році, коли розроблялися і впроваджувалися нові стандарти фінансової звітності на основі МСБО, чітко усвідомлювалася необхідність змін у бухгалтерському обліку, але ніхто не міг спрогнозувати результат”, — пригадала виступаюча. Десять років трудомісткої, тривалої, наполегливої роботи дали результати, гідні поваги. Це — два окремих Плани рахунків, інструкції щодо їх використання, розробка і впровадження методів нарахування, переоцінки активів, формування резервів, визначення й оцінка ризиків і ще багато іншого. Було зроблено єдино правильний вибір на шляху інтеграції з європейською спільнотою. Міжнародні стандарти сьогодні застосовуються і є обов'язковими більш як у ста країнах світу. Але бухгалтерська реформа, зауважила Анастасія Кравець, була задумана і втілена не лише задля змін у бухгалтерському обліку. Основна мета переходу на МСФЗ полягає в тому, щоб звітність, складена в одній країні, була зрозумілою для інвестора, для користувача іншої країни. Аналітична інформація повинна бути зрозумілою, корисною і мати прогнозу цінність.

Перехід вітчизняного банківського обліку на міжнародні стандарти підвищив зацікавленість іноземних банків до українського ринку. Це засвідчує стрімке збільшення за останні десять років кількості банківських установ зі значною часткою іноземного капіталу. Так, на кінець 2007 року в Україні ліцензію Національного банку на здійснення банківських операцій мали 44 банки з участю іноземного капіталу, або 25% від загальної кількості банків, що мають ліцензію (174 банки), з них 16 банків — зі 100-відсотковим іноземним капіталом. Найбільшу частку в загальній сумі іноземного капіталу становить капітал Австрії (19%), Кіпру (16%), Франції (15%), Росії (9%), Нідерландів (9%), Польщі (8%), Швеції (6%) та Угорщини (5%).

Участь у реформі брало багато висококласних спеціалістів, але робота на цьому не припиняється. Ринок банківських продуктів розвивається стрімкими темпами, і відповідно виникає необхідність у змінах в усіх складових звітності банківських установ. Великим плюсом, зауважила Анастасія Кравець, для молодих економістів, банкірів є те, що сьогодні бухгалтерська звітність набула досить зручної форми.

Значущими для банківської звітності в Україні є принципи ефективного банківського нагляду, розроблені Ба-

зельським комітетом. На їх основі побудовано реформу бухгалтерського обліку та звітності, а на сучасному етапі особливо гостро стоять питання цілковитої відповідності цим принципам. Адже в Україні досить часто мають місце проблемні кредити, операційні та ринкові ризики, гостро стоїть питання щодо формування резервів під них, нових підходів потребують оцінки ризику тощо.

Безперечно, відповідність банківської сфери світовим вимогам наближає нас до міжнародної банківської спільноти. Є перспектива вступу України до міжнародного банківського союзу, і більшість експертів погоджується з тим, що Національний банк України у співпраці з банківськими установами зробив великий крок до інтеграції нашої країни в Європу. Великий крок, але не останній. На цьому шляху необхідні відповідні коригування, адже орієнтацію на міжнародні стандарти сьогодні тримає не лише фінансова звітність, а, власне, вся банківська система, вся економіка України.

Щоб досягти цих результатів, забезпечити ефективний та динамічний розвиток банківського сектору, необхідно мати відповідний кадровий потенціал. Ця думка була головною у виступі старшого викладача Харківського інституту банківської справи УБС НБУ **Зінаїди Карасьової**. З перших днів проведення реформи, підкреслила вона, Національний банк залучив до виховання спеціалістів нового зразка навчальні заклади, що знаходяться у його підпорядкуванні, на той час — Львівський, Черкаський та Харківський банківські коледжі. Викладачі дисциплін, пов'язаних із міжнародними стандартами бухгалтерського обліку, побували на багатьох семінарах, зокрема, у Німеччині, вивчали досвід своїх закордонних колег. Оскільки тоді ще не було сучасних навчальних посібників, викладачі цих трьох коледжів зібралися у Національному банку і прийняли рішення самотужки написати підручники, у яких враховувалися б міжнародні стандарти та новий План рахунків. Ця співпраця продовжується і нині. Зінаїда Карасьова, характеризуючи особливості навчального процесу в інституті, відзначила високий рівень практичної підготовки, гнучкість побудови навчального процесу, максимально наближеного до індивідуальних інтересів студентів. Так, в інституті діє навчально-тренувальна станція, до складу якої входять навчально-тренувальний банк та чотири навчально-

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК

тренувальні фірми, широко використовуються програмне забезпечення, тренінгові технології.

Основними замовниками випускників Харківського інституту банківської справи є Укрсиббанк, Укрсоцбанк, КБ "Надра", Прокредитбанк, Мегабанк, Райффайзен банк "Аваль". Про якість освіти свідчить стовідсоткове працевлаштування випускників та постійний попит банків на висококваліфіковані кадри, які готує вуз.

Впровадження міжнародних стандартів сприяло також професійному зростанню банкірів. А подальше реформування і вдосконалення фінансової звітності потребує насамперед фахівців нової кваліфікації. Випускник економічного вузу повинен відповідати сучасним вимогам і бути затребуваним. Таке прагнення представників вузівської науки, яких зібрав круглий стіл у Луганську, може реалізуватися лише за однієї умови: якщо об'єднати зусилля науковців і практиків.

Директор Міжнародної академії бізнес-освіти **Наталія Корольова** зазначила, що банкір, економіст, бухгалтер — це люди тих професій, яким необхідно практично все життя вчитися. Тому академія, яку вона представляє, має за мету зміну ставлення до підвищення кваліфікації: професіонал повинен бути максимально корисним, навчитися розмовляти з колегами однією мовою, причому лаконічно, ясно, аби це забирало якнайменше часу і мало якнайбільшу ефективність. "Наш девіз, — сказала Наталія Корольова, — фінанси із задоволенням. Усім має бути цікаво". Академія, до речі, з десятирічним досвідом навчання бухгалтерів власними нестандартними підходами. Тут прагнуть за короткий термін дати максимум корисної інформації, чого б те не стосувалося — міжнародних стандартів фінансової звітності, фінансового менеджменту чи фінансового аналізу.

Про навчання йшлося також у виступі керівника науково-методологічного центру Бізнес-освітнього альянсу **Руслана Костирка**. "В Україні й досі немає офіційного перекладу міжнародних стандартів фінансової звітності, — сказав він. — Є лише неофіційний переклад українською мовою, зроблений громадською організацією — Федерацією професійних бухгалтерів і аудиторів України". На жаль, видруковано лише чотири тисячі примірників. А в країні понад 400 вузів, де вивчається економіка, більш як 4 тисячі аудиторів, близько 200 банків, багато страхових компаній. Отже, завдання Національного банку, міністерств освіти, фінансів,

інших професійних учасників фінансового ринку — зробити міжнародні стандарти широко доступними, завершив Р.Костирко.

Саме завдяки МСФЗ, які гармоніюють із базельськими вимогами, іноземні банки почали масово "заходити" в Україну, вкладати свої грошові кошти в банківський сектор. Але реформа триває, і кожен стандарт потребує адаптації до реалій банківської справи в країні, наголосив завідувач кафедри банківської справи Східноукраїнського національного університету ім. В.І.Далі **Павло Житний**. Є проблеми і стосовно відкритості інформації, і стосовно формування облікової політики. Велика заслуга Національного банку, зауважив він, що питання управління обліку, які нині так жваво дискутуються, сьогодні викладені і прописані НБУ в різних методиках.

"Наш вуз, — сказав Павло Житний, — працює в трьох напрямках — підготовка, перепідготовка кадрів і підвищення кваліфікації". Щоб досягти бажаного результату, необхідно обрати ефективні шляхи за кожним із цих напрямів. Павло Житний розповів, як це робиться у Східноукраїнському національному університеті. Вже з першого курсу студенти знайомляться з банками, на II–IV курсах вивчають міжнародні програми, практику проходять за індивідуальними графіками. Щоправда, з практикою є певні проблеми. Банків багато, знайти базу для її проходження неважко, але доступ до інформації, яка могла б чомусь навчити студента, обмежений. Тому тут особливо підтримується, коли п'ятикурсники влаштовуються на практику з перспективою на подальшу роботу в установі. Тоді у них ширший доступ до інформації, вони беруть участь у різних банківських програмах і відповідно пишуть змістовні дипломи, використовуючи реальні дані. До речі, у деяких банках та їх відділеннях університет відкрив філії своїх кафедр.

Велике значення для ефективної взаємодії банків і вузу мають студентські олімпіади. Так, студенти університету традиційно беруть участь у Всеукраїнській олімпіаді, яку проводить Київський національний економічний університет ім. В.П.Гетьмана; подібні олімпіади проводить Укрсоцбанк. Хотілось би, щоб студентські олімпіади проводилися також під егідою Національного банку України, сказав Павло Житний. Він також запропонував розробити для вивчення міжнародних стандартів фінансової звітності окрему нормативну дисципліну. Бажано було

б, зауважив виступаючий, за допомогою Національного банку залучити до викладання у вузах міжнародних лекторів, як це роблять, наприклад, у Києво-Могилянській академії. Університет, до речі, у перспективі збирається розширювати співпрацю з вузами зарубіжних країн, зокрема, планується, що частину дисциплін викладатимуть педагоги Східноукраїнського університету, а частину — скажімо, американського вузу. В результаті випускник отримає два дипломи — український та американський. Нині в розробці спеціальність "фінансовий аналіз", наступний проект цієї перспективної програми — міжнародні стандарти фінансової звітності.

Продовжуючи обговорення проблеми підготовки фахівців, ректор Університету банківської справи Тамара Смовженко розповіла, як навчаються практичним навичкам студенти цього вузу. В інститутах банківської справи УБС створено навчально-тренувальні банки, і студенти мають змогу працювати з реальними банківськими програмами. Цими програмами, зауважила ректор, вони готові поділитися. Ще один крок до зближення науки і практики зробило управління НБУ в Луганській області, відкривши у себе філію кафедри "Фінанси і кредит" Східноукраїнського національного університету. "А чому б не відкрити й кафедру Університету банківської справи? — резонно запитала Тамара Смовженко. — Кафедри обмінювалися б досвідом, адже конкуренція в освіті повинна розвивати в кожному прагнення бути кращим від інших".

Учасники круглого столу не помітили, як збіг час. Хто б років двадцять тому міг уявити бухгалтера-рахівника у чорних нарукавниках в ролі бухгалтера-фінансиста, аналітика, який не просто механічно розписує "дебет — кредит", а веде облік економічної вартості, вміє творчо мислити, досконало володіє мовою міжнародних стандартів фінансової звітності, котрі нині запроваджено більш як у ста країнах? Змінився час, змінилися вимоги, змінилася професія, перепрофільовується наука. Завтра ставить нові висоти перед учорашніми й сьогоднішніми випускниками вузів. І є надія, що добрі зерна ідей, думок, пропозицій, які пролунали на засіданні круглого столу, рясно проростуть красивими паростками.

Людмила Патріцац,
"Вісник НБУ".
м. Луганськ.

**Людмила
Примостка**

Завідувач кафедри менеджменту банківської діяльності ДВНЗ "Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана". Доктор економічних наук, професор

**Олексій
Лисенок**

Доцент кафедри менеджменту банківської діяльності ДВНЗ "Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана". Кандидат економічних наук

Дослідження/

Сукупний ризик банку: методика оцінки на основі нормативно-індексної моделі

Управління банківськими ризиками за сучасних умов перетворилося на один із найважливіших напрямів діяльності менеджменту банку. Ризиками можна і потрібно свідомо керувати, пам'ятаючи про те, що всі їх види взаємопов'язані і їх рівень постійно змінюється під впливом динамічного оточення. Тому перед кожною банківською установою постає завдання навчитися ідентифікувати й оцінювати ризики, адекватно відображати їх в управлінській інформації, цілеспрямовано працювати з ними, створювати ефективні системи ризик-менеджменту. Успішно розв'язувати зазначені проблеми можна лише за умови використання сучасних стратегій, методів і систем управління ризиками. Автори пропонують методiku визначення сукупного рівня ризиковості діяльності банку за допомогою методів непараметричної статистики.

Найважливіший і водночас найскладніший етап процесу управління банківськими ризиками — це кількісне оцінювання їх величини. Від того, наскільки об'єктивно та якісно здійснюються процедури квантифікації ризиків, від досконалості застосовуваних методик вимірювання значною мірою залежить ефективність усього процесу управління ризиками, а отже, і надійність банківської установи. В теорії та на практиці для оцінювання ризиковості діяльності банку використовують різноманітні методичні прийоми (статистичні методи, фінансові коефіцієнти, аналітичні моделі, рейтингові системи тощо), кожен з яких поряд із перевагами має також певні вади, тому активний науковий пошук у цьому напрямі не припиняється.

У даному дослідженні пропонується новий методичний підхід до комплексного оцінювання ризиковості діяльності банку на основі динамічної нормативно-індексної моделі, побудованої за допомогою методів непараметричної статистики. Розроблена методика апробована у Фонді гарантування вкладів фізичних осіб та окремих комерційних банках і визнана одним із найбільш обґрунтованих, реалістичних та економічно інтерпретованих методичних прийомів комплексного оцінювання банківських ризиків. На користь доцільності практичного застосування пропонованого підходу свідчить і те, що методи непараметричної статистики все частіше використовуються в економічних дослідженнях, зокрема для аналізу фінансового стану підприємства за даними звітності [1], визна-

чення фінансової стійкості банку [2], оцінювання ліквідності і платоспроможності банку та банківської системи в цілому [3; 4], аналізу економічної ефективності банківської діяльності [5]. Розроблена нормативно-індексна модель дає змогу оцінити сукупний рівень ризиковості банку на основі врахування чотирьох видів ризиків — кредитного, процентного, валютного та ризику ліквідності, хоча за потреби до моделі можна ввести оцінку й інших банківських ризиків.

Фундаментальними елементами методики побудови динамічної нормативно-індексної моделі з урахуванням специфіки банківських ризиків є:

1) система інтегральних показників — сукупність значущих співвідношень (коефіцієнтів, індексів, аналітичних моделей, сукупності індикаторів тощо), які комплексно характеризують ризиковість банку;

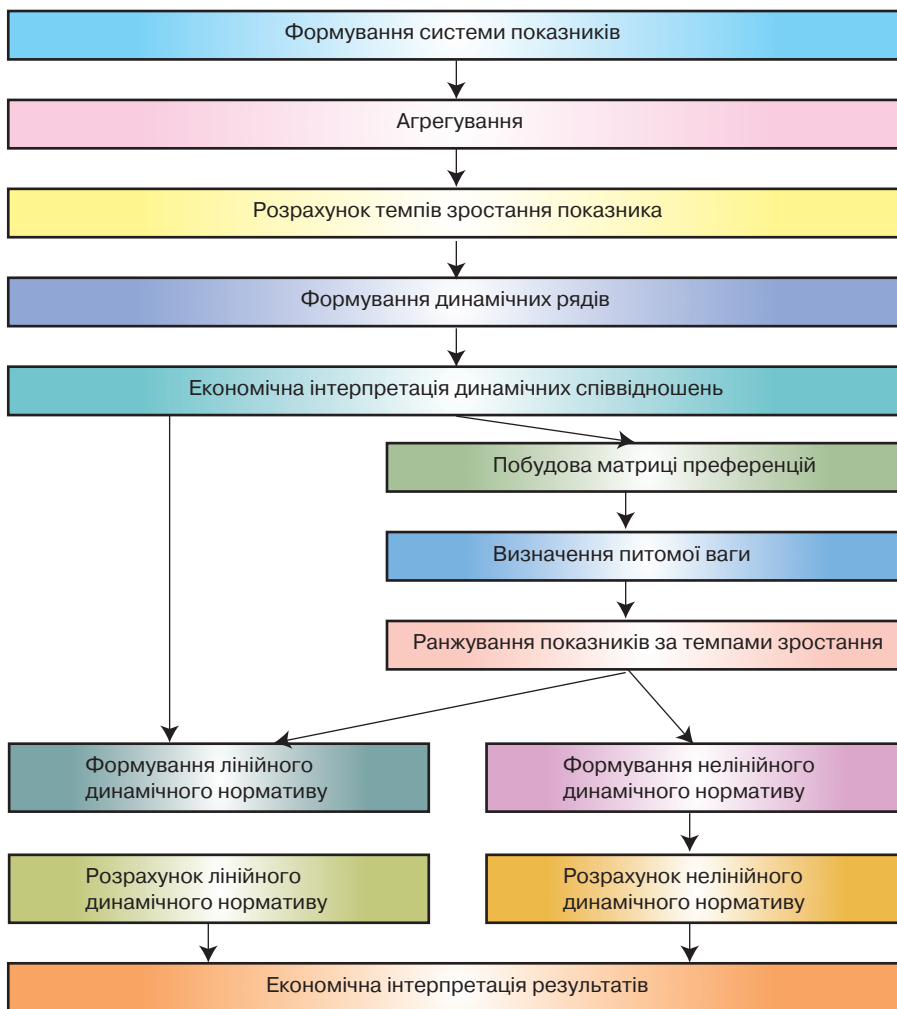
2) динамічний норматив (індикатор) — сукупність показників, упорядкованих за ознакою міри їх динаміки (зокрема темпів чи індексів їх зростання та приросту) так, що підтримання цього порядку в реальній діяльності банку забезпечує кращі порівняно з попереднім періодом результати;

3) нормативна або еталонна модель — формалізований опис бажаного стану банку, здійснений за допомогою упорядкованого ряду індексів динаміки аналітичних показників (коефіцієнтів), що комплексно характеризують ризиковість комерційного банку.

За своїм змістом нормативна модель є ідеальною, тобто такою, що формалізовано описує еталонний (нормативний) порядок зміни аналітичних показників, які

БАНКИ УКРАЇНИ

Схема 1. Структурно-логічна схема побудови динамічної нормативно-індексної моделі оцінки сукупного ризику банку

характеризують процес зміни ризиковості банку. Зрозуміло, ідеальний стан нерідко є недосяжним на практиці, проте побудова нормативної моделі уможливіє визначення об'єктивної точки відліку, дає змогу проаналізувати міру відхилення ризиковості банку від установленого значення і спрогнозувати подальший розвиток ситуації. Призначення такої моделі полягає в тому, щоб, свідомо конструюючи та контролюючи динаміку показників ризиковості, не лише визначати напрям зміни ризику, а й керувати цим рухом, спрямовуючи на досягнення поставлених банком цілей.

Загальний напрям зміни ризиковості банку з метою досягнення бажаного позитивного результату описують шляхом формулювання цільових установок, які формалізують через упорядкованість двох чи більше показників ризиковості банку, а мета процесу управління ризиками банку полягає у підтриманні визначеного в такий спосіб порядку. Модель для комплексної оцінки ризиковості банку будується в кілька етапів (див. схему 1). Насамперед вибирають аналітичні показники, на основі яких

у подальшому формують динамічний індикатор чи норматив.

Відбір показників для оцінки ризиковості банку – процедура складна й неоднозначна, і єдиних рекомендацій щодо цього немає. Вважається, що динамічний норматив має налічувати від 6 до 25 показників [1, с. 55], тоді як інші вчені обмежують їх максимальну кількість десятками [3, с. 31]. У процесі вибору слід керуватися тим, що замала кількість показників дає доволі приблизну (неточну) оцінку, а завелика призводить до втрати чутливості інтегральної оцінки зміни темпів зростання окремих показників.

На другому етапі побудови моделі проводять економічну інтерпретацію співвідношень показників. Від її результатів залежить якість та об'єктивність результативних оцінок, корисність самої моделі та доцільність її практичної реалізації.

Це один із найважливіших етапів. Він полягає у визначенні змісту і взаємозв'язків економічних категорій, показників, коефіцієнтів, які описують ризиковість банку. Необхідною умовою є дотримання економічної обґрунтованості у порівнянні кож-

ної пари показників. Наприклад, зниження такого показника, як мультиплікатор капіталу банку, є свідченням зниження ризиковості банку, а перевищення темпів зростання резерву на покриття кредитних ризиків порівняно з темпами зростання обсягів кредитного портфеля банку вказує на підвищення ризику.

Проте не всі співвідношення показників трактуються однозначно, наприклад, швидше зростання обсягів активів банку порівняно з темпами зростання власного капіталу, з одного боку, свідчить про розширення можливостей банку щодо залучення коштів, а з другого – про підвищення загального ризику банку. Тому необхідно розглянути і проаналізувати всі можливі пари відібраних на першому етапі показників та упорядкувати їх з орієнтацією на досягнення стратегічних цілей банку. В результаті отримують нормативне упорядкування показників, яке є економічно обґрунтованим з позицій діяльності того чи іншого банку.

На третьому етапі здійснюють процедуру ранжування шляхом попарного порівняння та упорядкування показників, за результатами якого будують динамічний норматив. З метою формування цього нормативу розглядають кожну пару показників ризиковості банку та вибирають той, що має зростати швидше, надалі порівнюючи його з третім показником та обираючи “найшвидший” уже з останньої пари, і так далі. Процедuru повторюють доти, поки не буде знайдено показник, який має зростати найвищими темпами. У такий же спосіб упорядковують і всі інші показники, в результаті чого отримують ранжований ряд показників ризиковості банку, кожному з них присвоюють ранг (число), котрий показує порядковий номер показника в упорядкуванні [1, с. 55].

Звісно, внаслідок різноманітності економічних показників не всі з них можна безпосередньо порівняти як із позицій їх цільової спрямованості, так і з погляду інтерпретації співвідношень, а тому застосування розглянутого способу упорядкування не завжди можливе. Відповідно, за результатами аналізу динамічних співвідношень отримують один із двох можливих варіантів:

— лінійний динамічний норматив, якщо всі обрані показники можна однозначно інтерпретувати та упорядкувати за темпами їх зростання;

— нелінійний динамічний норматив, який формується за результатами побудови графу або матриці нормативних співвідношень (преференцій) у тому випадку, коли не всі попарні порівняння показників мають однозначну економічну інтерпретацію.

Якщо динамічний норматив лінійний,

інтегральну оцінку ризиковості банку розраховують за формулою [1, с. 64]:

$$Z = 1 - \frac{\sum_{i=1}^n m_i}{n(n-1)}, \quad (1)$$

де Z – коефіцієнт ризиковості банку ($0 < Z < 1$); n – кількість показників у динамічному нормативі; m_i – кількість збігів у фактичному упорядкуванні для i -го показника:

$$m_i = \sum_{j=1}^n b_{ij},$$

де $b_{ij} = \begin{cases} 1, \text{ якщо } r_i > r_j \text{ при } i < j; \\ -1, \text{ якщо } r_i < r_j \text{ при } i > j; \\ 0 \text{ в інших випадках;} \end{cases}$

де r_i та r_j – ранги i -го та j -го показників у фактичному впорядкуванні.

Для нелінійного нормативу методика розрахунку інтегрального показника складніша і складається з кількох етапів:

– розрахунку темпів зростання показників протягом періоду, який аналізується (співвідношення значень у звітному та базовому періодах);

– побудови матриці нормативних (еталонних) співвідношень темпів зростання;

– побудови матриці фактичних співвідношень темпів зростання;

– побудови матриці відповідності фактичних і нормативних співвідношень;

– розрахунку інтегрального показника ризиковості банку, який дає змогу оцінити ступінь наближення фактичних співвідношень до нормативних значень.

Алгоритм розрахунку інтегрального показника у разі формування нелінійного нормативу відображено на схемі 2 [1, с. 66], де використано такі позначення:

b_i^0 , b_i^1 – абсолютні значення i -го показника відповідно в базисному та звітному періодах;

$I(b_i)$ – темп зростання i -го показника у звітному періоді порівняно з базисним;

e_{ij} – елементи матриці нормативних співвідношень між темпами зростання показників;

i, j – порядкові номери показників у динамічному нормативі ($i = 1, n$);

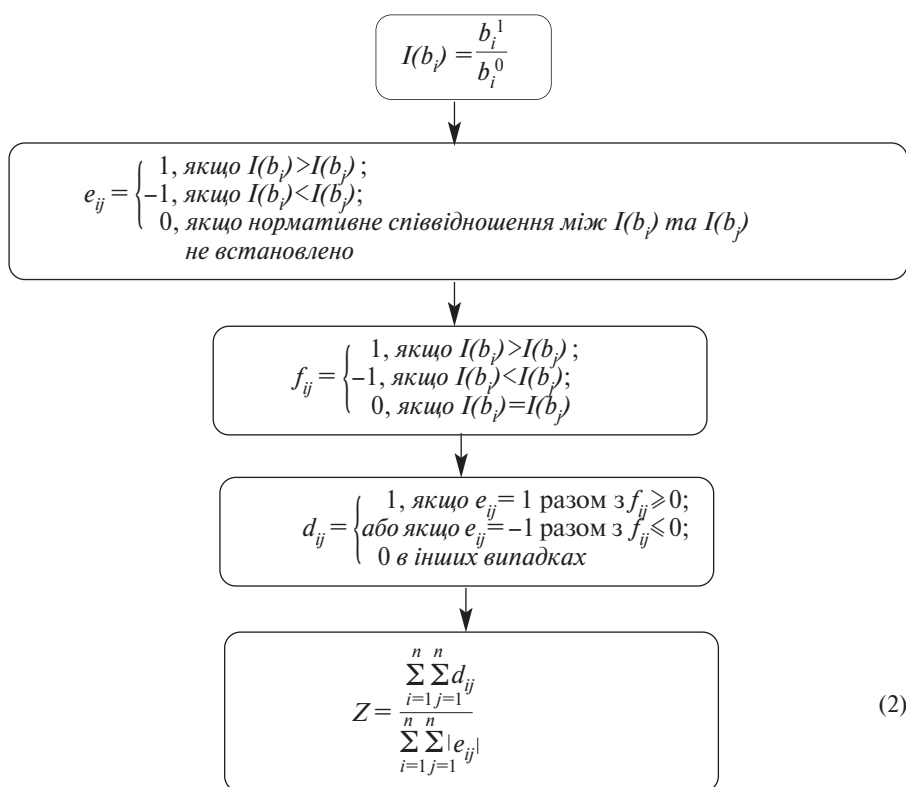
$I(b_i) > I(b_j)$ та $I(b_i) < I(b_j)$ – нормативні співвідношення між темпами зростання показників;

f_{ij} – елементи матриці фактичних співвідношень між темпами зростання показників;

d_{ij} – елементи матриці відповідності фактичних і нормативних співвідношень між темпами зростання показників.

Процес побудови моделі оцінки сукупної ризиковості банку розпочинають із вибору аналітичних показників, на основі яких у подальшому формують динамічний норматив. Проведене нами дослідження дало змогу сформулювати два основні кри-

Схема 2. Алгоритм розрахунку інтегрального показника ризиковості банку за допомогою динамічного нелінійного нормативу

терії вибору аналітичних показників для формування динамічного нормативу.

1. Для об'єктивного оцінювання ризиковості банку вважаємо за необхідне гармонійно поєднати два напрями оцінки: перший – пряме регулювання і контроль за додержанням обов'язкових економічних нормативів НБУ; другий – ініціативна оцінка ризиковості банку (саморегулювання) на основі комплексної системи показників (встановлених лімітів).

2. Перелік показників має формуватись із сукупності значущих співвідношень (коефіцієнтів, індексів, аналітичних моделей, сукупності індикаторів тощо), які комплексно характеризують суттєві ризики банку.

У процесі побудови моделі до динамічного нормативу включено вісім коефіцієнтів (див. таблицю 1) з урахуванням значущості їх впливу на рівень ризиковості кредитної установи. Ці коефіцієнти

Таблиця 1. Аналітичні коефіцієнти ризиковості банку та нормативні співвідношення між темпами їх зростання

№	Коефіцієнти	Методика розрахунку	Нормативні зміни співвідношень	Нормативні співвідношення між темпами зростання
1	Достатність капіталу	$H2 = \frac{K}{Ar}$	Збільшення	$K(i) > Ar(j)$
2	Миттєва ліквідність	$H4 = \frac{Av}{PP}$	Збільшення	$Av(i) > PP(j)$
3	Норматив валютної позиції	$H13 = \frac{BП}{K}$	Зменшення	$BП(i) < K(j)$
4	Мультиплікатор капіталу	$MK = \frac{A}{K}$	Зменшення	$A(i) < K(j)$
5	Коефіцієнт ризику кредитного портфеля	$PKП = \frac{RZ}{KП}$	Зменшення	$RZ(i) < KП(j)$
6	Індекс відсоткового ризику	$IBP = \frac{ KГЕП }{A}$	Зменшення	$KГЕП(i) < A(j)$
7	Питома вага кредитного портфеля в загальних активах	$Q_{KП} = \frac{KП}{A}$	Зменшення	$KП(i) < A(j)$
8	Питома вага високоліквідних активів у загальних активах	$Q_{Av} = \frac{Av}{A}$	Збільшення	$Av(i) > A(j)$

Примітка. K – капітал банку; A – загальні активи банку; Ar – активи, зважені за ризиком; Av – активи високоліквідні; $BП$ – валютна позиція; $KГЕП$ – кумулятивний гелп; $KП$ – кредитний портфель банку; RZ – резерв на покриття кредитних ризиків; PP – поточні рахунки.

БАНКИ УКРАЇНИ

Таблиця 2. Матриця преференцій ризиковості банку

Показники	K	Ar	Av	A	ПР	RZ	КП	ВП	КГЕП
K	0	1	0	1	0	0	0	1	0
Ar	-1	0	0	0	0	0	0	0	0
Av	0	0	0	1	1	0	0	0	0
A	-1	0	-1	0	0	0	1	0	1
ПР	0	0	-1	0	0	0	0	0	0
RZ	0	0	0	0	0	0	-1	0	0
КП	0	0	0	-1	0	1	0	0	0
ВП	-1	0	0	0	0	0	0	0	0
КГЕП	0	0	0	-1	0	0	0	0	0

Таблиця 3. Матриця нормативних співвідношень між показниками ризиковості (динамічний норматив)

Показники	K	Ar	Av	A	ПР	RZ	КП	ВП	КГЕП
K	0	1	0	1	0	1	1	1	1
Ar	-1	0	0	0	0	0	0	0	0
Av	0	0	0	1	1	1	1	0	1
A	-1	0	-1	0	0	1	1	0	1
ПР	0	0	-1	0	0	0	0	0	0
RZ	-1	0	-1	-1	0	0	-1	0	0
КП	-1	0	-1	-1	0	1	0	0	0
ВП	-1	0	0	0	0	0	0	0	0
КГЕП	-1	0	-1	-1	0	0	0	0	0

Таблиця 4. Абсолютні значення і темпи зростання показників VAB-банку

Показники	Абсолютні значення, тис. грн.			Темп зростання щодо попереднього періоду	
	01.01.2005 р.	01.01.2006 р.	01.01.2007 р.	01.01.2006 р.	01.01.2007 р.
K	88 389	295 739	552 963	3.35	1.87
Ar	947 095	1 920 608	2 963 542	2.03	1.54
Av	346 633	430 548	1 443 956	1.24	3.35
A	1 293 728	2 351 156	4 407 498	1.82	1.87
ПР	305 631	387 459	670 245	1.27	1.73
RZ	9 874	12 566	25 550	1.27	2.03
КП	617 581	1 226 271	2 570 816	1.99	2.10
ВП	6 452	54 593	39 758	8.46	0.73
КГЕП	-56 722	-12 833	-92 804	0.23	7.23

Таблиця 5. Матриця фактичних співвідношень показників ризиковості VAB-банку на 01.01.2006 р.

Показники	K	Ar	Av	A	ПР	RZ	КП	ВП	КГЕП
K	0	1	1	1	1	1	1	-1	1
Ar	-1	0	1	1	1	1	1	-1	1
Av	-1	-1	0	-1	-1	-1	-1	-1	1
A	-1	-1	1	0	1	1	-1	-1	1
ПР	-1	-1	1	-1	0	-1	-1	-1	1
RZ	-1	-1	1	-1	1	0	-1	-1	1
КП	-1	-1	1	1	1	1	0	-1	1
ВП	1	1	1	1	1	1	1	0	1
КГЕП	-1	-1	-1	-1	-1	-1	-1	-1	0

дають змогу оцінити такі основні ризики банку: кредитний, процентний, валютний та ризик ліквідності.

На наступному етапі за результатами виявлених співвідношень між темпами зростання окремих показників формують матрицю преференцій (див. таблицю 2), кожен елемент (a_{ij}) якої визначається так:

$a_{ij} = 1$, якщо i -й показник має зростати швидше за j -й;

$a_{ij} = -1$, якщо i -й показник має зростати повільніше за j -й;

$a_{ij} = 0$, якщо нормативного співвідношення між i -м і j -м показниками не виявлено.

Отже, матриця преференцій відображає нормативні співвідношення показників (див. таблицю 1), включених до моделі для оцінки ризиковості банку. Наприклад, для зниження ризику капітал банку має зростати швидшими темпами, ніж активи ($A <$

$< K$), тому на перетині рядка 1 та колонки 4 матриці ставимо "1", і навпаки, на перетині колонки 1 та рядка 4 ставимо "-1", що свідчить (у даній матриці преференцій) про зростання активів повільнішими темпами, ніж капітал. Таку процедуру здійснюють для всіх восьми коефіцієнтів (див. таблицю 1), а якщо нормативного співвідношення між темпами зростання показників не виявлено, то у відповідному рядку і колонці ставимо "0".

На основі матриці преференцій ризиковості банку будують матрицю нормативних співвідношень (динамічний норматив) (див. таблицю 3), виходячи з принципу транзитивності. Наприклад, якщо $K > A > КП > RZ$, то $K > RZ$. Тому на перетині рядка 1 та колонки 6 з'являється "1" і відповідно на перетині рядка 6 та колонки 1 з'являється "-1".

Для практичної апробації динамічної нормативно-індексної моделі оцінювання ризиковості діяльності банку на основі абсолютних значень розраховуємо темп зростання показників (на прикладі Всеукраїнського акціонерного банку VAB-банк; див. таблицю 4).

Сформуємо за даними таблиці 4 фактичне співвідношення обраних показників. Щоб побудувати матрицю фактичних співвідношень показників за темпами зростання для базисного (2006 р.) і звітнього (2007 р.) періодів (див. таблиці 5, 6), необхідно показники з таблиці 4 ранжувати за фактом зростання. Так, на 01.01.2006 року $K = 3.35$, а $Ar = 2.03$ (див. таблицю 4), отже, фактично $K > Ar$, тобто темп зростання капіталу перевищує темп зростання активів, зважених за ризиком. Тому на перетині рядка 1 та колонки 2 в таблиці 5 ставимо "1" і відповідно на перетині рядка 2 та колонки 1 ставимо "-1" і т. д.

В ідеалі фактичне співвідношення показників ризиковості має відповідати співвідношенню цих показників, відображеному в динамічному нормативі. Проте на практиці досягти такої відповідності доволі складно, тому в процесі порівняння фактичного співвідношення показників діяльності банку з нормативним співвідношенням виявляють кількість збігів (див. таблиці 7, 8) і за наведеною вище формулою (2) обчислюють сукупний ступінь ризиковості банку.

Розглянемо приклад заповнення матриці відповідності фактичних і нормативних співвідношень для базисного 2006 року (див. таблицю 7):

1) у таблиці 3 на перетині рядка 4 та колонки 1 стоїть "-1", у таблиці 5 на тому ж місці стоїть також "-1" (збіг), тому в таблиці 7 на тому ж місці ставимо "1";

2) у таблиці 3 на перетині рядка 4 та колонки 3 стоїть "-1", а в таблиці 5 на тому ж місці - "1" (не збігаються), тому в

Таблиця 6. Матриця фактичних співвідношень показників ризиковості VAB-банку на 01.01.2007 року

Показники	K	Ar	Av	A	ПР	RZ	КП	ВП	КГЕП
K	0	1	-1	-1	1	-1	-1	1	-1
Ar	-1	0	-1	-1	-1	-1	-1	1	-1
Av	1	1	0	1	1	1	1	1	-1
A	1	1	-1	0	1	-1	-1	1	-1
ПР	-1	1	-1	-1	0	-1	-1	1	-1
RZ	1	1	-1	1	1	0	-1	1	-1
КП	1	1	-1	1	1	1	0	1	-1
ВП	-1	-1	-1	-1	-1	-1	-1	0	-1
КГЕП	1	1	1	1	1	1	1	1	0

Таблиця 7. Матриця відповідності фактичних і нормативних співвідношень показників ризиковості VAB-банку на 01.01.2006 р.

Показники	K	Ar	Av	A	ПР	RZ	КП	ВП	КГЕП
K	0	1	0	1	0	1	1	0	1
Ar	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Av	0	0	0	0	0	0	0	0	1
A	1	0	0	0	0	1	0	0	1
ПР	0	0	0	0	0	0	0	0	0
RZ	1	0	0	1	0	0	1	0	0
КП	1	0	0	0	0	1	0	0	0
ВП	0	0	0	0	0	0	0	0	0
КГЕП	1	0	1	1	0	0	0	0	0

Таблиця 8. Матриця відповідності фактичних і нормативних співвідношень показників ризиковості VAB-банку на 01.01.2007 р.

Показники	K	Ar	Av	A	ПР	RZ	КП	ВП	КГЕП
K	0	1	0	0	0	0	0	1	0
Ar	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Av	0	0	0	1	1	1	1	0	0
A	0	0	1	0	0	0	0	0	0
ПР	0	0	1	0	0	0	0	0	0
RZ	0	0	1	0	0	0	1	0	0
КП	0	0	1	0	0	1	0	0	0
ВП	1	0	0	0	0	0	0	0	0
КГЕП	0	0	0	0	0	0	0	0	0

таблиці 7 на тому ж місці ставимо "0";

3) у таблиці 3 на перетині рядка 4 та колонки 6 стоїть "1", у таблиці 5 на тому ж місці — також "1" (збіг), тому в таблиці 7 на тому ж місці ставимо "1";

4) там, де в таблиці 3 стоїть "0", у таблиці 7 на тому ж місці також ставимо "0".

На основі таблиць 3, 7 і 8 розрахуємо сукупний ступінь ризиковості комерційного банку (коефіцієнт Z) шляхом ділення загальної суми елементів матриці відповідності фактичних і нормативних співвідношень на загальну суму (за модулем) елементів матриці динамічного нормативу:

$$Z^{2006} = \frac{\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n d_{ij}}{\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n |e_{ij}|} = \frac{18}{30} = 0.6;$$

$$Z^{2007} = \frac{\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n d_{ij}}{\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n |e_{ij}|} = \frac{14}{30} = 0.5.$$

У моделі динамічного нормативу наб-

лиження коефіцієнта Z до одиниці свідчить про те, що реальний розвиток ситуації відповідає ідеальному, тобто фактичний темп зростання показників VAB-банку більшою мірою відповідає динамічному нормативу ($Z = 0.6$), ніж на 01.01.2007 р. ($Z = 0.5$). Таким чином, отримана комплексна оцінка ризиковості VAB-банку свідчить про погіршення його стану з погляду ризику.

У цьому зв'язку важливо зауважити, що проведені дослідження та численні апробації моделі динамічного нормативу на вітчизняних банках показали, що лише окремі банки (у тому числі VAB-банк) досягають значення показника $Z = 0.7$ (це максимальне значення, отримане за моделлю). Тому вважаємо, що середнє значення коефіцієнта Z знаходиться на рівні 0.5. Це означає, що ситуацію у VAB-банку щодо ризику слід визнати стабільною. Також варто зазначити, що за результатами проведених

досліджень для українських банків доцільно встановити граничне значення коефіцієнта Z не нижче 0.5.

Отже, побудова та практична реалізація моделі динамічного нормативу для оцінки сукупного ступеня ризиковості банку дає змогу зробити висновки й узагальнення стосовно практичного спрямування та можливостей застосування цього підходу у вітчизняних банках.

1. Модель побудови динамічного нормативу можна застосовувати для комплексної оцінки ризиковості банку на різних рівнях ієрархії:

— для оцінки ризиковості банківської системи в цілому;

— в процесі оцінювання ризиковості окремих груп банків;

— для оцінки ризиковості окремої банківської установи та управління її ризиками;

— для комплексної оцінки ризиковості структурних підрозділів банку.

2. Розглянута модель для оцінювання сукупного ступеня ризиковості банку дає змогу проводити порівняльний аналіз ризиковості різних банківських установ незалежно від величини їх капіталу та активів.

3. Загальні принципи і підходи до побудови динамічного нормативу можна застосовувати для оцінки будь-яких окремих напрямів ризикової діяльності банку, таких, наприклад, як ліквідність і платоспроможність, кредитна діяльність, депозитна діяльність тощо.

Таким чином, на підставі проведених досліджень можемо стверджувати, що динамічний норматив є універсальним інструментом комплексної оцінки сукупного ступеня ризиковості банку, який дає змогу не лише аналізувати ступінь його ризиковості, а й передбачати подальший розвиток ситуації. □

Література

1. Погостинская Н. Н., Погостинский Ю. А. Системный анализ финансовой отчетности. — СПб.: Издательство Михайлова В. А., 1999. — 96 с.

2. Примостка Л. Методика аналізу фінансової стійкості банку за допомогою динамічного нормативу // Вісник Національного банку України. — 2002. — № 10. — С. 40–44.

3. Нерадовский В. А. Ликвидность и платежеспособность кредитной организации в ординальном измерении // Банковские технологии. — 2001. — № 6. — С. 29–34.

4. Карчева Г. Використання методів непараметричної статистики для оцінки ризику ліквідності банків // Вісник Національного банку України. — 2007. — № 7. — С. 31–39.

5. Примостка О.О. Економічна ефективність банківської діяльності: Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук. — Київ, 2004. — 218 с.

Обірваний політ/

Десять років без Гетьмана

22 квітня 1998 року увійшло в історію формування сучасної фінансової системи України сумною чорною сторінкою. Цього дня у під'їзді свого будинку по-звірячому був застрелений найманим убивцею Вадим Гетьман — банкір від Бога, батько української гривні, засновник та організатор вітчизняної банківської системи, визначний політичний діяч періоду становлення молодого незалежного держави наприкінці ХХ століття. Цинічне знищення банкіра-патріота виходить за рамки замовного вбивства, навіть резонансного. Те, що сталося десять років тому 22 квітня, — перш за все яскрава ілюстрація до надзвичайно складного процесу побудови Незалежної Соборної Української Держави. Формування національної фінансової системи — невід'ємна складова становлення будь-якої країни. Це чудово розумів Вадим Гетьман, і тому всього себе присвятив головній справі життя. Він випереджав час на десятки років, інтуїтивно відчував особливості формування вітчизняної банківської системи і будував її відповідно до принципів і норм ринкових відносин.

Не кожен фінансист, котрий виріс у червоній шинелі совдепівського зарегульованого планового господарства, міг осмислити складні багатовекторні процеси, що постали перед молодою державою. Вадим Петрович чітко розумів і бачив шлях, яким могла йти Україна. Він особисто розробляв нове банківське законодавство, був лідером команди, що створювала Національний банк України (згодом його очолив), крок за кроком будувала банківську систему. Разом з однодумцями Гетьман створив Українську міжбанківську валютну біржу, до останніх днів життя був головою її Біржового комітету.

... Життя Вадима Гетьмана обірвалось трагічно й раптово, мов політ птаха, повного сил та енергії, котрий коло за колом набирає висоту, піднімається над хмарами все вище й вище, наперекір шквальним вітрам, громам і блискавкам.

22 квітня біля могили Вадима Петровича зібралися його рідні, найдорожчі друзі, вдячні учні-послідовники, державні мужі й духовенство. День видався по-весняному голий і теплий. А дисонансом весняному пробудженню тужливо пливла скорботна мелодія панахиди. Службу відправляв Свя-

тійший Патріарх Філарет, щирий товариш Вадима Петровича по життю і такий же невтомний поборник української справи, щоправда на ниві духовності, яким був і Гетьман.

У своєму поминальному слові Патріарх згадав про добрі справи, якими рясніє життя Вадима Гетьмана:

— На всіх ділянках, де працював, Вадим Петрович творив добро й дбав про людей, — зазначив Святійший, — не можу не згадати його ставлення до Церкви. За активного сприяння Вадима Петровича відбудовано прекрасний храм на Черкащині, в селі Мокра Калигірка. Він неодноразово приїздив туди, спілкувався з селянами, допомагав грошима. Цей факт свідчить про те, що в душі чоловіка жив Бог, і тому той відчував потребу робити Богоугодні справи.

Побудова Української держави — це також справа, угодна Богу, і Вадим Петрович робив усе, щоб український народ здобув незалежність і свободу, — продовжував Патріарх Філарет. — У боротьбі зі злом і неправдою він заплатив найвищу ціну — віддав своє життя. Але

Відомий фінансист, учень і послідовник Героя України Вадима Гетьмана Ігор Мітюков чимало зробив, щоб справа вчителя не згасла, не розчинилася у політичних та економічних чварах, які, на жаль, не обминули наше суспільство, тривають ще й понині:

— Ми — його учні (наш Президент Віктор Ющенко в тому числі) — пишаємося, що мали честь працювати поруч, вчитися у Вадима Петровича, дихати з ним одним повітрям. Не маючи європейської банківської освіти, Вадим Гетьман тонко відчував головні напрями розвитку й реформування національної банківської системи. Він мав блискучу інтуїцію і, що головне, не боявся приймати рішення, вмів запалити оточення на розв'язання найскладніших проблем. Це був фінансист від Бога, тому найвищі вершини підкорилися йому.

У бурхливому морі боротьби за незалежність Вадим Гетьман опинився на вістрі фінансових проблем і правильно зорієнтувався, як треба Україні будувати власну банківську систему, правильно заклав її базові засади, — продовжував Ігор Мітюков. — Усе життя Вадима Петровича має бути взірцем для справжнього професіонала-фінансиста, особливо для молодого покоління, котре бере на себе відповідальність за долю України.

Патріарх Київський і всієї Руси-України Святійший Філарет відслужив молебен на могилі Вадима Гетьмана на Байковому кладовищі.

він буде жити вічно, бо вічно житимуть його добрі справи, його неспокійна благородна душа. Ми сьогодні прийшли вклонитися великому християнину. Вже майже сімнадцять років ми живемо в незалежній державі, але боротьба, якій присвятив життя Вадим Петрович, триває й нині. Це свідчить про те, що супротивників у нас багато як за кордоном, так і всередині держави. Вадим Петрович не боявся їх і приймав сміливі рішення. Нам також треба сміливо й послідовно продовжувати велику роботу Великого Банкіра.

...Кожна думка, кожний монолог, що прозвучав на могилі, носить на собі відбиток, печаль і печаль Великого Банкіра. В усьому відчувалась його школа. Він мовчки спостерігав, вдивлявся у кожного з присутніх гранітним непорушним поглядом. І важко було збагнути — чого більше на вольовому гетьманському обличчі Гетьмана — радості від зустрічі з дорогими людьми чи докору за прорахунки й непослідовність нащадків.

Олександр Засць,
"Вісник НБУ".

**Олександр
Пернарівський**

Доцент кафедри банківської справи та фінансового моніторингу Національного університету державної податкової служби України. Кандидат економічних наук

**Наталія
Венерова**

Магістрант кафедри банківської справи Європейського університету

Дослідження/

Стратегія управління ризиками банківського споживчого кредитування

Із розвитком ринкових відносин у нашій країні посилюється конкуренція, розширюються можливості економічної діяльності. Щоб досягти успіху, потрібні оригінальні рішення та дії, постійний творчий пошук, мобільність і готовність до впровадження нововведень. Усе це неминуче пов'язане з ризиком. Конкретні ризики, на які наражаються банки, визначають результати їхньої діяльності. Для збереження стійких позицій на ринку банківських послуг банкам необхідно шукати й застосовувати ефективні методи та інструменти управління ризиками. Авторі висловлюють своє бачення шляхів мінімізації ризиків банківського споживчого кредитування.

Актуальність дослідження. В Україні спостерігається бум споживчого кредитування — темпи зростання загального обсягу кредитів сягають 5% на місяць, що зумовлює рекордні темпи збільшення прибутків вітчизняних банків [6]. Водночас доволі швидко зростає і прострочена заборгованість за позичками. Як свідчить практика, у деяких банків частка прострочених споживчих кредитів (за винятком іпотечних і кредитів на придбання авто) вже перевищує 10% від їх загального обсягу. Це наочно ілюструє одну з основних проблем банківської діяльності — забезпечення оптимального співвідношення ризику і прибутковості.

Постановка проблеми. Сучасний бізнес неможливий без ризику. Проблема управління кредитним ризиком є вельми важливою, оскільки будь-яка діяльність містить у собі певну частку невизначеності й випадковості. Ризик становить елемент невизначеності, що може відобразитися на діяльності того чи іншого суб'єкта господарювання або на проведенні певної економічної операції. Банк теж не може уникнути ризику. Оскільки метою діяльності банку є одержання прибутку, детального аналізу та розв'язання потребують проблеми досягнення оптимального співвідношення між прибутковістю і ризиковістю, зокрема кредитних операцій, і визначення допустимого рівня кредитного ризику, за якого може працювати банк.

В Україні частка кредитів населенню становить близько 30% від усіх кредитів, наданих банками; решта 70% — кредити банкам і підприємствам. Для

порівняння: у Росії споживчі кредити становлять близько 20% від усіх банківських кредитів, у Польщі — 50%, в Іспанії — 75%, із них майже 70% — іпотечні. Іспанські банки надають їх сьогодні на строк до 35 років під 3–4% річних. Такі м'які умови, до речі, — причина одного з найнижчих у світі рівнів простроченої заборгованості іспанців — (усього 0.65%). У Росії, за офіційними даними, з усіх кредитів, наданих фізичним особам, лише 2.6% вважаються простроченими (реально їх обсяг, як стверджують банкіри, може бути в 4–5 разів більшим). У Польщі обсяг офіційно визнаної проблемної заборгованості за споживчими кредитами втричі більший, ніж у Росії. В Україні видані банками споживчі кредити загалом становлять приблизно 15 млрд. доларів, або 15% від ВВП України, у Росії — 50 млрд. доларів (7% від ВВП), у Польщі — 80 млрд. доларів (25% від ВВП), в Іспанії — 850 млрд. доларів (80% від ВВП). Заборгованість середньостатистичної іспанської сім'ї перед банками сьогодні майже на 10% перевищує середній по країні рівень доходів такої сім'ї [7].

Отже, з одного боку, можна передбачати, що зростання банківських споживчих кредитів в Україні триватиме й надалі, з іншого — збільшуватимуться втрати банків унаслідок неповернення таких позичок, що потребує вдосконалення управління ризиками банківського споживчого кредитування [4].

Мета і завдання дослідження. Кредитні операції — найдохідніша стаття банківського бізнесу. За рахунок цього джерела формується основна частина чистого

ФІНАНСОВИЙ РИНОК

прибутку, що відраховується у резервні фонди та йде на виплату дивідендів акціонерам банку. Мета дослідження — вдосконалення процесу управління кредитним ризиком.

Виклад основного матеріалу. До структури кредитного ризику входять ризик конкретного позичальника та ризик портфеля банку. Кредитний ризик зумовлюють як зовнішні стосовно банку, так і внутрішні чинники. Зовнішні пов'язані з імовірністю реалізації кредитного ризику з причини, що не залежить від діяльності персоналу кредитного підрозділу банку — попри сумнівність дій його співробітників, позичальник може не повернути кредит. Внутрішні чинники пов'язані з помилками персоналу, допущеними в ході оформлення кредитної документації, при оцінці кредитоспроможності позичальника, з порушеннями посадових інструкцій і недоліками правил кредитування (див. таблицю 1).

Поділ кредитного ризику на ризик конкретного позичальника і ризик портфеля банку передбачає врахування особливостей кожного виду ризику в процесі управління. Метою управління кредитним ризиком індивідуального позичальника є зниження ймовірності невиконання позичальником своїх зобов'язань за кредитною угодою і мінімізація втрат банку в разі неповернення кредиту. Ціль управління ризиком портфеля банку — підтримання на певних рівнях показників, що характеризують ефективність організації кредитних операцій банку.

Управління кредитним ризиком — організована певним чином послідовність дій, розбита на такі етапи:

- ◆ виявлення чинників кредитного ризику;
- ◆ оцінка ступеня кредитного ризику;

- ◆ вибір стратегії (ухвалення рішення про прийняття ризику, відмова від видачі кредиту або застосування способів зниження ризику);

- ◆ вибір способів зниження ризику;
- ◆ контроль зміни ступеня кредитного ризику.

Основне завдання першого етапу управління кредитним ризиком полягає у виявленні причин його виникнення. Зрозуміло, цього недостатньо для прийняття відповідних адекватних дій для зниження негативного впливу ризику. Необхідно оцінити ризики з позиції їх значення як за масштабами впливу, так і за ймовірністю настання.

Оцінювати кредитний ризик конкретного позичальника починають у процесі розгляду кредитної заявки позичальника, у ході моніторингу позичальника, а також у процесі розгляду необхідності й можливості зміни умов кредитування (зміна суми позики, зміна терміну кредитування тощо). Оцінка кредитного ризику індивідуального позичальника залежить від його кредитоспроможності, а саме — визначення ймовірності виконання ним умов кредитної угоди. Кредитоспроможність позичальника оцінюється на підставі наявної в банку інформації про готовність позичальника виконувати зобов'язання, про його спроможність погасити кредит і наявність забезпечення, що дає банку змогу компенсувати втрати у разі невиконання позичальником умов кредитного договору.

При цьому узагальнюючою оцінкою ймовірності реалізації кредитного ризику є рейтинг позичальника (присвоюється за результатами кредитного скорингу), що розглядається як індикатор ймовірності дефолту [3]. Виділяють 5 класів позичальників: "А", "Б", "В",

"Г", "Д" [2]. Позичальникам класів "А" і "Б" кредити надають, питання видачі кредиту позичальникам класу "В" розглядають у кожному окремому випадку, позичальникам класів "Г" і "Д" кредити не надають. Основні критерії, за якими визначається рейтинг (клас) позичальника при споживчому кредитуванні, див. у таблиці 2.

Наступний крок — оцінка кредитного ризику окремого позичальника на предмет його допустимості. Високий кредитний рейтинг позичальника не є достатньою підставою для ухвалення рішення про надання кредиту. У низці випадків банк не має змоги включити в кредитний портфель кредит із невеликим рівнем ризику. Наприклад, у разі перевищення встановлених нормативів — максимального розміру кредиту на одного позичальника або через порушення принципу необхідності диверсифікації кредитного портфеля банку [1]. Або, навпаки, кредит із високим рівнем кредитного ризику може бути включений у портфель, якщо кредити з подібними параметрами вже є у портфелі банку. В такому разі банк буде зацікавлений збільшити їх кількість за умови, що встановить ставки за кредитом на рівні, який компенсує ймовірність їх неповернення.

Оцінка портфельного кредитного ризику здійснюється на основі поділу позичок за ступенем ризику на стандартні (коефіцієнт ризику — 1%), під контролем (5%), субстандартні (20%), сумнівні (50%) та безнадійні (коефіцієнт ризику — 100%) [2]. Постановою Правління Національного банку України від 19.03.2007 р. № 83 внесено зміни до Положення "Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків" у частині визначення поняття "однорідні споживчі кредити" як кредитів на поточні потреби, наданих позичальнику — фізичній особі, і загальна сума яких за одним чи кількома кредитними договорами (незалежно від наявності забезпечення) не перевищує 20 000 грн. Відповідно до цього банки можуть класифікувати заборгованість за кредитними операціями та на підставі цієї класифікації формувати портфель однорідних споживчих кредитів, а також резерв за даним портфелем. Класифікація заборгованості за кредитами, включеними до портфеля однорідних споживчих кредитів, здійснюється залежно від своєчасності погашення позичальником основного боргу та/або відсотків/комісій за кредитом. За однорідними споживчими кредитами

Таблиця 1. Чинники кредитного ризику

Вид кредитного ризику	Внутрішні фактори кредитного ризику	Зовнішні фактори кредитного ризику
Ризик індивідуального позичальника	Помилки персоналу, зумовлені допущеннями відхиленнями від посадових інструкцій при здійсненні кредитних операцій; зловживання персоналу; методологічні помилки, що містяться в посадових інструкціях	Відмова позичальника виконати зобов'язання за кредитом унаслідок несумлінності або за браком такої можливості (у результаті погіршення фінансового стану)
Ризик портфеля	Нераціональна структура кредитного портфеля, його недостатня диверсифікованість	Досягнення нижчого від запланованого значення показника ефективності кредитного портфеля внаслідок невиконання позичальниками своїх зобов'язань
Системні ризики	Методологічні помилки в інструкціях щодо споживчого кредитування	Відсутність колекторських компаній, які брали б на себе зобов'язання щодо повернення кредиту; кредитних бюро, які реєструють запозичення та відстежують кредитну історію кожного клієнта; низька ефективність роботи силових органів і судових виконавців

Таблиця 2. Критерії оцінки кредитоспроможності позичальників при споживчому кредитуванні та ступінь їх важливості

Критерій оцінки позичальника	Ступінь важливості (шкала 1–100, 1 – неважливий, 100 – дуже важливий)	Чи може даний критерій стати “стоп-чинником” (так/ні)
1. Рівень доходу позичальника	80–90	Так
2. Вік позичальника	70–80	Ні
3. Освітній рівень (середня, вища, дві вищі освіти чи науковий ступінь)	80	Ні
4. Сфера зайнятості (приватний сектор, держслужба тощо)	70–85	Так
5. Посада (робітник, спеціаліст, менеджер)	80–90	Ні
6. Час роботи на останньому місці роботи	75	Так
7. Час існування підприємства/організації, де працює позичальник	80–90	Ні
8. Кількість робітників на підприємстві/організації, де працює позичальник	50–75	Ні
9. Наявність порук і гарантій	55–60	Ні
10. Наявність власності (автомобіль, квартира, дачний будинок тощо)	80–90	Так
11. Сімейний стан (одружений, неодружений, розлучений)	50	Ні
12. Кількість утриманців	70–80	Так
13. Спосіб найму майна	50–60	Ні
14. Місце проживання	80	Так
15. Наявність рахунку в банку та коштів на ньому	85–95	Так
16. Наявність і величина початкового внеску	70	Ні
17. Звернення за кредитом до відділення банку поруч із місцем проживання	90	Так
18. Наявність полісів добровільного страхування	80	Ні
19. Інформація з бюро кредитних історій	75–90	Так
20. Інше		

встановлено підвищені коефіцієнти ризику: стандартні – 2%, під контролем – 10%, субстандартні – 40%, сумнівні – 80%, безнадійні – 100%.

Поділ кредитів на групи за ступенем ризику має на меті розрахунок імовірних збитків, обумовлених кредитним ризиком. Для кожного класу (рейтингу) позичальника встановлюється частка непогашених кредитів, яка визначається емпірично за фактичними даними за останній період. Ця процедура дає змогу прогнозувати втрати від непогашених позичок, які можуть вплинути на прибуток та капітал банку. Отримані результати використовуються для розрахунку величини ризикової вартості – підсумкової міри ризику, необхідної для розрахунку розміру економічного капіталу банку як одного з інструментів зниження рівня кредитного ризику, коштів для відшкодування збитків від реалізації кредитного ризику. Цей показник можна визначити на основі нерівності Чебишева [5]:

$$V = m_p + k_\alpha \times \sigma_p, \quad (1)$$

де m_p – очікувані втрати за кредитним портфелем;

σ_p – неочікувані втрати за кредитним портфелем;

k_α – поправний коефіцієнт, значення якого залежить від рівня надійності α (наприклад, для $\alpha = 0.95$ $k_\alpha = 4.47$).

Очікувані втрати за кредитним портфелем визначаються на основі показників вірогідних втрат за кожним окремим кредитом, що входить до складу кредитного портфеля:

$$m_p = \sum_{i=1}^n m_i, \quad (2)$$

де m_i – очікувані втрати за i -м кредитом, що дорівнюють добутку величини i -го кредиту на ймовірність дефолту позичальника.

Неочікувані втрати за кредитним портфелем визначаються на основі середньоквадратичних відхилень можливих втрат за кожним окремим кредитом, що входить до складу кредитного портфеля:

$$\sigma_p = \sqrt{\sum_{i=1}^n \sigma_i^2 + \sum_{i=1}^n \sum_{j=1, j \neq i}^n \sigma_i \sigma_j \rho}, \quad (3)$$

$$\sigma_i = s_i \sqrt{p_i(1-p_i)}, \quad (4)$$

де s_i – величина i -го кредиту;

p_i – ймовірність дефолту позичальника;

ρ – коефіцієнт кореляції дефолтів i -го та j -го позичальників, який при споживчому кредитуванні можна вважати таким, що дорівнює 0.

За підсумками кількісної оцінки ризику виникає необхідність вибору одного з трьох можливих варіантів стратегії:

- ◆ прийняття ризику,
- ◆ запобігання ризику,
- ◆ використання інструментів зниження рівня ризику.

Прийняття ризику означає, що банк допускає можливість його прояву. Звісно, вибрати даний варіант стратегії можна лише за умови, що значення ризику перебуває у прийнятній зоні ризику або в області допустимого ризику. За інших умов при неможливості уникнути ризику необхідно використовувати різні інструменти зниження його ступеня.

Інструменти зниження ступеня кредитного ризику, зумовленого зовнішніми чинниками, що застосовуються в банківській практиці, доволі різноманітні. Всі використовувані інструменти можна розділити на дві групи.

Перша – інструменти, що забезпечують зменшення ймовірності реалізації ризику:

◆ відмова від надання кредитів із високим ступенем ризику;

◆ реалізація в рамках кредитних відносин із позичальником заходів, що забезпечують підвищення ступеня його готовності виконувати зобов'язання за кредитною угодою;

◆ підвищення інформованості банку про готовність і можливість позичальника виконувати умови кредитної угоди.

Друга – способи, що забезпечують зниження розміру втрат при прояві кредитного ризику:

◆ передача ризику (страхування, хеджування);

◆ створення резервів;

◆ диверсифікація;

◆ використання забезпечення (застава, гарантія, порука);

◆ надання дисконтних кредитів.

Вибір одного з варіантів стратегії ризику й наступний вибір способу зниження його рівня (якщо виникає потреба) визначають подальші дії. Однак діяльність з управління кредитним ризиком не закінчується після ухвалення рішення про надання кредиту і його реалізації. Оскільки рівень ризику мо-

ФІНАНСОВИЙ РИНОК

же змінюватися, потрібно відстежувати його динаміку. Контроль динаміки кредитного ризику необхідний для ухвалення рішення в разі раптового різкого погіршення показників, що характеризують кредитний ризик позичальника в період до настання строку виконання його зобов'язань.

Контроль за кредитним ризиком кредитного позичальника здійснюють протягом усього періоду з моменту укладення договору до моменту погашення кредиту. Це зумовлено можливою зміною умов, на яких надавався конкретний кредит, що може мати певні наслідки для фінансового стану позичальника і його можливості погасити кредит. Для цього відповідальні служби банку повинні враховувати подібні зміни й періодично перевіряти всі кредити, строк погашення яких іще не настав. Проведення перевірок кредитів — необхідна умова для реалізації виваженої програми банківського кредитування.

Нині управління ризиками банківського споживчого кредитування в основному базується на компенсаторних механізмах. Це означає, що в ставку відсотка за кредит закладається премія за кредитний ризик, яка дає змогу покривати втрати внаслідок неповернення позички. Структура ставки відсотка за кредит описується такою формулою:

$$R = R_b + P + M, \quad (5)$$

де R_b — базова ставка відсотка, яка відображає середньозважену вартість кредитних ресурсів банку;

P — премія за кредитний ризик банку, яку встановлюють з огляду на частку неповернутих кредитів;

M — процентна маржа банку, яку встановлюють, виходячи з політики дохідності банку.

Враховуючи, що нині ставки вітчизняних банків за споживчими кредитами коливаються в межах 30% річних, середньозважена ставка за депозитами фізичних осіб у національній валюті становить приблизно 14% річних, а мінімально прийнятним значенням процентної маржі вважається 3%, можна зробити висновок: споживче кредитування залишатиметься вигідним для банків за умови, що частка неповернутих кредитів не перевищуватиме 13%. Інакше банкам доведеться підвищувати відсоткові ставки за споживчими кредитами, що, знову ж таки, може спричинитися до збільшення частки неповернутих кредитів, або зменшувати ставки відсотка за депозитами фізичних осіб, що може негативно вплинути на ліквідність банків.

Отже, оптимальним варіантом для банків буде утримання частки непо-

вернутих споживчих кредитів у прийнятних межах. Цього можна досягти за двох підходів: боротьби з причинами та боротьби з наслідками. Підходом боротьби з причинами передбачається відбір позичальників для надання споживчих кредитів на основі найпростіших кредитних скорингів, які на сьогодні за даного виду кредитування практично не застосовуються. Підхід боротьби з наслідками передбачає передачу клієнта-боржника колекторській компанії, аби та за винагороду “вибила” гроші, та формування страхових резервів. Колекторами, як правило, працюють психологи або лінгвісти. За декілька бесід із неплатником вони знаходять його вразливе місце. Повертають борги в три етапи:

- спілкування з клієнтом за телефоном і розсилання листів за домашніми і робочими адресами;
- виїзд співробітників компанії, з'ясування причин неповернення боргу;
- звернення до судових і правоохоронних органів.

Практика свідчить, що більшість боржників “здається” вже за два етапи. Колектор тисне в першу чергу психологічно: залякує в рамках закону. Крім того, серйозні колекторські компанії, як правило, мають добрі контакти з судами. Вартість комісійних, котрі сплачують колекторським компаніям, залежить від того, наскільки прострочений кредит, який продається колекторським компаніям, яку інформацію банк може надати, — це може бути і 15, і 20, і значно більше відсотків [7].

Стосовно формування страхових резервів слід зазначити, що, наприклад, у країнах Європейського Союзу не практикують встановлення жорстких вимог щодо того, які саме резерви банки зобов'язані створювати під свої проблемні борги за виданими кредитами. Польські банки самі повинні створювати резерви під усі кредити “під загрозою”. Нині вони створили резерви, які покривають загалом 64.5% від загальної суми таких кредитів [7]. Подібної ж практики дотримуються в Іспанії. У кожного банку — своя політика, він самостійно створює спеціальні фонди для покриття простроченої заборгованості. Їх обсяг залежить від того, скільки і яких саме кредитів надано клієнтам, чия платоспроможність стала викликати сумніви. Але, скажімо, центральний банк Іспанії не має права заборонити тим чи іншим комерційним банкам надавати нові кредити. Сьогодні, зважаючи на велику загальну заборгованість іспанських сімей, він лише рекомендує комерційним банкам обмежувати нові кредити, щоб загальна заборго-

ваність зростала повільніше. Втім, це лише рекомендації центрального банку, вони не обов'язкові для виконання. У Росії банки також зобов'язані створювати резерви під “проблемну” заборгованість. У банківському нагляді впроваджується так званий принцип “професійної”, або “мотивованої” думки, тобто банкір сам повинен оцінювати ризик, який він на себе бере. Якщо банкір за певними ознаками розуміє, що даний кредит — “дуже поганий”, він має сам вирішити, чи треба створити під нього 100-відсотковий резерв, адже даний кредит навряд чи повернеться. За невеликих сумнівів банк створить резерв розміром, скажімо, 3%.

ВИСНОВКИ

Мінімізація ризиків банківського споживчого кредитування має здійснюватися силами самих банків шляхом застосування активних методів впливу на ймовірність неповернення позик і відсотків за ними у бік зменшення. Завдання банків — удосконалювати внутрішній кредитний ризик-менеджмент. Мотивацією слугує підвищення конкуренції, але для цього на державному рівні слід вирішити неузгоджені інформаційні, законодавчі, загальноекономічні питання.

Література

1. Інструкція “Про порядок регулювання діяльності банків в Україні”, затверджена постановою Правління Національного банку України від 28.08.2001 р. № 368.
2. Положення “Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків”, затверджене постановою Правління Національного банку України від 06.07.2000 р. № 279.
3. Бобиль В., Притоманова О. Сучасний підхід до кредитного скорингу / Матеріали III міжнародної науково-практичної конференції “Сучасні тенденції в розвитку банківської системи та фінансових ринків”. — Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2006. — С. 59–61.
4. Даниленко А., Шелудько Н. Тенденції та наслідки активізації споживчого кредитування в Україні // Вісник Національного банку України. — 2006. — № 5. — С. 36–39.
5. Кредитний ризик комерційного банку: Навч. посібник / В.В. Вітлінський, О.В. Пернарівський, Я.С. Наконечний, Г.І. Великоіваненко; За ред. В.В. Вітлінського. — К.: Т-во “Знання”, КОО, 2000. — 251 с.
6. www.bank.gov.ua.
7. www.UABanker.net.

**Ольга
Значкова**

Заступник головного бухгалтера
АКБ "Укрсоцбанк". Кандидат
економічних наук

Із 1 січня 2008 року набули чинності зміни до "Інструкції з бухгалтерського обліку основних засобів та нематеріальних активів банків України", затверджені постановою Правління НБУ № 480 від 20.12.2005 р. Відповідно до цих змін банки мають виокремити у своєму балансі нову статтю – "Інвестиційна нерухомість". Автор публікації роз'яснює, як визначити у складі основних засобів інвестиційну нерухомість, як правильно перевести її на нові рахунки та здійснювати подальший облік.

Компетентно/

Інвестиційна нерухомість банків

ВИЗНАЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ НЕРУХОМОСТІ

Останніми роками нормативні документи з питань бухгалтерського обліку в банківській сфері постійно змінюються. Здебільшого основною причиною цього є прагнення Національного банку наблизити облік у банках до міжнародних стандартів фінансової звітності. З цієї ж метою було прийнято нову редакцію "Інструкції з бухгалтерського обліку основних засобів та нематеріальних активів банків України".

У січні 2008 року згідно зі змінами до цієї інструкції, затвердженими постановою Правління НБУ № 236 від 25.06.2007 р., всі банки мали розподілити об'єкти, які враховувалися у них на рахунку 4400 "Основні засоби", на три групи (див. схему 1).

Виникає логічне запитання: з якою метою введено нові рахунки 3408 "Необоротні активи, утримувані для продажу" та 4410 "Інвестиційна нерухомість"? Справа в тому, що до 01.01.2008 р. "Інструкцією з бухгалтерського обліку основних засобів та нематеріальних активів" враховувалися вимоги таких міжнародних стандартів:

- МСБО 16 "Основні засоби";
- МСБО 17 "Оренда";
- МСБО 38 "Нематеріальні активи";
- МСБО 36 "Зменшення корисності активів".

Зміни були необхідні для врахування в інструкції вимог стандартів:

- МСБО 40 "Інвестиційна нерухомість";
- МСФЗ 5 "Непоточні активи, утримувані для продажу".

МСБО 16 "Основні засоби" регламентує облік основних засобів, які компанія використовує переважно у процесі своєї діяльності, — цей стан-

дарт описує первісне визнання основних засобів, зменшення їх корисності та поступове зношування в ході експлуатації. Але протягом останніх десятиріч у більшості країн світу ціни на нерухомість та землю постійно зростають. За таких обставин усе більше компаній розглядає придбання будівель або земельних ділянок як один з альтернативних напрямів інвестування коштів з метою отримання прибутку від зростання цін у майбутньому. Отже, компанія може купувати нерухомість не для того, щоб використовувати її у своїй діяльності, а щоб отримувати вигоду від зміни цін на ринку. Таку нерухомість компанія або просто утримує (зовсім не використовуючи), або здає в оперативну оренду.

Як відображати таку нерухомість у бухгалтерському обліку? Зрозуміло, що її оцінка на кожну звітну дату має бути прив'язана до ринкових цін, а не до амортизованої собівартості (чи навіть до амортизованої переоціненої вартості), як це передбачається МСБО 16. Саме для таких об'єктів нерухомості, які компанія не використовує у власній діяльності, і був створений МСБО 40 "Інвестиційна нерухомість".

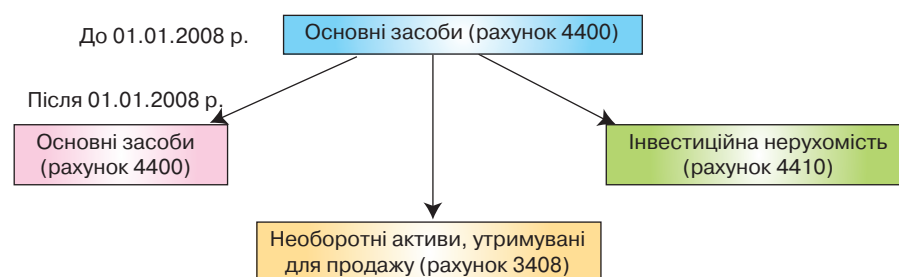
За визначенням МСБО 40, інвестиційна нерухомість — це нерухомість (земля, будівля, частина будівлі або сукупність землі та будівлі), яка використовується:

- для збільшення вартості капіталу;
- для здавання в оперативну оренду;
- для обох вищезазначених цілей.

Інвестиційна нерухомість може належати компанії на правах власності або бути отриманою за договором фінансової оренди.

Для відокремлення інвестиційної нерухомості від основних засобів МСБО 40 вводить таке поняття, як "нерухомість, зайнята власником" —

Схема 1. Класифікація основних засобів після 01.01.2008 р.

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК

це нерухоме майно, що знаходиться у розпорядженні власника (або орендаря за договором фінансового лізингу), і яке використовується ним або у виробництві, або при реалізації товарів чи послуг, або з адміністративною метою. Отже, нерухомість, яка *переважно зайнята* власником, обліковується як основні засоби (за МСБО 16), а нерухомість, яка *переважно не зайнята* власником, — як інвестиційна нерухомість (за МСБО 40).

До інвестиційної нерухомості можуть бути віднесені такі об'єкти:

- земля, що утримується з метою отримання вигод від зростання капіталу в довгостроковій перспективі, а не для продажу в найближчому майбутньому;

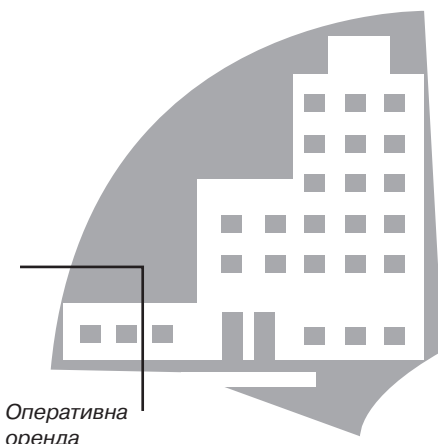
- земля, подальше використання якої ще не визначено;

- будівля (або частина будівлі), передана чи призначена для передачі в оперативну оренду одному або кільком орендарям.

Для обліку інвестиційної нерухомості у четвертому класі Плану рахунків введено новий рахунок 4410 А "Інвестиційна нерухомість". Які саме об'єкти нерухомості банки мають перенести на даний рахунок? Розглянемо це на прикладі, в якому банк має п'ятиповерхову будівлю (див. схему 2). Третину першого поверху (10% від загальної площі будівлі) банк здає в оперативну оренду, а все інше — використовує для своїх операцій (там розташовано головний офіс).

Цю будівлю банк обліковує таким чином: якщо її частина, що здається в оренду, може бути юридично відокремлена (тобто якщо цю частину можна продати окремо від даної будівлі), то банку слід розділити всю будівлю на два окремі об'єкти. Частину, що здається в оперативну оренду, необхідно обліковувати як інвестиційну нерухомість, а частину, що використовується

Схема 2. Банк, який здає 10% будівлі в оперативну оренду

самим банком для головного офісу, — обліковувати як основні засоби.

Якщо ж частина будівлі, що здається в оренду, не може бути продана окремо, то всю будівлю слід розглядати як один об'єкт. У такому разі треба визначити, чи використовує банк більшу її частину для власних цілей. У нашому випадку так і є, тому така будівля має повністю обліковуватися як основні засоби (тобто на рахунку 4400 "Основні засоби", з відповідною аналітикою для частини, що здається в оперативну оренду, та частини, що використовується банком самостійно).

А якби банк сам використовував 10% будівлі, а 90% здавав в оперативну оренду? Знову ж таки, якщо ці частини є юридично відокремлювані, вони обліковуються як два окремі об'єкти: 10% — як основні засоби, а 90% — як інвестиційна нерухомість. Якщо ж вони юридично не відокремлювані, то все залежатиме від того, як банк визначить у своїй обліковій політиці процент зайняття нерухомості власником, що вважається незначним. Так, якщо в обліковій політиці банку вказано, що незначним вважається зайняття власником 5% або менше, то вся будівля буде віднесена до основних засобів (оскільки власник використовує значну частину — 10%). Якщо ж в обліковій політиці така межа встановлена на рівні 12%, то всю будівлю слід віднести до інвестиційної нерухомості.

Стосовно земельної ділянки під даною будівлею, то тут також можливі різні варіанти обліку:

- якщо земельну ділянку банк купував окремо від будівлі, вона обліковується як окремий об'єкт; у такому разі її класифікація залежить від того, як обліковується розташована на ній будівля. За умови, що вся вона віднесена до інвестиційної нерухомості, то й земля обліковується як інвестиційна нерухомість. Якщо ж хоча б частина будівлі обліковується як основні засоби, то землю також слід відносити до основних засобів;

- якщо земельна ділянка купувалася банком разом із будівлею і не існує окремої оцінки саме земельної ділянки, вона може обліковуватися разом із будівлею. У такому разі її класифікація цілковито збігатиметься із класифікацією самої будівлі.

Розглянемо інший приклад: у власності банку знаходиться будівля, яку він використовує виключно для здачі в оренду. Протягом року банк здає в оренду в середньому до 40% від площі будівлі. Інша частина приміщення залишається вільною через нестачу попиту. Періодично (раз на місяць) банк ви-

користує вільні приміщення будівлі для проведення засідань правління. Як класифікувати таку будівлю? Очевидно, її слід віднести до інвестиційної нерухомості. Незважаючи на те, що банк здає лише 40% площі в оренду, він сам не використовує її на постійній основі. Тому така будівля не може вважатися основними засобами.

Можна зробити висновок, що для того, аби реалізувати на практиці вимоги нової редакції і інструкції, про яку йдеться, банк повинен виконати такі дії:

1. Визначити в обліковій політиці максимальний процент зайняття власником нерухомості, який буде вважатися незначним;

2. Проаналізувати будівлі та земельні ділянки, які не використовуються банком, та визначити наміри щодо їх використання:

- якщо банк планує здавати в оренду будівлю або землю, то така земля або будівля разом із земельною ділянкою, на якій вона розташована, мають бути переведені на рахунок 4410 "Інвестиційна нерухомість";

- якщо банк планує продати будівлю або землю протягом 12 місяців, то ці об'єкти переводяться на рахунок 3408 "Необоротні активи, утримувані для продажу" (за умови, що вони відповідають вимогам пункту 7.2 глави 7 розділу II "Інструкції з бухгалтерського обліку основних засобів та нематеріальних активів банків України"). Якщо такі об'єкти не відповідають зазначеним вимогам, банк продовжує їх обліковувати на рахунку 4400 "Основні засоби";

- якщо банк не визначився з подальшим використанням землі або будівлі, то таку землю він переводить на рахунок 4410 "Інвестиційна нерухомість", а будівлю залишає на рахунку 4400 "Основні засоби";

3. Проаналізувати всі будівлі, які здаються повністю (або частково) в оперативну оренду. По-перше, слід визначити, чи є частини будівель, які здаються в оренду, юридично відокремлюваними? У разі, коли ці частини є юридично відокремлюваними, їх треба виділити в обліку та перенести на рахунок 4410 "Інвестиційна нерухомість", якщо ж ні — слід визначити, чи перевищує процент зайняття власником межу, встановлену в обліковій політиці. Якщо така межа перевищена, вся будівля залишається на рахунку 4400 "Основні засоби", якщо ні — вся будівля має бути перенесена на рахунок 4410 "Інвестиційна нерухомість";

4. Проаналізувати земельні ділянки, які обліковуються окремо від будівель.

Коли на таких ділянках розташовані будівлі, що самі обліковуються як основні засоби або як капітальні інвестиції, то ці ділянки залишаються на рахунку 4400 "Основні засоби". Якщо ж на таких ділянках розташовані будівлі, що повністю перенесені на рахунки інвестиційної нерухомості, то ці ділянки також мають бути перенесені на рахунок 4410 "Інвестиційна нерухомість". У разі, коли на земельній ділянці не розташовані та не споруджуються ніякі будівлі, слід визначити наміри банку щодо цієї землі: якщо банк планує продати її найближчим часом (протягом 12 місяців із дати складання звітності), і продаж є високоймовірним, то така земля має обліковуватися на рахунку 3408 "Необоротні активи, утримувані для продажу". Інакше вона обліковується як інвестиційна нерухомість.

При цьому треба зауважити, що нерухомість, яка здається в оренду материнській або дочірній компанії для використання у власній діяльності, не вважається інвестиційною нерухомістю.

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ВИЗНАННЯ ТА ОБЛІКУ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ НЕРУХОМОСТІ

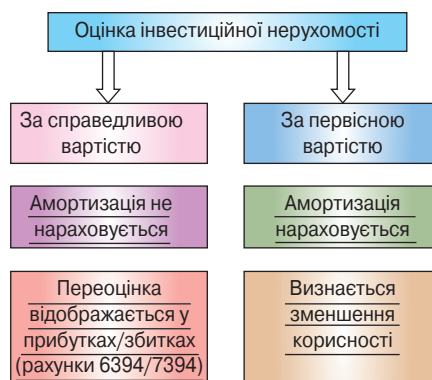
МСБО 40 дає змогу компанії вибрати один з альтернативних способів оцінки та обліку інвестиційної нерухомості (див. схему 3):

- 1) за справедливою вартістю;
- 2) за первісною вартістю (собівартістю).

На перший погляд, ці способи схожі на способи оцінки основних засобів, описані в МСБО 16: за переоціненою вартістю або за первісною вартістю (собівартістю). Втім, між оцінкою інвестиційної нерухомості та оцінкою основних засобів є низка суттєвих відмінностей.

1. Для основних засобів банк може обрати різні методи оцінки стосовно різних груп. Так, земля може оцінюватися за собівартістю, а будівлі — за переоціненою вартістю. Для інвестиційної нерухомості (і для будівель, і для землі) необхідно обрати єдиний метод оцінки. При цьому, якщо банк обрав метод оцінки за справедливою вартістю, за МСБО 40 у виняткових випадках допускається обліковувати окремі об'єкти за первісною вартістю, коли справедливую вартість за ними достовірно визначити неможливо (наприклад, у разі придбання інвестиційної нерухомості, при первісному набутті будівлею статусу інвестиційної нерухомості, якщо завершуються будівельні роботи або відбувається реконструкція). У такому

Схема 3. Оцінка інвестиційної нерухомості

випадку ліквідаційна вартість прирівнюється до нуля, оскільки не передбачається, що існуватиме активний ринок для продажу нерухомості по закінченні її експлуатації. При цьому в примітках до фінансової звітності розкриваються причини, з яких банк не може обліковувати такі об'єкти за справедливою вартістю.

Чи може банк змінювати метод оцінки інвестиційної нерухомості в подальшому? Така зміна вважатиметься зміною облікової політики, а облікову політику можна самостійно змінювати тільки тоді, коли це сприяє достовірнішому відображенню інформації. Загальноприйнятою є думка, що оцінка за справедливою вартістю краще відображає дійсність, ніж оцінка за собівартістю, тому перехід від методу первісної вартості до справедливої вартості є можливим. Зворотний перехід прямо не заборонений стандартами, втім, досить складно довести, що це поліпшить якість інформації, тому в МСБО 40 зазначено, що така ситуація практично неможлива.

2. Навіть якщо банк обрав метод оцінки інвестиційної нерухомості за первісною вартістю, згідно з МСБО 40 він має *розкривати* справедливую вартість інвестиційної нерухомості у примітках до фінансової звітності. Як відомо, для основних засобів розкриття справедливої вартості не обов'язкове. Отже, навіть якщо банк обрав оцінку інвестиційної нерухомості за первісною вартістю, йому необхідно розробити й затвердити методику оцінки її справедливої вартості та подавати таку інформацію у примітках до звітності.

3. Якщо банк для основних засобів обрав метод оцінки за переоціненою вартістю, він має здійснювати переоцінку лиш у тому разі, коли ціни на основні засоби суттєво змінюються. Рівень суттєвості банк визначає самостійно у своїй обліковій політиці.

Таким чином, переоцінка основних засобів може здійснюватися один раз на два-три роки. Стосовно інвестиційної нерухомості, то якщо банк обрав оцінку за справедливою вартістю, він має визначати справедливую вартість кожного об'єкта інвестиційної нерухомості на кожну звітну дату (для українських банків — принаймні на кінець кожного кварталу).

4. Переоцінку основних засобів має проводити незалежний оцінювач. Такі вимоги містяться не лише в українському законодавстві (Закон "Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні"), а й у міжнародних стандартах (п. 32 МСБО, п. 16). Водночас міжнародні стандарти не містять жорстких вимог щодо оцінки інвестиційної нерухомості незалежним оцінювачем. В українському законодавстві нині це питання не регламентовано, тому, на наш погляд, у цьому конкретному випадку слід керуватися вимогами міжнародних стандартів. Але з метою нормативного врегулювання ситуації Національному банку було б доцільно надіслати письмове роз'яснення з цього приводу для банківської системи.

Якщо банкам буде дозволено визначати справедливую вартість нерухомості самостійно, без залучення незалежних оцінювачів, то при виборі методу оцінки за справедливою вартістю банк повинен буде розробити й затвердити методику її визначення. Головні принципи розрахунку справедливої вартості інвестиційної нерухомості містяться у Положенні (стандарті) бухгалтерського обліку 32 "Інвестиційна нерухомість", затверджене наказом Міністерства фінансів України від 02.07.2007 р. № 779 (пункти 19-21). Згідно з цим документом оцінка інвестиційної нерухомості за справедливою вартістю ґрунтується на цінах активного ринку в тій же місцевості і в подібному стані. За відсутності активного ринку справедлива вартість визначається одним із таких методів:

- за останньою ринковою ціною операції за такими активами (якщо з того часу не спостерігалось суттєвих змін у технологічному, ринковому, економічному або правовому середовищі);
- за поточними ринковими цінами на нерухомість, що перебуває в іншій місцевості або в іншому стані, відповідно скоригованими;
- за додатковими показниками, які характеризують рівень цін на інвестиційну нерухомість;
- за браку інформації про ринкові ціни на інвестиційну нерухомість її спра-

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК

ведлива вартість визначається за теперішньою вартістю майбутніх грошових надходжень від активу, обчисленою відповідно до пунктів 11–14 Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 28 “Зменшення корисності активів”, затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 24.12.2004 р. № 817.

5. Для інвестиційної нерухомості оцінка за справедливою вартістю застосовується лише в тому випадку, коли є змога достовірно визначати справедливую вартість інвестиційної нерухомості. Для основних засобів можливість об’єктивного визначення справедливої вартості не є визначальним чинником, оскільки таку переоцінку проводить незалежний оцінювач, і банк обліковує переоцінку на підставі складених ним актів, що забезпечує об’єктивність переоцінки.

6. Переоцінка основних засобів відображається на рахунках капіталу (рахунок 5100 “Результат переоцінки основних засобів”), а переоцінка інвестиційної нерухомості — на рахунках доходів або витрат (рахунки 6394 “Доходи від переоцінки об’єктів інвестиційної нерухомості” або 7394 “Витрати від переоцінки об’єктів інвестиційної нерухомості”). Чому така відмінність? Річ у тому, що капітал компанії традиційно поділяють на три частини:

- внесений капітал (внески акціонерів — статутний фонд та емісійні різниці);

- зароблений капітал (прибутки чи збитки та фонди, створені за рахунок прибутку);

- незароблений капітал (переоцінка, що відображається у капіталі, — основних засобів, цінних паперів у портфелі на продаж).

Отже, робота менеджменту компанії оцінюється з огляду на те, наскільки збільшився *зароблений капітал* компанії. Якщо основні засоби банк використовує для проведення операцій, то їх переоцінка не є результатом праці управлінського персоналу. Вважається, що банк купував ці будівлі для своєї діяльності незалежно від того, чи очікує він зростання цін на ринку. Водночас при купівлі інвестиційної нерухомості одна з основних цілей, які ставить менеджмент, — отримати приріст капіталу шляхом зміни ціни на нерухомість на ринку. Саме тому переоцінку інвестиційної нерухомості слід відносити на рахунки прибутку (6394 “Доходи від переоцінки об’єктів інвестиційної нерухомості” або 7394 “Витрати від переоцінки об’єктів інвестиційної нерухомості”).

7. Який би метод оцінки банк не обрав для основних засобів (за собівар-

тістю чи за переоціненою вартістю), він нараховує амортизацію та визнає зменшення корисності. Для інвестиційної нерухомості нарахування амортизації та визнання зменшення корисності відбувається тільки в тому разі, коли банк обирає метод обліку за первісною вартістю.

8. Для основних засобів допускається виділяти з вартості об’єкта окремі суттєві елементи й амортизувати ці елементи на різні строки. Наприклад, будівля може експлуатуватися 50 років, а ліфти у ній замінюють кожні 10 років. Тут можна вибрати один з альтернативних методів обліку: або всю вартість будівлі амортизувати на 50 років, або вартість ліфтової системи амортизувати на 10 років, а решту вартості будівлі — на 50 років. Для інвестиційної нерухомості окремий облік за суттєвими складовими об’єкта допускається лиш у випадку, коли вона обліковується за методом первісної вартості. Якщо будівля обліковується за справедливою вартістю, то її слід враховувати як один об’єкт.

9. До основних засобів можуть відноситися земля та будівлі, які належать банку на правах власності або прийняті у фінансовий лізинг. Для інвестиційної нерухомості діють ті ж правила. Відмінність полягає у класифікації нерухомості, що була прийнята банком в оперативну оренду. Прийняті в оперативну оренду основні засоби банк не визнає у своєму балансі — вони обліковуються на позабалансових рахунках. Якщо ж банк отримав нерухомість в оперативну оренду та здає її в суборенду, то в такому випадку МСБО 17 “Оренда” вимагає перекласифікувати договір лізингу з оперативного у фінансовий та визнавати цей об’єкт у балансі як інвестиційну нерухомість. Процедура переведення є доволі складною: необхідно визначити всі орендні платежі, які банк має сплатити в майбутньому за договором лізингу, потім розділити ці платежі на дві складові — власне вартість нерухомості і проценти, що сплачуються за відстрочку платежу. Але основна методологічна проблема у цьому випадку — чи повинен орендодавець також перекласифікувати договір лізингу з оперативного у фінансовий? Правових підстав для цього в орендодавця немає: для нього, по суті, не важливо, як використовує банк-орендар об’єкт лізингу: самостійно чи передає у суборенду. Отже, може виникнути ситуація, коли один і той же об’єкт нерухомості визнаватиметься як у балансі орендодавця, так і в балансі орендаря. На відміну від МСБО 17, “Інструкцією з обліку основних засобів” дозволяється (а не вимагається!) перекласифікувати договір лізингу з

оперативного у фінансовий. Це дасть змогу банкам на свій розсуд приймати рішення, визнавати такий об’єкт у балансі чи продовжувати обліковувати його на позабалансі як об’єкт, прийнятий у звичайний оперативний лізинг.

ПОДАЛЬШИЙ ОБЛІК ІНВЕСТИЦІЙНОЇ НЕРУХОМОСТІ

Після визнання інвестиційної нерухомості її подальший облік здійснюється залежно від обраного методу. Якщо банк обрав для себе метод оцінки інвестиційної нерухомості за первісною вартістю (собівартістю), то її облік практично не відрізнятиметься від обліку основних засобів за методом собівартості. У такому разі інвестиційна нерухомість не переоцінюється. Кожного місяця на неї нараховується амортизація та визначається зменшення корисності. Різниця лише в тому, що використовуються інші балансові рахунки.

Якщо ж банк обирає метод оцінки за справедливою вартістю, з’являється ціла низка відмінностей від обліку основних засобів, а саме:

- 1) амортизація на такі об’єкти не нараховується;

- 2) зменшення корисності не визнається;

- 3) ведеться облік за об’єктом у цілому (не можна обліковувати окремо суттєві елементи об’єкта);

- 4) оцінку справедливої вартості необхідно проводити щонайменше наприкінці кожного кварталу;

- 5) результати переоцінки мають обліковуватися на рахунках доходів та витрат (6394 “Доходи від переоцінки об’єктів інвестиційної нерухомості” або 7394 “Витрати від переоцінки об’єктів інвестиційної нерухомості”).

У будь-якому випадку банк має розробити й затвердити внутрішню методику оцінки справедливої вартості об’єктів інвестиційної нерухомості. Навіть якщо банк використовує оцінку інвестиційної нерухомості за собівартістю, він має розкривати справедливую вартість інвестиційної нерухомості у примітках до фінансової звітності.

Протягом терміну володіння нерухомістю банк може здійснювати її переведення зі статті “Основні засоби” до статті “Інвестиційна нерухомість” і в зворотному напрямі так часто, як це потрібно. Перше переведення необхідно було виконати у січні 2008 року для приведення обліку в відповідність зі зміненою “Інструкцією з обліку основних засобів”. У подальшому на кожну звітну дату банк має оцінювати відпо-

відність землі та будівель критеріям визначення інвестиційної нерухомості та в разі необхідності переводити з однієї статті в іншу. Наприклад, в обліковій політиці банк визначив, що незначним вважається зайняття власником 10% площі. У такому разі будівля може переводитися з основних засобів до інвестиційної нерухомості та навпаки, якщо обсяг території, що здається в оренду, змінюється, — скажімо, в одному звітному періоді банк здає більше 10%, а в іншому — менше 10%.

ПЕРЕВЕДЕННЯ БУДІВЕЛЬ ТА ЗЕМЛІ З ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ДО ІНВЕСТИЦІЙНОЇ НЕРУХОМОСТІ

Як відображається в обліку переведення нерухомості зі статті у статтю? Все залежить від того, який метод оцінки банк обрав для будівель і землі у складі основних засобів та в складі інвестиційної нерухомості. Розглянемо особливості переведення для різних варіантів оцінки цих статей.

Варіант 1. Основні засоби оцінюються за собівартістю, інвестиційна нерухомість — за первісною вартістю.

Це — найпростіший варіант. Облік майже не змінюється — іншими будуть лише номери рахунків: первісна вартість обліковується за рахунком 4410 “Інвестиційна нерухомість”, а накопичений знос — на рахунок 4419 “Знос інвестиційної нерухомості”.

Варіант 2. Основні засоби оцінюються за собівартістю, інвестиційна нерухомість — за справедливою вартістю.

У разі переведення нерухомості з основних засобів до інвестиційної нерухомості об’єкт безпосередньо перед переведенням слід переоцінити до справедливої вартості й відобразити результат переоцінки на рахунок 5100 “Результат переоцінки основних засобів”. Переоцінка має відбуватися за всіма правилами, встановленими для переоцінки основних засобів (із залученням незалежного оцінювача). Але в даному випадку переоцінюється тільки один об’єкт нерухомості — той, що переводиться. Всі інші об’єкти продовжують оцінювати за собівартістю. Сума переоцінки при переведенні обліковуватиметься на рахунок 5100 або до часу вибуття цього об’єкта, або поступово переноситись на рахунок 5030 “Нерозподілені прибутки минулих років” протягом періоду експлуатації даного об’єкта (залежно від облікової політики банку).

У подальшому банк обліковує цей об’єкт на рахунок 4410 “Інвестиційна нерухомість”, переоцінюючи його щоквартально до справедливої вар-

тості з віднесенням результату переоцінки на рахунок 6394 “Доходи від переоцінки об’єктів інвестиційної нерухомості” або 7394 “Витрати від переоцінки об’єктів інвестиційної нерухомості”. Якщо банк згодом знову переводить цей об’єкт до основних засобів, він здійснює його переведення з рахунку 4410 “Інвестиційна нерухомість” на рахунок 4400 “Основні засоби” за справедливою вартістю на дату переведення. Ця вартість вважатиметься новою первісною вартістю (собівартістю) нерухомості на дату її повернення на рахунок 4400 “Основні засоби”. Щодо результатів переоцінки, які залишилися на рахунок 6394 “Доходи від переоцінки об’єктів інвестиційної нерухомості” або 7394 “Витрати від переоцінки об’єктів інвестиційної нерухомості”, то вони там залишатимуться до кінця року, після чого будуть списані на рахунок нерозподіленого прибутку.

Варіант 3. Основні засоби оцінюються за переоціненою вартістю, інвестиційна нерухомість — за первісною вартістю.

Переведення нерухомості з основних засобів до інвестиційної нерухомості здійснюється за балансовою вартістю об’єкта на дату переведення: залишок за рахунком 4400 “Основні засоби” переноситься на рахунок 4410 “Інвестиційна нерухомість”, а залишок за рахунком 4409 “Знос основних засобів” — на рахунок 4419 “Знос інвестиційної нерухомості”. Переоцінка, що залишилася за цим об’єктом на рахунок 5100 “Результат переоцінки основних засобів”, обліковується так само, як і в другому варіанті.

При зворотному переведенні залишки з рахунків 4410 “Інвестиційна нерухомість” та 4419 “Знос інвестиційної нерухомості” переносяться на рахунок 4400 “Основні засоби” та 4409 “Знос основних засобів”.

Варіант 4. Основні засоби оцінюються за переоціненою вартістю, інвестиційна нерухомість — за справедливою вартістю.

У разі переведення об’єкта до складу інвестиційної нерухомості об’єкт безпосередньо перед цим переоцінюється з віднесенням результату на рахунок 5100 “Результат переоцінки основних засобів”. Потім виконується бухгалтерський запис на суму накопиченого зносу: Дт 4409 “Знос основних засобів” — Кт 4400 “Основні засоби” («згорання зносу»), і залишок на рахунок 4400 переноситься на рахунок 4410 “Інвестиційна нерухомість”. Результат переоцінки, що залишився на

рахунок 5100 “Результат переоцінки основних засобів”, обліковується за правилами, описаними вище.

У який спосіб повертати об’єкт на рахунок основних засобів: чи має банк здійснювати донарахування амортизації за період, поки об’єкт обліковувався у складі інвестиційної нерухомості? Чи потрібно “розгортати” накопичений знос, який ми “згорнули” на дату переведення? Оскільки ні МСБО 40, ні інструкція НБУ не вимагають цього, то банк повинен визначитися сам — у своїй обліковій політиці. На нашу думку, донараховувати амортизацію за цей період не треба, але доцільно переглянути норми амортизації для цього об’єкта. А щодо того, потрібно “розгортати” знос чи ні, то який би метод банк не обрав, це не вплине на фінансовий результат: сума амортизації буде однаковою. Тому можна зупинити вибір на будь-якому методі.

Насамкінець підкреслимо, що поява у балансі українських банків такої статті, як інвестиційна нерухомість, — ще один крок на шляху наближення їх звітності до вимог міжнародних стандартів. Певна річ, будь-яка зміна в методиці обліку спричиняє додаткове навантаження на бухгалтерів. Втім, необхідно розуміти, що ці зміни є необхідними для банківської системи, насамперед для банків з іноземними інвестиціями та для великих українських банків, які виходять на міжнародні ринки і встановлюють взаємовідносини з іноземними контрагентами. Кількість таких банків неухильно зростає.

Розева посмішка природи.
Фото Леоніда Мілевського.

Національна система масових електронних платежів: озгляд розвитку в першому кварталі 2008 року

У першому кварталі 2008 року відбулося кілька важливих для НСМЕП подій.

♦ Затверджено план роботи ради Платіжної організації на 2008 рік;

♦ Радою Платіжної організації НСМЕП надано дозвіл ТОВ “Фінансова компанія “ЕкспресПей” на укладення договору про приєднання до НСМЕП у статусі еквайра;

♦ АБ “Український комунальний банк” (м. Луганськ) уклав із НБУ договір про приєднання до Національної системи масових електронних платежів;

♦ ХАК “Земельний банк” (м. Харків), ВАТ “Електрон-банк” (м. Львів), ЗАТ “Кредитвест банк” (м. Київ) почали роботу в одноємітентному режимі.

26 березня 2008 року в приміщенні Київської філії АКБ “Імекс-банк” відбулися загальні збори Асоціації “Український союз учасників НСМЕП”, на яких розглядалися питання подальшого розвитку Національної системи масових електронних платежів та участь у реалізації загальнодержавних та муніципальних проектів у різних сферах життя.

В Одесі розпочато цільову програму з надання соціальних пільг та інших видів допомоги населенню з використанням карток НСМЕП. Програмою передбачено такі види соціальних виплат:

- ♦ на придбання хлібобулочних виробів у торговельній мережі;
- ♦ на придбання лікарських препаратів у аптеках міста;
- ♦ на харчування в їдальнях;
- ♦ на адресну оплату житлово-комунальних послуг.

Ця соціальна програма складається з кількох етапів впровадження. На першому етапі планується емітувати понад 60 000 карток із соціальними додатками.

На кінець першого кварталу 2008 року до складу НСМЕП входило: 43 банки — юридичні особи, головний процесинговий центр НСМЕП із функціями регіонального процесингового центру (надалі — РПЦ) для банків київського регіону, РПЦ харківського регіону, “Універсальний процесинг”, що виконує функції банківського процесингового центру з використанням

нового елемента НСМЕП — АКС із делегуванням повноважень. Це дає змогу банкам емітувати картки НСМЕП, не маючи власного банківського процесингового центру (АКС). Така схема побудови НСМЕП забезпечує безперебійне цілодобове обслуговування клієнтів НСМЕП.

За даними головного процесингового центру НСМЕП, у першому кварталі 2008 року емітовано 114 тис. 087 шт. карток НСМЕП (для прикладу: в першому кварталі 2007 року було емітовано 53 191 картку). Загальна їх кількість на кінець першого кварталу поточного року сягнула 1 млн. 888 тис. 774 шт. За перший квартал 2008 року введено в дію 497 одиниць банкоматно-термінального обладнання. Це найвищий показник за роки роботи НСМЕП. Загальна кількість одиниць банкоматно-термінального обладнання з логотипом НСМЕП на цей час становить 4 958 шт. Одночасно зі збільшенням кількості одиниць обладнання НСМЕП постійно розширюються також сервісні можливості інфраструктури системи електронних платежів, а з використанням нових типів програмно-технічних рішень з'являються додаткові сфери використання карток. Провідні фірми — розробники програмного забезпечення для НСМЕП повсякчас працюють над новим програмним забезпеченням термінального устаткування для реалізації нових рішень із використанням нових типів карток.

За даними провідних банків-лідерів Національної системи масових електронних платежів, власники її карток мають змогу здійснювати платежі за комунальні послуги та оплату послуг телефонного зв'язку; поповнювати рахунки мобільних операторів; користуватися знижками у торговельних мережах; працювати з мережею надання інтернет-послуг (<http://www.interplat.com.ua/>

<http://www.interplat.com.ua/cust/index.html>; <http://smartpay.com.ua/>; <http://www.personal-account.kiev.ua/>). Крім того, Укрпоштою реалізовано систему поштового переказу грошей з використанням Інтернету. Тепер власники карток не виходячи з дому чи офісу, можуть переказати грошові кошти на домашню адресу фізичних осіб у межах України. Також клієнти мають змогу брати участь у різноманітних акціях які проводять банки — учасники НСМЕП.

За підсумками першого кварталу 2008 року, обсяг квартальних загальних оборотів за операціями з картками НСМЕП становив близько 4.88 млрд. грн., тоді як у першому кварталі 2007 року — 3.62 млрд. грн. Це найвищий показник за всі роки роботи НСМЕП. Сума загальних оборотів НСМЕП у першому кварталі 2008 року дорівнювала 56.52 млрд. грн.; сума міжбанківських оборотів НСМЕП за цей же період перевищила 425 млн. грн. (для порівняння: у першому кварталі 2007 року вона становила 65.5 млн. грн.). Загальна сума показників за міжбанківськими оборотами НСМЕП на кінець першого кварталу 2008 року становила 1 721 млн. грн. Щоденні показники оборотів за операціями з картками НСМЕП у першому кварталі 2008 року дорівнювали близько 54 млн. грн., у дні з найвищим піковим навантаженням — 140–150 млн. грн. за день. Пропонуємо увазі читачів журналу “Вісник Національного банку України” дані щодо динаміки роботи Національної системи масових електронних платежів, які формуються в ГПЦ НСМЕП у вигляді графіків і таблиць.

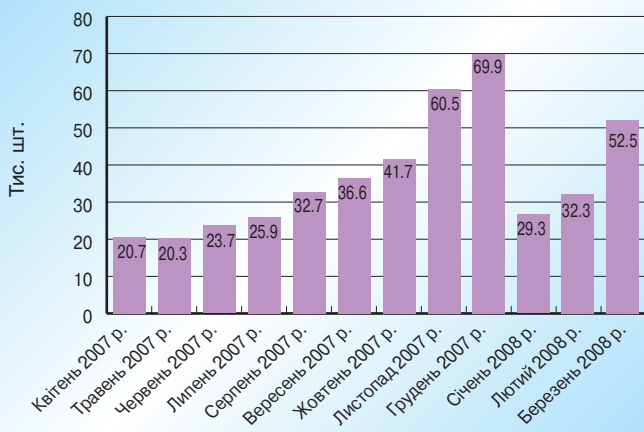

Андрій Журков,

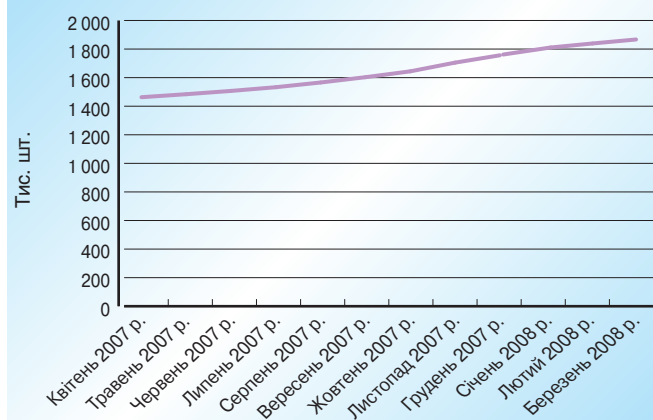
завідувач сектору відділу експлуатації
головного процесингового центру
Національної системи масових
електронних платежів та АКС НБУ
Центральної розрахункової палати
Національного банку України.

Національна система масових електронних платежів	
Головний процесинговий центр	
За станом на 01.04.2008 р.	
Емітовано карток	1 888 774 шт.
Встановлено терміналів	4 958 шт.
Наростаючі обороти НСМЕП	56 524 986 939 грн.
Міжбанківські наростаючі обороти	1 721 035 212 грн.

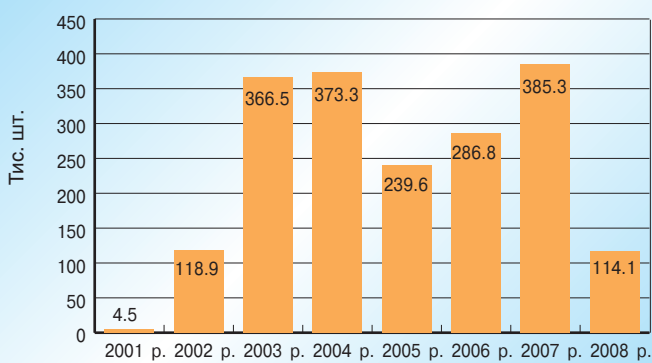
Щомісячна емісія карток НСМЕП

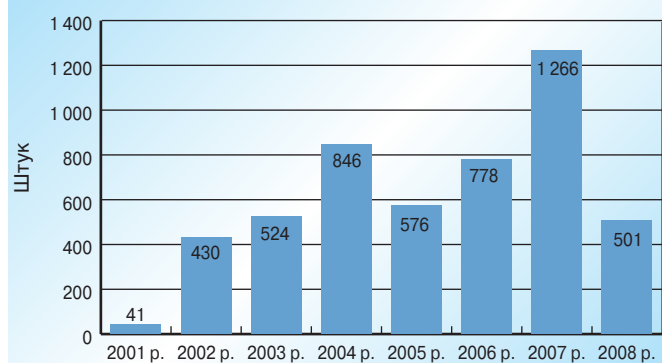
Динаміка зростання кількості карток НСМЕП

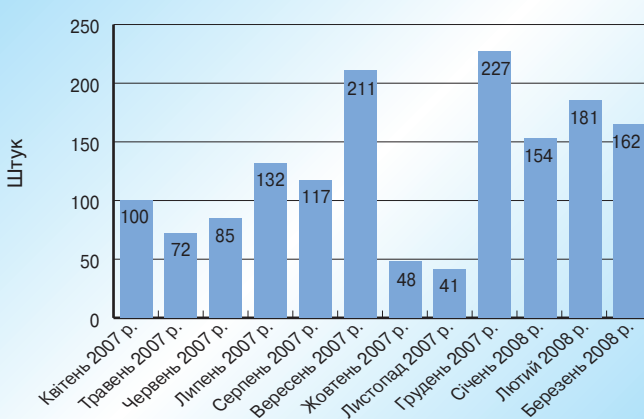
Емісія карток НСМЕП у 2001–2008 роках

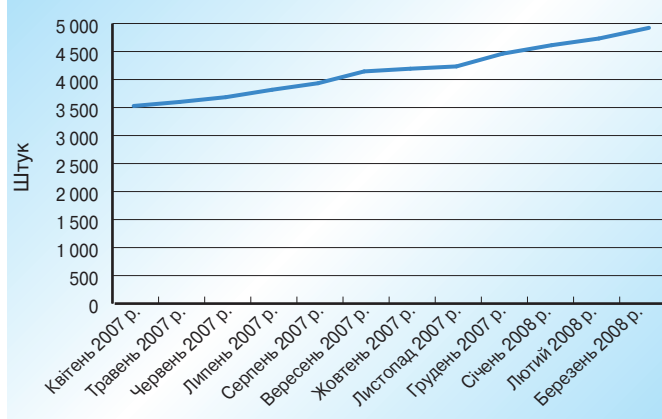
Кількість введених у дію терміналів НСМЕП у 2001–2008 роках

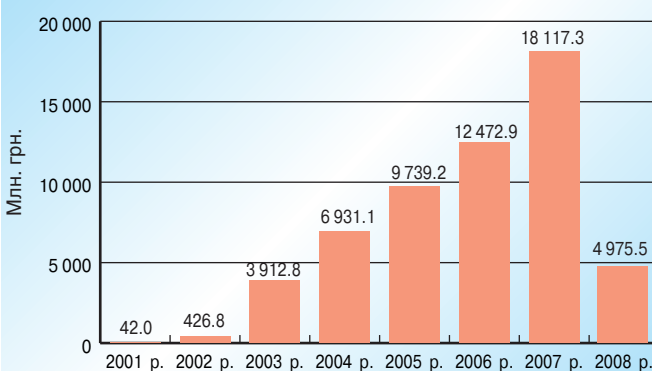
Динаміка щомісячного зростання мережі терміналів НСМЕП

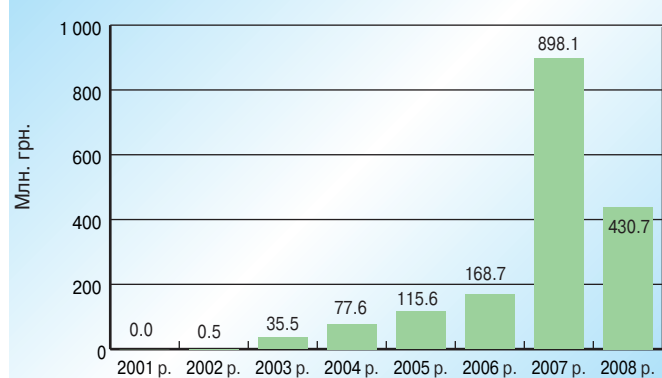
Динаміка зростання кількості терміналів НСМЕП

Річні обороти НСМЕП

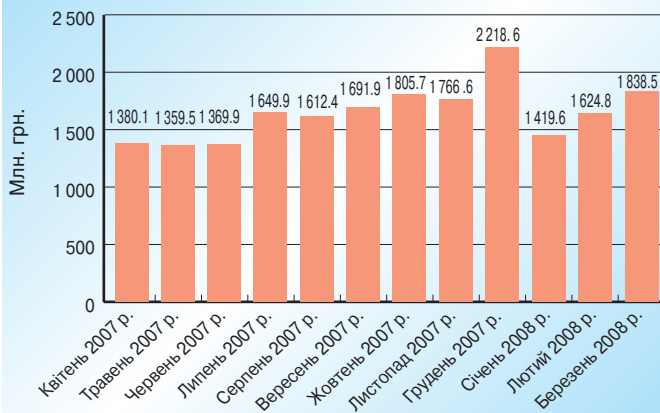

Річні міжбанківські обороти НСМЕП

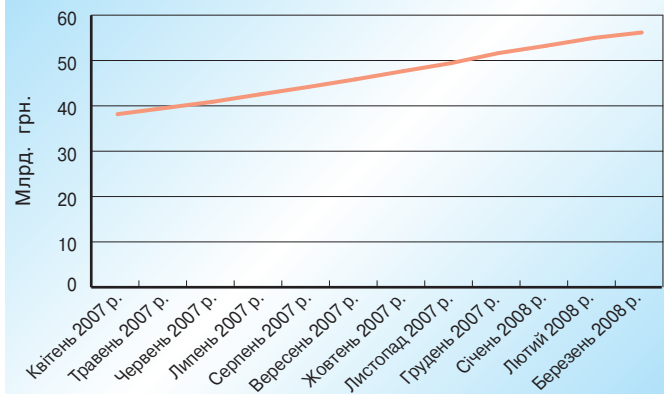

БЕЗГОТІВКОВІ РОЗРАХУНКИ

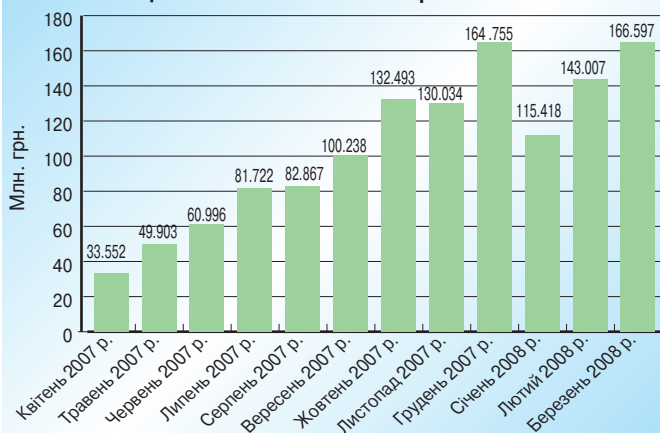
Щомісячні обороти НСМЕП

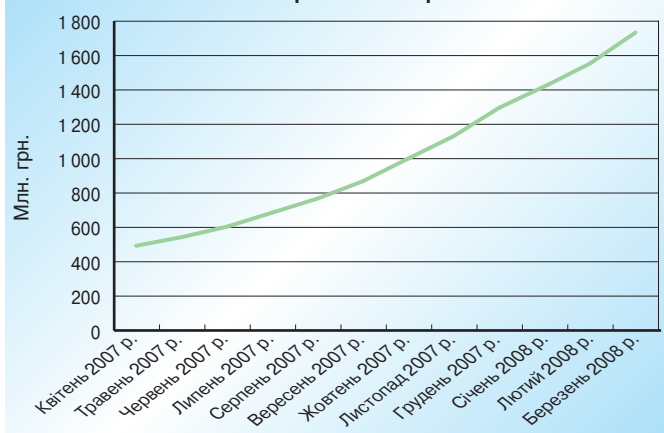
Динаміка зростання оборотів НСМЕП

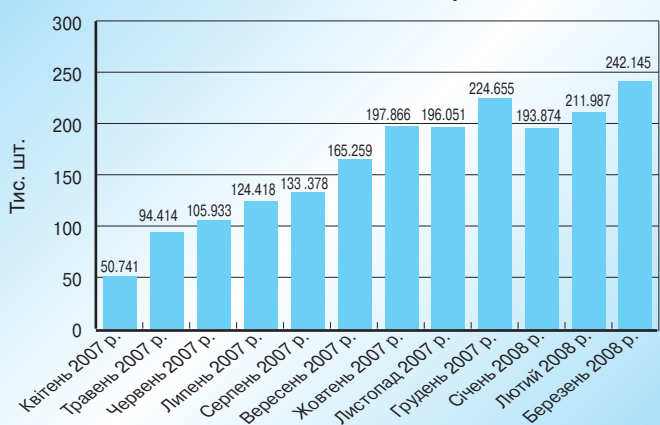
Щомісячні міжбанківські обороти НСМЕП

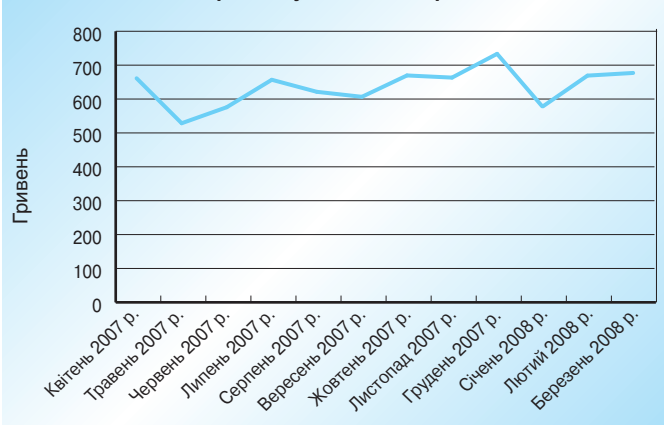
Міжбанківські наростаючі обороти НСМЕП

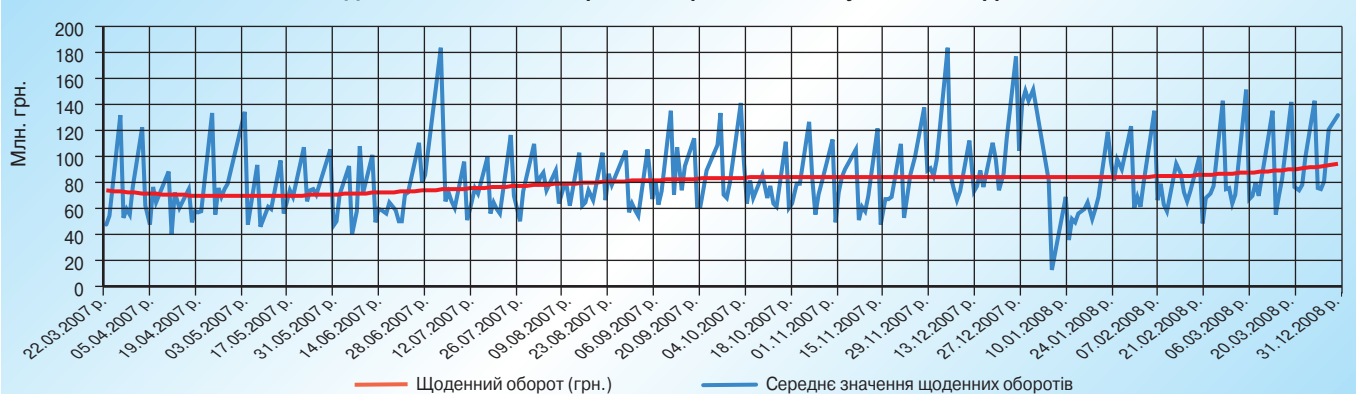
Кількість міжбанківських операцій

Середня сума однієї операції

Динаміка щоденних оборотів за картками НСМЕП у 2006–2008 рр.

**Олена
Іщенко**

Аспірант кафедри фінансів підприємств ДВНЗ "Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана"

Створення у 1998 році Фонду гарантування вкладів фізичних осіб – свідомий крок Української держави на шляху формування ринкових відносин. Сьогодні більшість аспектів його діяльності відповідає міжнародним стандартам організації ССД, зокрема Директиві 94/19 Європейського Союзу. У статті окреслено основні напрями вдосконалення системи страхування депозитів у контексті інтеграції України в європейський фінансовий простір. Практична реалізація запропонованих заходів суттєво наблизить вітчизняне законодавство до європейського, сприятиме ефективності функціонування банківської системи, зокрема й завдяки зростанню довіри з боку вкладників.

Викладені у статті міркування щодо членства у Фонді гарантування вкладів фізичних осіб Ощадбанку України відображають позицію автора і можуть бути темою для дискусії на сторінках "Вісника НБУ".

Точка зору/

Перспективи розвитку вітчизняної системи страхування депозитів у світлі євроінтеграції

Стабільна банківська система дає потужний поштовх до стрімкого економічного зростання будь-якої країни, оскільки забезпечує безперебійне функціонування платіжної системи, стимулює до заощадження коштів, інвестиційних вкладень в економіку, сприяє розвитку фінансового посередництва. Однак немає жодних гарантій, що банківські установи будуть вести зважену політику щодо прийняття на себе ризиків. Саме ця обставина пояснює, чому **забезпечення надійності фінансового сектору є ключовим завданням будь-якої держави**. Ще у травні 2002 року було створено Міжнародну асоціацію страховиків депозитів (IADI), місія котрої – сприяти зміцненню фінансового сектору країн, зокрема шляхом створення ефективних систем страхування депозитів (надалі – ССД).

РОЛЬ ВІТЧИЗНЯНОЇ ССД У РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

В Україні система страхування депозитів представлена Фондом гарантування вкладів фізичних осіб (надалі – Фонд), який, починаючи з кінця 2001 року, функціонує на засадах, установлених Законом України "Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб" [1]. Створення інституту гаранту-

вання депозитів є значним досягненням вітчизняної фінансової системи, оскільки Фонд щоденно працює в руслі збереження і підтримки довіри вкладників до банків. Свідченням цього є позитивна тенденція зростання основних показників діяльності Фонду та банківського сектору України в цілому.

Необхідно зазначити, що у 2002 році темпи приросту вкладів та доходів населення України (див. графік 5) майже не відрізнялися. Переломним можна вважати 2004-й: із цього року обсяги коштів населення на банківських депозитах починають стрімко збільшуватися.

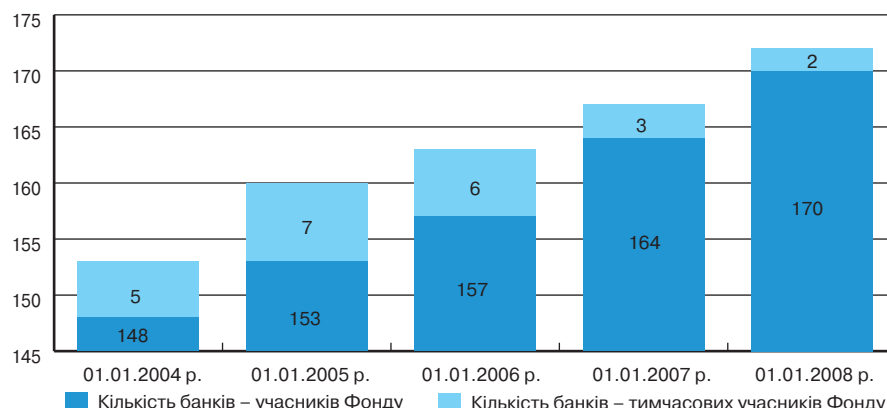
Одним із головних показників, який характеризує розвиток банківської системи та діяльність інституту гарантування вкладів, є **кількість фінансових установ – членів ССД** (див. графік 1) [2].

На початку 2008 року кількість банків – учасників Фонду становила 170 банків, тимчасових – 2 (ЗАТ "Акцент-банк", ЗАТ "Український банк реконструкції та розвитку"). Для порівняння: за станом на 1 січня 2001 року учасниками Фонду були лише 134 банківські установи [2].

Збільшення кількості банків – учасників ССД позитивно впливає на **нарощування фінансових ресурсів Фонду** (див. графік 2 [2]) унаслідок сплати ними початкових та регулярних внесків.

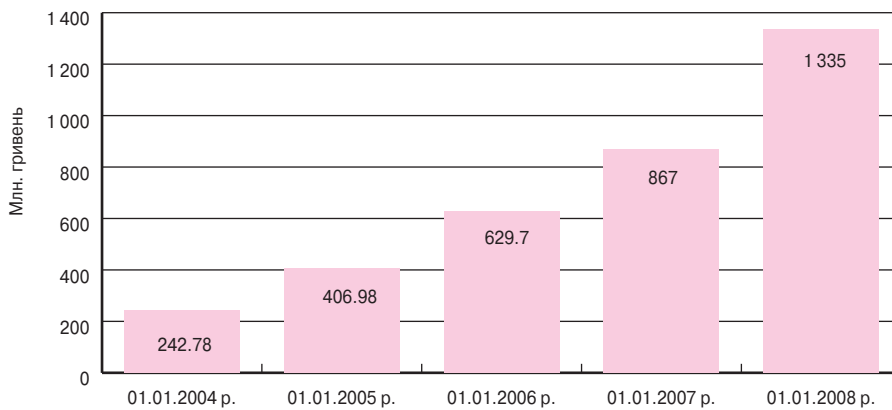
Фінансові ресурси Фонду, акумулю-

Графік 1. Динаміка участі банків України у Фонді гарантування вкладів фізичних осіб за станом на 1 січня 2004–2008 рр.

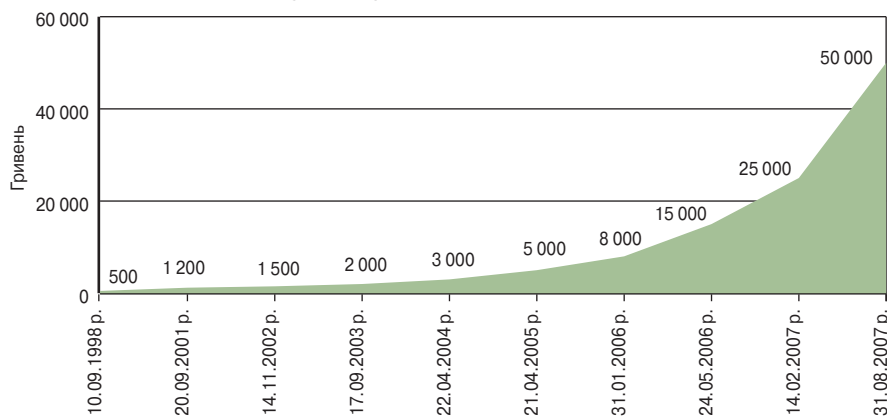

ФІНАНСОВИЙ РИНОК

Графік 2. Динаміка зростання коштів Фонду гарантування вкладів фізичних осіб за станом на 1 січня 2004–2008 рр.

Графік 3. Динаміка збільшення граничної суми відшкодування за рахунок коштів Фонду гарантування вкладів фізичних осіб

вані за період його функціонування, на кінець 2007 року (1 335 млн. грн.) збільшилися у 5.5 раза порівняно з початком 2004 року (242.78 млн. грн.) та майже у 17.2 раза порівняно з 2001 роком (77.8 млн. грн.) [2].

Достатній обсяг фінансових ресурсів суттєво розширює можливості Фонду в напрямі поступового підвищення рівня страхового захисту вкладників. Крім того, це дає можливість Фонду вчасно розпочати процедуру виплати відшкодувань закладами, тобто у законодавчо встановлені строки (56 днів з моменту оголо-

шення початку ліквідації банку).

За роки функціонування Фонду гарантована сума відшкодування закладами підвищувалася десять разів (див. графік 3) [2].

Починаючи з 31 серпня 2007 року, гарантована сума відшкодування становить 50 000 грн. Це дало змогу на 1 січня 2008 року забезпечити за рахунок коштів Фонду повний захист 84.2% вкладників – фізичних осіб, котрі мають депозити від 1 грн. до 50 000 грн. [2].

ССД в Україні від початку свого існування за станом на 1 січня 2008 ро-

ку здійснювала виплати гарантованих сум закладами у десяти збанкрутілих банках: понад 247 тис. осіб отримали відшкодування за рахунок коштів Фонду в обсязі майже 319.6 млн. грн. [2].

Більшість аспектів функціонування Фонду відповідає міжнародним стандартам організації ССД, що суттєво сприяє зміцненню вітчизняного фінансового сектору. Досить сказати, що кількість вкладників – фізичних осіб у банках України (не враховуючи ВАТ “Державний ощадний банк України” (надалі – Ощадбанк) на 1 січня 2008 року становила 29.6 млн. осіб, що у 6.4 раза більше порівняно з 2000-м (4.6 млн. осіб). Динамічніше зростає загальний обсяг заощаджень населення на банківських рахунках, який на початку нинішнього року дорівнював 155.2 млрд. грн., у 9.3 раза перевищивши кошти фізичних осіб у банках за підсумками 2003 року (16.6 млрд. грн.). Отже, середній розмір вкладу фізичної особи в банківських установах – учасниках (тимчасових учасниках) Фонду на початку 2008 року збільшився до 5 243 грн. (у 2000 році становив лише 806.33 грн.) [2].

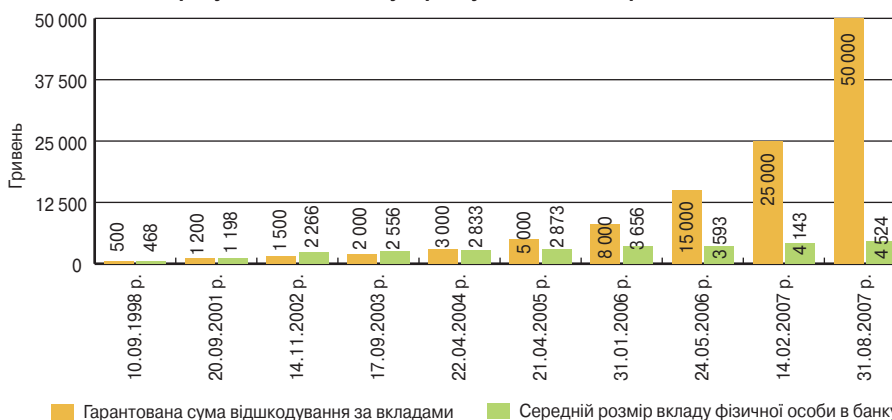
Зазначимо, що до 2004 року гарантована сума відшкодування за рахунок коштів Фонду знаходилася в межах або навіть відставала від середнього розміру вкладу фізичної особи в банках – учасниках (тимчасових учасниках) Фонду (див. графік 4) [2]. Сьогодні ж вона значно вища за середній розмір вкладу, що формує своєрідний резерв для подальшого нарощування заощаджень населення на банківських рахунках (на кінець вересня 2007 року середній розмір вкладу становив 4 795.7 грн., а гарантована сума відшкодування – 50 000 грн.).

Отже, позитивний досвід діяльності Фонду сприяє зростанню ощадної активності населення в Україні. У результаті цього значна частина його коштів акумулюється на банківських депозитах і формує потужну базу для кредитування вітчизняної економіки. На початку 2008 року кошти фізичних осіб у сумі понад 163 млрд. грн. формували 30.9% сукупних зобов'язань банків України, що значно перевищує обсяг зобов'язань банків за коштами суб'єктів господарювання – 112 млрд. грн. (21.2%) [3].

ЕФЕКТИВНА ССД – НЕОБХІДНИЙ ЕЛЕМЕНТ ЗМІЦНЕННЯ ДОВІРИ ВКЛАДНИКІВ

Про збільшення довіри з боку українських вкладників до банківської системи завдяки ефективному функціонуванню ССД свідчить таке дослідження автора статті. У таблиці 1

Графік 4. Середній розмір вкладу фізичної особи та гарантована сума відшкодування за рахунок коштів Фонду гарантування вкладів фізичних осіб

Таблиця 1. Обсяг вкладів населення в банках – учасниках (тимчасових учасниках) Фонду, середньомісячної заробітної плати та доходів населення України у 2001 – 2007 рр.

Показники	2001 р.	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.*
Обсяг вкладів населення у банках, млн. грн.	9 264	16 646	29 161	38 417	67 885	100 416	155 235
Середньомісячна заробітна плата, грн.	311.08	376.38	462.27	586.62	806.19	1 041.44	1 351
Доходи населення, млн. грн.	157 996	185 073	215 672	274 241	381 404	472 061	625 868

* Попередні дані.

висвітлено динаміку зростання обсягу заощаджень населення в банках – учасниках (тимчасових учасниках) Фонду, середньомісячної заробітної плати (в розрахунку на одного штатного працівника) по економіці в цілому та сукупних доходів населення у 2001–2007 рр. [2; 4].

Згідно з розрахунками, проведеними на основі таблиці 1, за проаналізований період темпи зростання заощаджень населення на банківських вкладах суттєво перевищують темпи зростання їх доходів, у тому числі заробітної плати (див. графік 5).

За станом на кінець 2007 року обсяг

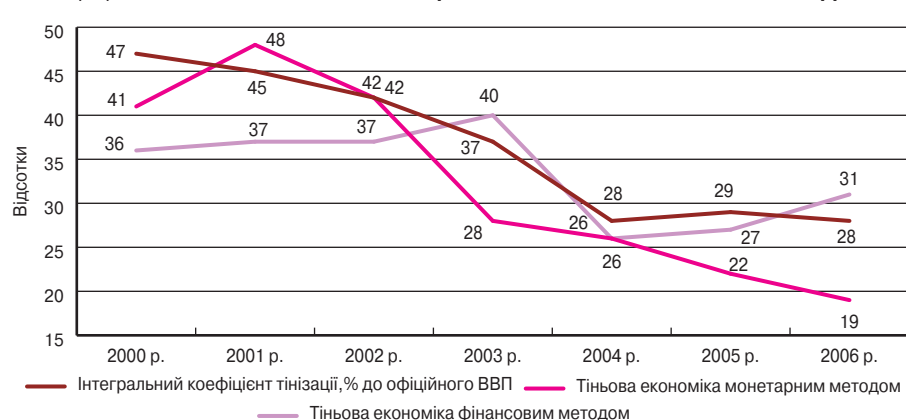
заощаджень населення в банках – учасниках (тимчасових учасниках) Фонду порівняно з 2001 роком збільшився у 16.76 раза, тоді як середньомісячна заробітна плата у розрахунку на одного штатного працівника – у 4.34 раза, а сукупні доходи населення – у 3.96.

Ситуація, за якої вклади фізичних осіб на банківських рахунках за шість років зростають майже в сімнадцять разів, а їх грошові доходи – лише в чотири, свідчить про вихід із тіні заощаджень населення. На графіку 6 подано інформацію щодо рівня тіньової економіки в Україні [5].

Графік 5. Темпи зростання вкладів фізичних осіб у банках – учасниках (тимчасових учасниках) Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, середньомісячної заробітної плати, доходів населення (порівняно з 2001 роком)

Графік 6. Рівень тіньової економіки України за станом на кінець 2000 – 2006 рр.

За даними Міністерства економіки України, у I півріччі 2007 року порівняно з аналогічним періодом 2006 року спостерігалася тенденція до зниження рівня тінізації економіки на 2 в. п. – до 25%. Основними чинниками, які призвели до цього, за монетарним методом, є зменшення у I півріччі 2007 року питомої ваги готівки у структурі грошової маси на 2.3 в. п. – до 27.7% (при збільшенні обсягу готівки поза банками у січні – червні 2007 року на 12% порівняно з 6.8% за аналогічний період 2006 року), а також прискорення темпів зростання депозитів за січень – червень 2007 року на 17% порівняно з 12% за аналогічний період 2006 року [5].

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ССД В УКРАЇНІ

Досягнення і перспективи розвитку вітчизняної ССД

Створення системи гарантування вкладів – відповідальний крок держави на шляху формування ринкових відносин у нашій країні. Аналіз нормативно-правових актів, починаючи з 1996 року, коли Правління Національного банку України схвалило проект Положення “Про міжбанківський фонд обов’язкового страхування вкладів фізичних осіб”, засвідчив, що законодавча база ССД в Україні пройшла складний, а інколи й суперечливий шлях становлення.

Правове вдосконалення механізму функціонування Фонду триває і сьогодні. Лише з 2003 року на розгляд Верховної Ради України було запропоновано близько семи законопроектів, які безпосередньо стосуються системи обов’язкового гарантування вкладів фізичних осіб: збільшення джерел формування ресурсів Фонду, розширення його регуляторних функцій з метою зміцнення довіри вкладників до банківської системи України.

На думку автора статті, сьогодні у вітчизняному законодавстві у сфері гарантування вкладів враховано основні досягнення світової практики організації ССД. Проте учасникам системи захисту вкладів і надалі доцільно працювати у руслі інтеграції вітчизняної нормативно-правової бази ССД до європейських стандартів. Зокрема, до цього зобов’язує схвалена у березні 2004 року Верховною Радою України Загальнодержавна програма адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу.

Зазначимо, що в межах Євросоюзу

ФІНАНСОВИЙ РИНОК

функціонування ССД є обов'язковим для всіх його держав-членів, починаючи з 30 травня 1994 року, коли набрала чинності Директива 94/19/ЄС "Щодо схем гарантування депозитів" [6]. Згідно з її вимогами кожна держава — член Європейського Союзу створює, офіційно визнає та контролює на своїй території одну або декілька систем гарантування депозитів.

Порівняльний аналіз Закону України "Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб" та Директиви 94/19/ЄС свідчить про наявність спільних моментів щодо організації та функціонування систем гарантування депозитів. По-перше, вітчизняним законодавством передбачається обмежений розмір страхового покриття у разі недоступності депозитів, аби спонукати вкладників уважно ставитися до вибору банківських установ (гарантована сума відшкодування в Україні з 31 се-

Сьогодні вітчизняне законодавство у сфері гарантування вкладів враховує основні досягнення світової практики організації ССД, у тому числі Директиви 94/19/ЄС "Щодо схем гарантування депозитів"

рпня 2007 року становить 50 000 грн.; у Європейському Союзі — 20 000 євро). По-друге, ССД в Україні підтримує принцип обмеження гарантії на одного вкладника, а не на депозит у банку. По-третє, вітчизняним законодавством передбачено обмеження можливості використання банками інформації про гарантування вкладів у рекламних цілях з метою збільшення обсягів залучення депозитів від населення (банки зобов'язані обмежувати рекламу щодо гарантування вкладів з посиланням на участь у Фонді) тощо.

Проте сьогодні є ряд дискусійних питань, які суттєво гальмують не лише процес адаптації вітчизняного законодавства у сфері захисту вкладників до положень Європейського Союзу, а й знижують ефективність та можливості подальшого розвитку й функціонування ССД в Україні. Ключові із цих питань такі:

- ♦ необхідність удосконалення механізму фінансування ССД;
- ♦ розширення функцій та повноважень Фонду, — йдеться, зокрема, про його участь у фінансовому оздоровленні проблемних банків;
- ♦ врегулювання процедури виплати відшкодування вкладникам збанкрутілих фінансових установ (насамперед визначення обставин, за яких доцільно розпочинати компенсаційні виплати);

♦ вирішення питання участі Ощадбанку в системі обов'язкового гарантування вкладів;

♦ реалізація широкої кампанії інформування громадськості про переваги механізму захисту вкладів з метою підвищення довіри до банківської системи тощо.

Законодавче врегулювання фінансування Фонду

Питання фінансування вітчизняної ССД, зокрема на основі адаптації зарубіжного досвіду, досить детально розглянуто у нашій попередній публікації [7].

Зауважимо, що Директивою 94/19/ЄС не передбачено обов'язкового узгодження методів фінансування різних схем гарантування депозитів або самих кредитних установ. Такий підхід пояснюється тим, що, по-перше, фінансування ССД повинні здійснювати, власне, самі кредитні установи, а по-друге, необхідно враховувати обсяги їх зобов'язань за коштами клієнтів. Той факт, що в державах Євросоюзу немає єдиної схеми формування фінансових ресурсів систем гарантування депозитів, не повинен ставити під загрозу стабільність вітчизняної банківської системи та фінансового простору в цілому.

Як уже зазначалося, кошти Фонду, акумульовані в процесі діяльності, на кінець 2007 року становили понад 1.3 млрд. грн. Динамічне зростання його фінансових ресурсів, починаючи з 2002 року, сприяло поступовому збільшенню гарантованої суми відшкодування: від 2 000 грн. у вересні 2003 року до 50 000 грн. у серпні 2007 року.

Обсяг коштів, які має у розпорядженні Фонд, значною мірою визначає фінансову стійкість системи гарантування вкладів. Їх оптимальний розмір дозволяє сповна покривати ризики, які бере на себе вітчизняна ССД, тобто вклади у банках — учасниках (тимчасових учасниках) Фонду, які підлягають страховому захисту за рахунок його коштів. Саме показник рівня капіталізації Фонду слугує індикатором достатності активів ССД для виконання своїх зобов'язань. За станом на 1 січня 2008 року рівень капіталізації Фонду становив 1.6% (для порівняння, на початку 2007 року — 2.3%) [2].

Це досить високий рівень капіталізації. Він свідчить про надійність системи гарантування вкладів в Україні, що підтверджується практикою. Зокрема, у 2006 році було розпочато виплату відшкодувань вкладникам у трьох банках: ВАТ "АКБ "Гарант", АКБ "Інтерконтинентбанк", ТОВ "Київський універсальний банк". Фактична сума відшкоду-

Ключовими напрямками вдосконалення вітчизняного інституту захисту вкладників є розширення джерел фінансування Фонду, участь у фінансовому оздоровленні проблемних банків, врегулювання процедури виплати відшкодувань населенню, поширення механізму обов'язкового гарантування депозитів на вкладників Ощадбанку, перегляд стратегії Фонду у сфері інформування громадськості тощо

вань закладами у цих трьох банках за рік становила близько 120.4 млн. грн., причому вкладники ТОВ "Київський універсальний банк" отримали за рахунок коштів Фонду 52 млн. грн. [2].

Отже, вітчизняна система гарантування депозитів є цілком дієздатною. Значний обсяг акумульованих коштів дає змогу Фонду оперативно проводити розрахунки зі вкладниками одночасно в декількох збанкрутілих банках.

Утім, неспроможність потужного банку може виявитися для вітчизняної ССД непосильним тягарем. Щоправда, така ситуація дуже малоімовірна, оскільки провідні українські банки є надійними установами. Виняток становить хіба що АК АПБ "Україна", ліквідацію якого було розпочато у липні 2001 року. Він належав до I групи банків за класифікацією Національного банку України. 217 435 вкладникам АК АПБ "Україна" було повернуто за рахунок коштів Фонду близько 32.136 млн. грн., тобто 87% від нарахованої суми відшкодувань [2].

На випадок недостатності коштів Фонду для виконання ним у повному обсязі своїх зобов'язань щодо виплати відшкодувань закладами у збанкрутілих банках, вітчизняним законодавством передбачено сплату банками до Фонду спеціального збору та залучення кредитів від Кабінету Міністрів України, Національного банку України, інших банків та іноземних кредиторів [1].

Стосовно порядку сплати банками — учасниками (тимчасовими учасниками) Фонду початкового чи регулярних зборів питань не виникає. Він чітко прописаний у Законі України "Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб", нормативно-правових актах Фонду, зокрема в Положенні "Про порядок нарахування і сплати зборів до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб".

Що ж до можливості практичного застосування Фондом спеціальних зборів чи використання урядових кредитів, то на сьогодні реальних ме-

ханізмів додаткового залучення коштів із цих джерел не зроблено. Вони лише передбачені законодавством і мають декларативний характер.

На нашу думку, законодавчо врегулювати порядок встановлення спеціальних зборів та можливості залучення Фондом кредитів від Кабінету Міністрів України, Національного банку України тощо, необхідно заздалегідь, до настання кризової ситуації. Уже хоча б із тієї простої причини, що це тривала нормотворча процедура. В Україні дуже небезпечно зволікати з виплатою заощаджень, особливо, коли йдеться про великий банк. Сумний приклад — події наприкінці 2004 року. Паніка серед вкладників може суттєво підірвати довіру до банківської системи в цілому, а відновлювати її з кожним разом усе важче.

Ще одна суперечність у вітчизняному законодавстві стосовно джерел формування коштів Фонду — можливість отримання доходів від депозитів, розміщених у Національному банку України [1]. Проте за час свого існування Фонд жодного разу не розміщував кошти в НБУ, що пов'язано із суперечностями у чинних нормативно-правових актах: Національний банк України проводить депозитні операції виключно з банками, а Фонд не є банківською установою [8].

Участь Фонду у фінансовому оздоровленні банків

Не менш дискусійним є питання щодо потреби й доцільності розширення функцій Фонду, зокрема щодо його участі у фінансовому оздоровленні проблемних банків.

На нашу думку, не варто зводити участь ССД у фінансовому оздоровленні банківських установ лише до надання пільгових кредитів. Хоча слід зазначити, що така практика дуже поширена, наприклад, у Польщі. За період 1995–2004 рр. Фонд гарантування банків цієї держави надав фінансову підтримку 97 банкам на суму 800.3 млн. євро, в тому числі з метою фінансового оздоровлення — 506.5 млн. євро [2].

Здавалося б, що для ССД вигідніше надати кредит, аби вивести банк із кризи, ніж у разі його банкрутства виплачувати відшкодування за вкладниками. Проте треба пам'ятати, що такі операції належать до ризикових і можуть призвести до суттєвого послаблення позицій ССД, а це аж ніяк не відповідає інтересам держави, суспільства, банківських установ тощо.

Як перспективний шлях фінансового оздоровлення проблемного банку

за участі Фонду можна розглядати й такий варіант: створюється перехідний банк, що не лише захистить вклади, а й допоможе уникнути паніки у банківському секторі. Детальніше це питання висвітлено у наступних публікаціях.

Удосконалення процедури виплати відшкодувань за вкладниками

Під час удосконалення процедури відшкодування за вкладниками у збанкрутілих банках головну увагу необхідно приділити з'ясуванню обставин, за яких варто розпочинати компенсаційні виплати. У більшості європейських країн механізм виплати відшкодувань починає діяти, коли банк офіційно оголошено банкрутом (повідомлення центрального банку) або коли стосовно банку винесено судову постанову про позбавлення права здійснювати депозитні операції.

Згідно з чинним законодавством України вкладники набувають права на одержання гарантованої суми відшкодування коштів за рахунок ресурсів Фонду з дня настання недоступності вкладів. Вітчизняна практика доводить, що з дня неспроможності банку виконати свої зобов'язання перед вкладниками згідно з умовами договору до прийняття рішення про ліквідацію та призначення ліквідатора може пройти досить тривалий період. Адже лише термін повноважень тимчасової адміністрації, призначеної Національним банком України, може тривати до одного року (для системоутворюючих банків — до двох років). Крім того, під час роботи в банку тимчасової адміністрації, аби створити сприятливі умови для відновлення його фінансового стану, НБУ має право запроваджувати мораторій на задоволення вимог кредиторів строком на шість місяців [9]. Це означає для вкладників неможливість отримання своїх заощаджень.

На нашу думку, вклади у вітчизняних банківських установах слід вважати недоступними не з моменту призначення ліквідатора, а з того часу, коли банк, порушуючи умови договору, певний час затримує виплату коштів вкладнику. Зокрема, прискорену процедуру компенсаційних виплат практикують в Угорщині: там недоступними вважаються вклади, за якими банківська установа протягом трьох робочих днів не здійснила платежі відповідно до умов договору.

Перспективним напрямом удосконалення процедури повернення коштів за вкладниками є розширення форм виплати відшкодувань на зразок грошових переказів вкладникам через дебетну картку фонду в Угорщині, через чеки — у США

тощо. Це не лише забезпечує комфортні умови отримання компенсаційних виплат, а й дає змогу Фонду зекономити час і фінансові ресурси.

Доцільність участі Ощадбанку у вітчизняній ССД

Нагального вирішення потребує питання залучення Ощадбанку до вітчизняної ССД. Світовий досвід переконує, що ефективність системи захисту вкладників досягається насамперед за умови обов'язкової участі в ній усіх депозитних установ. Крім того, Директивою 94/19/ЄС обумовлено, що кредитні інституції, які не є членами програми гарантування вкладів, не мають права приймати депозити.

Питання участі Ощадбанку у Фонді останніми роками широко висвітлювала преса, інтернет-видання, відомі вчені-економісти і практики — С.Тігіпко, Я.Берназюк, Г.Оліфер, А.Пишний, А.Гулей, А.Єршов, Г.Кришталь, Н.Рогова, Л.Конопаська, А.Самойловський, Т.Мазур, О.Соколова та інші. На думку більшості з них, позитивне розв'язання цієї проблеми є принциповим принаймні з двох причин: по-перше, Ощадбанк необґрунтовано отримав конкурентні переваги над іншими банками — учасниками (тимчасовими учасниками) Фонду; по-друге, Ощадбанк як один із найбільших операторів ринку вкладів населення теоретично може опинитися у складній ситуації, і тоді заходи щодо її врегулювання ляжуть важким тягарем на державний бюджет України.

Актуальність питання щодо членства Ощадбанку засвідчує і такий факт: саме ця фінансова установа сьогодні виконує функції соціального банку, а із 11 січня 2008 року — успішно виплачує заощадження вкладникам Ощадбанку колишнього СРСР [10]. Але слід зважати, що це досить велике навантаження на один банк і є загроза погіршення його фінансового стану в зв'язку з утратою потенційних прибутків, масовим звільненням персоналу тощо.

На 1 жовтня 2007 року кошти фізичних осіб, акумульовані вітчизняною банківською системою, становили 143.065 млрд. грн., у тому числі кошти населення, розміщені в Ощадбанку, — 10.1 млрд. грн. (третє місце після Приватбанку — 20.198 млрд. грн. та Райффайзен банку "Аваль" — 15.427 млрд. грн.) [3]. Зазначимо, що частка Ощадбанку на ринку вкладів населення України має стрімку тенденцію до скорочення: у 1996 році — 46.0%, у 2002-му — 14.9%, а за станом на 1 жовтня 2007 року 7.06%.

ФІНАНСОВИЙ РИНОК

Насторожує і той факт, що з 2003 року Світовий банк залучив Ощадбанк до процедури спеціального моніторингу в зв'язку з веденням фінансовою установою збиткової діяльності (серед вимог Світового банку — скорочення портфеля збиткових активів, обмеження ставки за депозитами до 80% від ринкової, що визначається як середньозважена ставка за десятима найбільшими банками, та скорочення витрат на управління). Втім, за повідомленням директора Світового банку в справах України, Білорусі та Молдови Пола Бермінгхема від 9 лютого 2007 року, фінансовий стан Ощадбанку сьогодні не викликає занепокоєння і цілковито відповідає всім регуляторним і пруденційним вимогам Національного банку України. Починаючи з 2005 року, ця фінансова установа вперше за останні кілька років вийшла на прибуткову діяльність, повністю сформувала резерви під кредитні ризики та виконала встановлені НБУ економічні нормативи [10].

Зазначимо, що участь Ощадбанку у вітчизняній системі захисту вкладників сприятиме вирішенню ще одного важливого завдання — це додаткове джерело наповнення Фонду фінансовими ресурсами. Лише початковий збір Ощадбанку на користь Фонду в розмірі 1% від статутного капіталу становитиме 9.22 млн. грн. (його статутний капітал за станом на 1 грудня 2007 року дорівнював 922 млн. грн. [10]).

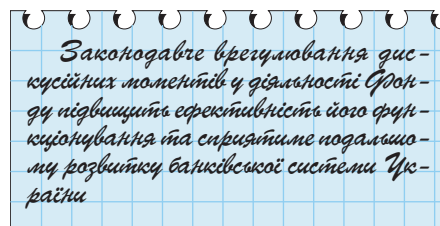
Проте основним аргументом на користь членства Ощадбанку в ССД є те, що проголошена законодавством повна державна гарантія збереження вкладів населення та їх видача за першою вимогою нормативно не врегульована, і Ощадбанк на сьогодні не має дієвого механізму проведення виплат у разі банкрутства. Тому його клієнти фактично знаходяться в гіршому становищі порівняно з вкладниками інших банків, і мають цілком обґрунтовані підстави непокоїтися, що у разі неспроможності банку їхні вклади будуть відшкодовуватися протягом невизначеного часу, як це відбувається сьогодні в Україні з поверненням коштів вкладникам Ощадбанку СРСР. Властиво, такий стан справ суперечить задекларованій місії Ощадбанку — “відтворення ідеї тривалого заощадження коштів населення на принципах справедливої дохідності та надзвичайної надійності” [10]. На нашу думку, саме держава як акціонер повинна бути найбільше зацікавлена у приєднанні Ощадбанку до вітчизняної системи обов'язкового гарантування вкладів.

Програмою розвитку Ощадбанку за 2006 — 2010 рр. передбачено його актив-

ну участь у поліпшенні діяльності ССД в Україні. Зокрема, банк мав до середини 2007 року запропонувати альтернативу існуючій стовідсотковій гарантії закладами і розглянути варіанти приєднання до ССД за умови захисту інтересів своїх вкладників на достатньому рівні. Проте досі жодних обговорень щодо подальшої розбудови вітчизняної ССД за участі Ощадбанку не було.

Стосовно захисту інтересів вкладників Ощадбанку зазначимо, що рівень страхового покриття за рахунок коштів Фонду сьогодні є дуже високим, особливо якщо порівняти його з середнім обсягом вкладів населення в банках України. Тож принципових перепон на шляху до членства Ощадбанку у Фонді немає.

Досить цікавий спосіб подолання суперечностей, а головне — забезпечення реального захисту для вкладників Ощадбанку запропонувала Н.Рогова. Вона вважає за доцільне запровадити субсидіарну відповідальність держави щодо вкладів населення в Ощадбанку. Таким чином, Ощадбанк здійснюватиме відрахування до Фонду, а його вкладники в

разі банкрутства установи матимуть змогу на загальних підставах отримати відшкодування в розмірі діючого на той момент страхового покриття за рахунок коштів Фонду. Ідеєю субсидіарної відповідальності також передбачено можливість реалізації вкладником в Ощадбанку права на відшкодування державою тієї частини вкладу, що перевищує встановлену Фондом гарантовану суму покриття [11, с. 51].

На нашу думку, практичне використання такого механізму захисту вкладників доцільне лише на певному етапі розвитку ССД або у разі різкого погіршення фінансового стану Ощадбанку. В подальшому від подібних схем варто відмовитися задля збереження здорової конкуренції на ринку банківських депозитів та уникнення непорозумінь, адже ССД повинна сприяти побудові цивілізованих ринкових відносин між населенням, банками і державою.

Завершуючи розгляд питань, пов'язаних із удосконаленням механізму функціонування ССД в Україні, доречно навести результати соціологічного дослідження громадської думки щодо системи

захисту вкладів, проведене болгарським Фондом гарантування вкладів у банках ще в 2002 році. Результати опитування засвідчили: 24% респондентів мають загальне уявлення про діяльність фонду, 43% — лише частково ознайомлені з системою гарантування вкладів [12, с. 21]. На жаль, обізнаність громадян України стосовно механізму страхування депозитів теж залишається на низькому рівні, тому для побудови ефективної ССД вважаємо за необхідне переглянути стратегію реалізації інформативної функції Фонду.

ВИСНОВКИ

Результати проведеного у статті дослідження переконують: необхідно й надалі розбудовувати й комплексно вдосконалювати механізм функціонування вітчизняної ССД. Діяльність Фонду сьогодні має визначальний вплив не лише на стабілізацію фінансового сектору України, а й на економічне зростання держави в цілому.

Створений у 1998 році Фонд — це ще один свідомий крок держави на шляху формування ринкових відносин в Україні. Сьогодні більшість аспектів його діяльності відповідає міжнародним стандартам організації ССД, зокрема Директиві 94/19/ЄС. Це стосується насамперед обмеженого розміру страхового покриття в разі недоступності депозитів з метою спонукання вкладників уважно ставитися до вибору банків під час розміщення своїх заощаджень. Крім того, ССД в Україні підтримує принцип обмеження гарантії на одного вкладника, а не на депозит у банку тощо.

Проте у діяльності вітчизняної ССД є ряд “вузких місць”, які не лише гальмують процес адаптації вітчизняного законодавства у сфері захисту вкладників до положень Європейського Союзу, а й зменшують ефективність і можливості подальшого її розвитку. Тому основними напрямками вдосконалення ССД в Україні мають стати:

- ♦ оптимізація джерел фінансування Фонду, в тому числі якнайшвидше законодавче та нормативно-правове врегулювання питання щодо можливості Фонду встановлювати спеціальні збори, залучати кредити від Кабінету Міністрів України, Національного банку України, банків та іноземних кредиторів, а також усунення законодавчих колізій з приводу розміщення Фондом депозитів у Національному банку України;

- ♦ розширення функцій та повноважень Фонду, зокрема надання йому можливості брати участь у фінансовому оздоровленні проблемних банків;

- ♦ врегулювання процедури виплати

відшкодування вкладникам збанкрутілих фінансових установ (пропонується розширити форми виплати відшкодувань, а також починати відлік настання недоступності вкладів у банківських установах не з моменту призначення ліквідатора, а при затримці на певний час виплати коштів згідно з умовами договору, як це практикується, наприклад, в Угорщині);

♦ позитивне вирішення питання про участь Ощадбанку в системі обов'язкового гарантування вкладів, що реально захистить його вкладників, які на сьогодні є чи не найвразливішими щодо втрати своїх заощаджень, оскільки проголошена законодавством повна державна гарантія збереження їх вкладів та видача за першою вимогою на практиці не має дієвого механізму проведення виплат у разі банкрутства Ощадбанку;

♦ вдосконалення стратегії реалізації інформативної функції Фонду, що сприятиме підвищенню обізнаності вкладників, у тому числі потенційних, стосовно переваг функціонування механізму захисту вкладів з метою збереження і підвищення їх довіри до банківської системи України тощо.

Література

1. Закон України "Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб" від 20 вересня 2001 року № 2740-III // www.rada.gov.ua.
2. Внутрішня інформація Фонду гарантування вкладів фізичних осіб.
3. Офіційний сайт Національного банку України // www.bank.gov.ua.
4. Офіційний сайт Державного комітету статистики України // www.ukrstat.gov.ua.
5. Офіційний сайт Міністерства економіки України // www.me.gov.ua.
6. Директива 94/19/ЄС Європейського Парламенту і Ради "Щодо схем гарантування депозитів" від 30 травня 1994 року // www.rada.gov.ua.
7. Іщенко О.В. Фінансування Фонду гарантування вкладів фізичних осіб: адаптація зарубіжного досвіду // *Формування ринкових відносин в Україні*. — 2007. — № 7. — С. 47–52.
8. Мазур Т. Діяльність фонду гарантування банківських вкладів: зарубіжний досвід і пропозиції для України // *Підприємництво, господарство і право*. — 2007. — № 2. — С. 95–98.
9. Закон України "Про банки і банківську діяльність" від 7 грудня 2000 року № 2121-III // www.rada.gov.ua.

10. Офіційний сайт ВАТ "Державний ощадний банк України" // www.oschadnybank.com.

11. Рогова Н. Гарантування вкладів в Україні: стан і перспективи розвитку // *Вісник КНЕУ*. — 2003. — № 3. — С. 49–55.

12. Огієнко В., Раєвська Т. Досвід захисту вкладів у Болгарії // *Вісник Національного банку України*. — 2006. — № 4. — С. 17–21.

Тюльпанове диво.
Фото Леоніда Мілевського.

Хроніка/

Переможців олімпіади визначено

Третій рік поспіль у стінах Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана проходить Всеукраїнська олімпіада з банківської справи. Цього року в ній взяли участь 70 студентів із 38 вузів України. Це — рекордна кількість учасників за три роки проведення олімпіад.

Як і минулого року, II етапом Всеукраїнської студентської олімпіади передбачалося виконання учасниками письмового завдання зі спеціальності "Банківська справа". Він включав два тури, в ході яких учасники мали виявити теоретичні та практичні знання з курсів: гроші та кредит, банківські операції, центральний банк та грошово-кредитна політика, аналіз банківської діяльності, інвестиційний аналіз.

Оцінюючи результати виконання учасниками конкурсних завдань, журі враховувало ступінь самостійності мис-

Переможці олімпіади з деканом кредитно-економічного факультету КНЕУ Михайлом Дибодо.

лення, логіку викладення думок, уміння формулювати й обґрунтовувати висновки і пропозиції.

На жаль, диплом першого ступеня Всеукраїнської студентської олімпіади, а отже, й першість не виборив жоден студент, адже відповідно до положення Міністерства освіти і науки України

ним нагороджується учасник, який за результатами II етапу змагання набрав більше 160 балів.

Дипломами другого ступеня нагороджено студента 5 курсу Київського національного університету ім. Т.Шевченка Дениса Базарного та студентку 5 курсу Одеського державного економічного університету Валентину Шкуренко. Обоє набрали по 151 балу і поділили перше місце в рейтингу результатів. Дипломи 2 ступеня, що, правда, з нижчим рейтингом результатів, отримали ще кілька київських студентів — Антон Ломага, Наталія Джулай, Дмитро Юргелевич, Михайло Ребрик. Диплом третього ступеня виборола Юлія Чамро (м. Київ).

Організатори олімпіади висловили щире подяку спонсорам — АКБ "Національний кредит", Райффайзен банку "Аваль", ВАТ "Erste Bank", а також партнерам — журналу "Вісник Національного банку України", журналу "Банківська справа" та компанії KPMG.

Олена Дяденко,

студентка Київського національного економічного університету ім. В.Гетьмана.

Фото автора.

ФІНАНСОВИЙ РИНОК

Спеціально для "Вісника НБУ"/

Основні монетарні параметри грошово-кредитного ринку України у березні 2008 року

Обсяги кредитів, наданих Національним банком для підтримання ліквідності банків України у березні 2008 р. (в розрізі інструментів)

		Відсотки
Показники	2008 р.	У тому числі за березень
Обсяги рефінансування банків, усього	100.00	100.00
У тому числі через:		
— кредити “овернайт”, надані через постійно діючу лінію рефінансування	77.39	77.71
— кредити рефінансування, надані шляхом проведення тендера	1.96	2.90
— кредити рефінансування під заставу майнових прав на кошти банківського вкладу (депозиту), розміщеного в НБУ	—	—
— операції своп	8.56	12.73
— операції прямого РЕПО	12.09	6.66
— стабілізаційний кредит	—	—

Середньозважена процентна ставка за кредитами, наданими Національним банком для підтримання ліквідності банків України у березні 2008 р.

		Відсотки річні
Показники	2008 р.	У тому числі за березень
Середньозважена процентна ставка за кредитами рефінансування, всього	14.7	14.8
У тому числі за:		
— кредитами "овернайт", наданими через постійно діючу лінію рефінансування	14.8	14.8
— кредитами, наданими шляхом проведення тендера	15.2	15.2
— кредитами рефінансування під заставу майнових прав на кошти банківського вкладу (депозиту), розміщеного в НБУ	—	—
— операціями своп	14.5	14.5
— операціями прямого РЕПО (розрахунково)	14.5	14.5
— стабілізаційним кредитом	—	—

Процентні ставки банків за кредитами та депозитами у національній валюті у березні 2008 р.*

		Відсотки річні
	Показники	Березень 2008 р.
На міжбанківському ринку:		
	за кредитами, наданими іншим банкам	11.7
	за кредитами, отриманими від інших банків	11.6
	за депозитами, розміщеними в інших банках	11.4
	за депозитами, залученими від інших банків	12.4
На небанківському ринку:		
	за кредитами**	15.2
	за депозитами	9.0

* За щоденною звітністю банків; з урахуванням вартості пролонгованих кредитів (депозитів).

** Без урахування ставок за кредитами "овердрафт".

Темпи зростання грошової маси у березні 2008 р.

Агрегати грошової маси	01.01.2008 р.	01.02.2008 р.	01.03.2008 р.	01.04.2008 р.
Готівка. Гроші поза банками				
M0, % до початку року	100.0	94.9	96.2	98.8
M0 + переказані кошти в національній валюті				
M1, % до початку року	100.0	95.5	96.1	101.1
M1 + переказані кошти в іноземній валюті та інші кошти				
M2, % до початку року	100.0	98.7	100.6	105.2
M2 + цінні папери власного боргу банків				
M3, % до початку року	100.0	98.8	100.5	105.0

Примітка. Облікова ставка Національного банку України у березні 2008 року не змінювалася і починаючи з 01.01.2008 р. становить 10% річних.

Починаючи з 01.10.2006 р. встановлено такі нормативи обов'язкового резервування для формування банками обов'язкових резервів (постанова Правління Національного банку України від 15.09.2006 р. № 364): за строковими коштами і вкладками (депозитами) юридичних і фізичних осіб у національній валюті — 0.5; за строковими коштами і вкладками (депозитами) юридичних і фізичних осіб у іноземній валюті — 4; за коштами вкладів (депозитів) юридичних і фізичних осіб у національній валюті на вимогу та коштами на поточних рахунках — 1; за коштами вкладів (депозитів) юридичних і фізичних осіб у іноземній валюті на вимогу та коштами на поточних рахунках — 5.

На замовлення "Вісника НБУ" матеріали підготовлено працівниками департаменту монетарної політики Національного банку України.

Нотатки з прес-конференції

І чужому навчаєтесь...

Ці напутні слова Великого кобзаря стали лейтмотивом прес-конференції представників європейської програми European Business Competence Licence та Університету банківської справи Національного банку України, що відбулась у квітні в головному корпусі цього вищого навчального закладу. Її тема – “Кращі європейські методики бізнес-освіти відтепер в Україні: як змусити теорію працювати?” З журналістами спілкувалися керівник департаменту міжнародних зв’язків Міжнародного центру ЕВС*Л (Австрія) Мартін Пурпур, ректор Університету банківської справи НБУ Тамара Смовженко, директор представництва ЕВС*Л в Україні Олена Барішнікова, президент Бізнес-освітнього альянсу Алла Савченко та віце-президент Асоціації українських банків Микола Лутак.*

В Україні започатковано нову міжнародну схему вищої освіти, де академічна програма посилена найкращими програмами професійної сертифікації. Зокрема, реалізація цієї схеми починається з європейської програми з управління бізнесом European Business Competence* Licence (EBC*L) – Європейський сертифікат бізнес-компетентності. Вона носить прикладний та інтенсивний характер. Розроблена у Відні провідними фахівцями у галузі бізнес-освіти для нефінансових менеджерів, котрі потребують знань із фінансового управління та управління бізнес-процесами.

Навчання за сертифікатом ЕВС*Л в Україні забезпечуватиме Бізнес-освітній альянс – провідна вітчизняна компанія з бізнес-освіти. У його складі – дев’ять навчальних закладів, досвід роботи яких у галузі післядипломної освіти перевищує десять років. Розташовані навчальні заклади у восьми регіонах.

Директор Бізнес-освітнього альянсу та представництва ЕВС*Л в Україні **Олена Барішнікова** вважає, що сьогодні українському випускнику вищого навчального закладу недостатньо академічних знань для успішної роботи в бізнесі. У розвинутих європейських країнах бізнес-освіта набагато більше професійно зорієнтована. На її думку, програма ЕВС*Л допоможе і в Україні наблизити академічні знання до реального бізнесу.

Програма вже працює у 24 країнах Європи, серед яких – Австрія, Німеччина, Швейцарія, Італія, країни Центральної Європи. Її також використовують для навчання персоналу такі велети світової промисловості, як Самсунг, Ксерокс, Байер, Моторола.

Олена Барішнікова зазначила: в Україні програму зорієнтовано на всіх, кому необхідно знати основи бізнесу, використовувати знання у своїй пов-

Під час прес-конференції в залі засідань Університету банківської справи НБУ.

сякденній праці. ЕВС*Л може стати паличкою-стукалочкою для тих, у кого не вистає часу для тривалого академічного навчання.

Якщо ви відчуваєте брак економічних знань, зіткнулися у своїй бізнес-практиці з труднощами розрахувати, скажімо, ліквідність чи рентабельність капіталу, – навчання за програмою ЕВС*Л допоможе здобути такі знання та навички за швидкісною схемою. Закінчивши курси, ви зможете розмовляти з фінансистами однією мовою, читати баланс підприємства, вираховувати алгоритми фінансового успіху.

Структура програми ЕВС*Л розроблена таким чином, що складні правові та фінансові поняття роз’яснюються просто, на прикладі реальних щоденних ситуацій.

У ректора Університету банківської справи НБУ **Тамари Смовженко** власне бачення щодо вдосконалення освіти у вітчизняній вищій школі: “Ми постійно працюємо над проблемою: як поєднати глибокі академічні знання з про-

фесійною спрямованістю? І тому вивчаємо найкращий світовий досвід, ставимо за мету замінити авторитарну педагогіку творчою – педагогікою розвитку, що стимулює у студента бажання вчитися. Однією з форм є доповнення на 5 курсі академічного навчання програмами Бізнес-освітнього альянсу. Такий комплексний підхід до формування майбутнього професіонала забезпечить конкурентоспроможність наших випускників на ринку праці”.

Керівник департаменту міжнародних зв’язків Міжнародного центру ЕВС*Л (Австрія) **Мартін Пурпур** переконаний, що цільова аудиторія їхніх навчальних програм дуже широка. Це працівники і менеджери у компаніях та організаціях, маленькі й середні під-

приємства, підприємці, котрі тільки розпочинають власну справу, державні службовці, регіональні та державні заклади, приватні підприємці, які не мають бізнес-освіти, студенти вузів, що потребують знань у сфері бізнесу.

Пан Пурпур наголосив, що ЕВС*Л є часткою програми Євросоюзу “Леонардо да Вінчі”, мета якої – вдосконалення системи професійного навчання в Європі та рекомендована Радою бізнес-компетентності у Європі. За його словами, зараз ЕВС*Л – найбільш поважна та масштабна ініціатива з бізнес-компетентності на міжнародному рівні.

Як зазначила президент Бізнес-освітнього альянсу **Алла Савченко**, сучасні бізнес-реалії вимагають від працівника бачити свою участь у компанії не через призму вузької спеціалізації, а в контексті загальної системи виробничої діяльності. Програму ЕВС*Л доцільно використовувати як внутрішньокорпоративну програму підвищення кваліфікації, адже її струк-

ЕКОНОМІЧНА ОСВІТА • БАНКИ УКРАЇНИ

тура — це комплекс життєво необхідних для кожного керівника знань, і, що особливо важливо, практичних навичок. Ця програма навчає мислити як керівник, а не простий виконавець.

ЕВС*L, як і більшість поважних світових сертифікаційних програм (наприклад, ACCA, CPA, ISMM, CIMA, CFA), на відміну від вітчизняних програм, передбачає незалежну перевірку знань.

Бізнес-освітній альянс та Університет банківської справи НБУ проанонсували інноваційний підхід у справі побудови системи бізнес-освіти: студенти уже з університетської лави долучатимуться до міжнародних систем безперервного підвищення кваліфікації. Це — важливий крок вищої школи назустріч потребам сучасного роботодавця.

Вице-президент Асоціації українсь-

ких банків **Микола Лутак** підкреслив: у зв'язку зі збільшенням частки іноземного капіталу в банківській системі України нові власники висувають вимоги щодо зростання обсягів банківських операцій при зменшенні кількості працюючих. На порядку денному все гостріше постає питання підвищення кваліфікації і, як наслідок, ефективності та якості праці банківських службовців.

Не обійшлося і без дискусій. Присутні на прес-конференції керівники та викладачі інститутів банківської справи поставили питання руба: де гарантія, що нові європейські, здебільшого короткотермінові (чотири-п'ять днів навчання) програми допоможуть старшокурсникам ефективно поповнити знання? Адже наші хлопці й дівчата роками вивчають, як складати, читати

баланс підприємства, розраховувати ліквідність чи рентабельність капіталу, опановують різні види операцій на валютному ринку. А тут їм кажуть, що все це можна вивчити за кілька днів.

Домовилися зустрітися на базі одного з вищих навчальних закладів банківської справи, скажімо в Черкасах, і разом зі студентами на практиці перевірити дієвість міжнародних систем бізнес-освіти. Учасники дискусії погодилися з Тамарою Смовженко в тому, що підготовка майбутнього фахівця потребує вдумливого комплексного підходу. Досвід європейців українській вищій школі не зашкодить.

Олександр Заєць,
"Вісник НБУ".

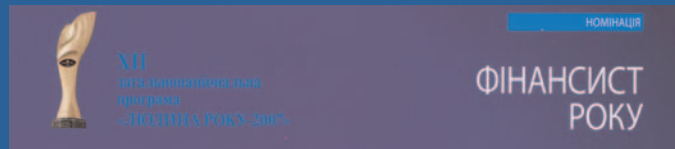
Уже друге десятиріччя лідером рейтингових програм у нашій країні є загальнонаціональна програма "Людина року", яку формують понад 700 незалежних експертів зі 185 організацій, їх спільна думка є визнанням найславетніших наших співвітчизників та особистостей міжнародного рівня.

Повсякденно вдосконалюючи і відшліфовуючи свої технології шоу-бізнесу, програма "Людина року" з кожним етапом досягає все похвальніших результатів у цій сфері. Стабільно престижне місце у житті суспільства зумовлене не лише багаторічним успішним досвідом, а насамперед її унікальністю, толерантністю і взаємоповагою у стосунках організаторів програми з експертами та діловими партнерами. І звичайно ж, її благородною ідеєю — звеличувати людину за вагомих особистий доробок у найважливіших для держави сферах професійної і громадської діяльності.

За рішенням Вищої академічної ради, у складі якої 43 відомих фахівці з різних галузей знань, відібрано 543 претенденти на звання лауреата.

Вітаємо!/
У зеніті слави

Під таким гаслом 22 березня 2008 року в Києві, у Національному палаці "Україна" відбулася урочиста церемонія вшанування лауреатів та переможців дванадцяті загальнонаціональної програми "Людина року-2007".

Статуетку "Прометей-престиж" програми "Людина року" Денису Горбуненку (біля мікрофона) вручив перший заступник Голови Національного банку України **Анатолій Шаповалов**.

Голова правління ВАТ КБ "Хрещатик" **Дмитро Гриджук**.

Голова правління ЗАТ "ОТП-банк" **Дмитро Зінков**.

В одній із 17 номінацій програми — "Фінансист року" переможцем став голова правління ВАТ "Родовід-банк" **Денис Горбуненко**, а лауреатами — голова правління ВАТ КБ "Хрещатик" **Дмитро Гриджук** та голова правління ЗАТ "ОТП-банк" **Дмитро Зінков**.

Щірі вітання переможцям та лауреатам — володарям титулу "Людина року-2007". Нових вам перемог і творчих злетів!

Безпека/

Внутрішні загрози інформаційній безпеці організації

**Вікторія
Клименко**

Головний спеціаліст Укрпромбанку

Інформаційна безпека компанії є запорукою успішного її функціонування. Більшість компаній починає організацію власної інформаційної безпеки з налагодження системи захисту від зовнішніх загроз. Практика такого захисту достатньо досліджена і реалізована. Тому нині актуальним стає питання мінімізації ризиків від внутрішніх загроз, які за своїми наслідками не поступаються зовнішнім.

У пору розквіту інформаційних технологій, коли інформація, яка зберігається в автоматизованих системах, дає змогу ухвалювати рішення й управляти дедалі більшою кількістю об'єктів, а у фінансовому секторі, крім того, — ще й розпоряджатися матеріальними активами, її витік, викривлення або втрата завдає величезного фінансового збитку організації, призводить до миттєвої втрати високої репутації, яку завоюють протягом тривалого часу.

Ще недавно основну провину за всі проблеми і невдачі компаній, пов'язані з витоком, втратою або викривленням інформації, перекладали на зовнішні загрози інформаційній безпеці організації. Тепер переважній більшості компаній вдалося істотно мінімізувати вразливість до зовнішніх загроз, оскільки, як правило, зовнішні фізичні, логічні межі та інформаційна інфраструктура організації достатньо захищені.

За даними світової статистики, компанії несуть сьогодні максимальні збитки в результаті реалізації внутрішньої загрози, а саме: майже 80% інцидентів обумовлені діями так званих інсайдерів та недбалих працівників.

Можна сказати, що наразі захист від внутрішньої загрози є одним із пріоритетних напрямів гарантування інформаційної безпеки організації. Останнім часом фахівці з інформаційної безпеки в основному акцентували увагу на інсайдерах. Було розроблено багато методик, рекомендацій, програмних і програмно-апаратних комплексів для попередження та виявлення дій навмисного порушника. В ході цих перегонів практично цілковито ігнорувалася проблема “ненавмисного порушника”, який своїми неусвідомленими діями сприяє створенню загрози втрати, витоку або компрометації важливої службової інформації.

Найбільші побоювання у фахівців викликають витoki даних (76%) і недбальство користувачів (67%). Обидва чинники досить тісно пов'язані. Адже велика кількість інформації витікає не тільки в результаті злого наміру пра-

цівників, а й через звичайну неувважність або халатність службовців.

За статистикою, 76% внутрішніх загроз становлять ненавмисні дії персоналу і лише 15% — цілеспрямовані, підготовлені дії зловмисників. Приблизно таке саме співвідношення маємо між збитками від ненавмисних дій користувачів інформаційних мереж та інсайдерів. Примітно, що запобігання лише інцидентам, які зумовлені випадковістю або безпечністю персоналу, на 3/4 зменшує загальну їх кількість, а отже, й відповідні збитки.

Яким чином діє ненавмисний порушник і чому його дії призводять до такого результату, як витік, втрата або викривлення закритої інформації?

Більшість досліджених інцидентів, що траплялася в банківському і фінансовому секторах, не є технічно складними. Найчастіше до прикросів призводять не вразливість інформаційних систем — програмних комплексів і мереж, — а безвідповідальні, некомпетентні дії персоналу. Перелічимо “найпопулярніші” з них:

- ♦ відкриття на своєму комп'ютері файлів, надісланих електронною поштою або програмами миттєвого обміну повідомленнями, які одержано від невідомих адресатів або взагалі видаються підозрілими;

- ♦ виконання скриптів на підозрілих веб-вузлах;

- ♦ встановлення неліцензійного програмного забезпечення, не потрібного для виконання функціональних обов'язків працівника;

- ♦ використання паролів “за умовчанням”, створювання простих паролів (111111, QWERTY, дата дня народження тощо) або небажання змінювати паролі протягом тривалого часу. Аудити інформаційної безпеки різних компаній засвідчують, що тільки 2% паролів можна віднести до середньої та високої складності;

- ♦ “запам'ятовування” пароля у вікнах введення, особливо на комп'ютерах для публічного доступу;

- ♦ робота з конфіденційними документами в місцях публічного доступу (наприклад, у бібліотеці);

ІНФОРМАЦІЙНЕ ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

♦ недотримання правила супроводжувати всіх відвідувачів, що приходять до вас на роботу;

♦ відсутність практики знищення всіх конфіденційних документів відразу після їх використання за допомогою shredderів;

♦ ігнорування практики видалення інформації з твердих дисків комп'ютерів перед їх утилізацією або передачею за межі організації;

♦ повідомлення по телефону будь-кому даних про обліковий запис, логін, паролі;

♦ винесення конфіденційної інформації на будь-яких носіях за межі організації (у звіті CSI зазначалося, що 50% інцидентів виникли внаслідок втрати мобільних носіїв інформації та ноутбуків);

♦ нецільове використання мережевих ресурсів (відвідання сайтів загальної та розважальної спрямованості, завантаження, зберігання і використання мультимедійних файлів і розважальних програм тощо).

Наслідками некомпетентних дій персоналу є витік, викривлення та втрата інформації, збої у роботі інформаційних систем.

Слід зауважити, що до основних каналів витоку інформації належать мобільні накопичувачі (мобільні телефони, КПК і комунікатори, цифрові фотоапарати, мультимедійні плеєри, ноутбуки тощо), електронна пошта, Web (насамперед форуми, блоги, безкоштовні поштові служби), сервіси миттєвого обміну повідомленнями (ICQ, MSN та інші; сюди також можна віднести ряд застосувань IP-телефонії, що дають змогу, крім спілкування голосом, обмінюватися файлами, наприклад Skype). Дотепер популярні тверді копії.

Щоб вирішити проблему внутрішніх порушників, потрібно з'ясувати причини, з яких їх дії стали можливими, і чому вони призводять до такого результату. Зазначимо кілька основних причин.

1. Відсутня або не виконується політика (правила) інформаційної безпеки організації.

2. Система управління доступом до ресурсів є неефективною.

3. Персонал не навчили безпечній роботі в інформаційних системах.

4. В організації немає контролю за діями працівників. Відомо, що навіть найкращі правила не виконуватимуться без систематичного контролю.

5. Слабка політика підбору кадрів та неефективна робота з персоналом.

6. Недостатня кваліфікація фахівців

з безпеки інформації.

Основні вимоги щодо забезпечення принципів та правил управління персоналом визначені в міжнародному стандарті ISO 27001. Вони зводяться до необхідності виконання певних умов під час найму та звільнення працівників, підвищення рівня обізнаності та застосування до порушників запобіжних заходів. Дотримання цих правил дає змогу істотно послабити вплив людського чинника, на який спрямовані технології "соціальної інженерії" (див. на ru.wikipedia.org), уникнути характерних помилок і в багатьох випадках запобігти витоку і неналежному використанню інформації.

Насамкінець перелічимо найпоширеніші методи боротьби з внутрішніми загрозами.

1. Використання міжнародних стандартів стосовно гарантування інформаційної безпеки, таких як:

— Міжнародний стандарт безпеки інформаційних систем ISO/IEC 27001 "Управління інформаційною безпекою" (Information Technology – Information Security Management);

— Міжнародний стандарт ISO/IEC 15408-1:1999 "Інформаційна технологія. Методи і засоби забезпечення безпеки. Критерії оцінки безпеки інформаційних технологій" (так звані Common Criteria);

— Стандарт CobiT – "Контрольні об'єкти для інформаційної і суміжних технологій".

У багатьох економічно розвинутих країнах до компанії, яка не отримала висновку аудиторської перевірки на відповідність міжнародним стандартам щодо захисту й управління інформаційною безпекою, дуже низький рівень довіри. В Україні такі жорсткі вимоги поки що не застосовуються (виняток становлять компанії, що беруть участь у міжнародній економічній діяльності).

2. Розробка та впровадження регламентів і політики безпеки. Правильно сформована й ефективно діюча політика безпеки компанії, підкріплена наказами, положеннями, концепцією і посадовими інструкціями, що регламентують поведінку та відповідальність кожного співробітника, є дуже важливим засобом мінімізації втрат від внутрішніх загроз.

3. Класифікація інформаційних ресурсів за ступенем конфіденційності та їх цінністю. Враховуючи, що видатки на заходи щодо боротьби з будь-якими загрозами не повинні перевищувати розмір можливих збитків, класифікація інформаційних ресурсів до-поможе запровадити пріоритети захисту й підвищить ефективність витрат на інформаційну безпеку.

4. Підвищення кваліфікації персоналу в галузі інформаційної безпеки.

5. Контроль за виконанням вимог політики, стандартів, інструкцій та правил стосовно гарантування інформаційної безпеки.

6. Проведення зовнішнього та внутрішнього аудиту.

7. Забезпечення реалізації захисних механізмів: керування доступом та правами; блокування неприпустимих дій працівників; резервування інформації та забезпечення її доступності, цілісності й конфіденційності.

Отже, для мінімізації ризику втрат від внутрішніх загроз необхідне розумне поєднання технічних, нормативно-правових та організаційних заходів.

Література

1. *Внутренние IT-угрозы в России 2007—2008: итоги и прогнозы / Очередное исследование компании InfoWatch по внутренним IT-угрозам в России и мире в 2007 г. и тенденциям 2008 г.* // infowatch.ru/threats?chapter=147151396&id=207732991. — 01.03.2008.

2. *Отчет "2007 CSI Computer Crime and Security Survey"* // www.securitylab.ru/blog/company/Perimetrix_blog/4318.php.

3. *Инсайдерские угрозы в России 2008* // www.securitylab.ru/analytics/347633.php.

УТИЛІЗАЦІЯ
ПЕРСОНАЛЬНИХ
КОМП'ЮТЕРІВ

МП "СОЛЯРИС"

приймає в переробку морально
застарілі:

- персональну (IBM PC) техніку;
- оргтехніку;
- АТС та мобільні телефони;
- прилади, блоки, комплектуючі.

Тел. (044) 585-88-01; 585-88-02

Факс (044) 585-88-00

e-mail: solyaris@solyaris.com.ua

www.solyaris.com.ua

Ліцензії № 344235, № 344236,

№ 344237 Мінфіну України

Ліцензії № 270922, № 270935

Мінпромполітики України

Монети України /

Про введення в обіг ювілейної монети “Сидір Голубович”

Національний банк України, продовжуючи серію “Видатні особистості України”, 26 лютого 2008 року ввів в обіг ювілейну монету номіналом 2 гривні, присвячену Сидору (Ісидору) Тимофійовичу Голубовичу (1873–1938) — українському політичному і державному діячеві, який у жовтні 1918 року був обраний до Української Національної Ради ЗУНР. Із січня 1919 року — голова Державного секретаріату ЗУНР — ЗОУНР.

Монету виготовлено з нейзильберу. Категорія якості карбування — спеціальний анциркулейтед, маса монети — 12,8 г, діаметр — 31,0 мм, тираж — 35 000 штук. Гурт монети — рифлений.

На аверсі в центрі зображено малий Державний герб України, під ним — рік карбування монети — **2008**, по колу розміщено написи: **НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ** (угорі),

ДВІ ГРИВНІ (унизу) та логотип Монетного двору Національного банку України.

На реверсі зображено портрет Сидора Голубовича, праворуч від якого — роки життя **1873/1938**, ліворуч розміщено напис — **ЗУНР** та унизу півколом — **СИДІР ГОЛУБОВИЧ**.

Художники — Володимир Дем’яненко (аверс), Володимир Таран, Олександр Харук, Сергій Харук (реверс). Скульптори — Володимир Дем’яненко, Анатолій Дем’яненко.

Ювілейна монета номіналом 2 гривні “Сидір Голубович” є дійсним платіжним засобом України та обов’язкова до приймання без будь-яких обмежень за її номінальною вартістю до всіх видів платежів, а також для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви та для переказів.

Про введення в обіг пам’ятних монет “Благовіщення”

Національний банк України, продовжуючи серію “Обрядові свята України”, 31 березня 2008 року ввів в обіг пам’ятні монети номіналами 10 та 5 гривень “Благовіщення”, присвячені одному зі значних свят православ’я — Благовіщенню, яке відзначається 7 квітня.

Монету номіналом 10 гривень виготовлено зі срібла 925 проби. Категорія якості карбування — пруф, вага дорогоцінного металу в чистоті — 31,1 г, діаметр — 38,61 мм, тираж — 8 000 штук. Гурт монети — рифлений.

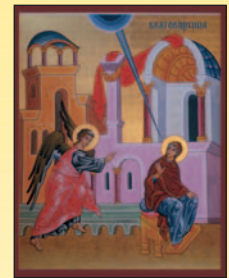
Монету номіналом 5 гривень виготовлено з нейзильберу. Категорія якості карбування — спеціальний анциркулейтед, маса монети — 16,54 г, діаметр — 35,0 мм, тираж — 45 000 штук. Гурт монети — рифлений.

На аверсі обох монет угорі зображено малий Державний герб України та напис півколом — **НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ**, у центрі — стилізований оклад Євангелія, ліворуч і праворуч від якого — лілії, що асоціюються з Дівою Марією, та розміщено написи: на монеті зі срібла — **10 ГРИВЕНЬ**, зазначено метал, його пробу — **Ag 925**, масу дорогоцінного металу в чистоті — **31,1**; на монеті з нейзильберу — **5 ГРИВЕНЬ**; на обох монетах — рік карбування: **2008** (унизу) та логотип Монетного двору Національного банку України.

На реверсі обох монет зображено багатофігурну композицію — весняний хоровод, угорі — сцену Благовіщення та півколом праворуч розміщено напис: **БЛАГОВІЩЕННЯ**.

Художник — Микола Кочубей. Скульптори — Святослав Іваненко, Анатолій Дем’яненко.

Пам’ятні монети номіналами 10 і 5 гривень “Благовіщення” є дійсними платіжними засобами України та обов’язкові до приймання без будь-яких обмежень за їх номінальною вартістю до всіх видів платежів, а також для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви та для переказів.

Про введення в обіг ювілейної монети “100 років Київському зоопарку”

Національний банк України 23 квітня 2008 року ввів в обіг ювілейну монету номіналом 2 гривні, присвячену Київському зоологічному парку, заснованому в 1908 році. У зоопарку налічується понад 3500 екземплярів тварин і птахів. Тут проводиться робота із акліматизації багатьох тварин, значна увага приділяється їх розмноженню, передусім – рідкісних і зникаючих видів.

Монету виготовлено з нейзильберу. Категорія якості карбування – спеціальний анциркулейтед, маса монети – 12.8 г, діаметр – 31.0 мм, тираж – 50 000 штук. Гурт монети – рифлений.

На аверсі зображено композицію: коло, розділене розою вітрів на чотири частини, кожна з яких символізує класи ссавців, птахів, риб, земноводних, які представлені в зоопарку; угорі – малий Державний герб України та роз-

міщено написи: **НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ** (ліворуч півколом), унизу – **2 / ГРИВНІ / 2008** та логотип Монетного двору Національного банку України.

На реверсі розміщено стилізований напис – **ZOO**, у якому зображено жирафа та написи: **100 / років**, унизу – **КИЇВСЬКОМУ ЗООПАРКУ**.

Художники – Володимир Таран, Олександр Харук, Сергій Харук (аверс); Володимир Дем'яненко (реверс).

Скульптори – Володимир Атаманчук, Володимир Дем'яненко.

Ювілейна монета номіналом 2 гривні “100 років Київському зоопарку” є дійсним платіжним засобом України та обов'язкова до приймання без будь-яких обмежень за її номінальною вартістю до всіх видів платежів, а також для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви та для переказів.

ОФІЦІЙНИЙ КУРС ГРИВНІ ЩОДО ІНОЗЕМНИХ ВАЛЮТ, ЯКИЙ ВСТАНОВЛЮЄТЬСЯ НАЦІОНАЛЬНИМ БАНКОМ УКРАЇНИ ОДИН РАЗ НА МІСЯЦЬ (за березень 2008 року)*

№ п/п	Код валюти	Назва валюти	Офіційний курс
1	100 BGL	100 левів (Болгарія)	390.4338
2	986 BRL	100 бразильських реалів	302.1781
3	051 AMD	10000 вірменських драмів	164.2009
4	410 KRW	1000 вонів Республіки Корея	5.3915
5	704 VND	10000 в'єтнамських донгів	3.1688
6	981 GEL	100 грузинських ларі	324.9678
7	344 HKD	100 доларів Гонконгу	64.8634
8	818 EGP	100 єгипетських фунтів	91.8599
9	376 ILS	100 ізраїльських нових шекелів	140.0832
10	356 INR	1000 індійських рупій	126.9323
11	364 IRR	1000 іранських ріалів	0.5467
12	368 IQD	100 іракських динарів	0.4172
13	417 KGS	100 киргизьких сомів	13.9004
14	414 KWD	100 кувейтських динарів	1851.1730
15	422 LBP	1000 ліванських фунтів	3.3411

№ п/п	Код валюти	Назва валюти	Офіційний курс
16	434 LYD	100 лівійських динарів	417.3554
17	484 MXN	100 мексиканських нових песо	47.0577
18	496 MNT	10000 монгольських тугриків	43.0869
19	554 NZD	100 новозеландських доларів	410.4109
20	586 PKR	100 пакистанських рупій	8.0794
21	604 PEN	100 перуанських нових сол	174.5532
22	642 ROL	100 румунських леїв	208.2669
23	682 SAR	100 саудівських ріялів	134.6846
24	760 SYP	100 сирійських фунтів	9.8826
25	901 TWD	100 нових тайванських доларів	16.3669
26	972 TJS	100 таджицьких сомоні	146.2369
27	952 XOF	1000 франків КФА	11.6246
28	152 CLP	1000 чилійських песо	10.9267
29	191 HRK	100 хорватських кун	104.9867
30	255	100 доларів США за розр. із Індією	404.0000

* Курс встановлено з 01.03.2008 р.

На замовлення “Вісника НБУ” матеріал підготовлено співробітниками департаменту валютного регулювання Національного банку України.

Офіційний курс гривні який встановлюється Національним банком

№ п/п	Код валюти	Назва валюти						
			01.03.2008 р.	02.03.2008 р.	03.03.2008 р.	04.03.2008 р.	05.03.2008 р.	
1	036 AUD	100 австралійських доларів	476.1258	476.1258	472.0409	471.7657	470.9906	
2	826 GBP	100 англійських фунтів стерлінгів	1002.9691	1002.9691	1000.9586	1002.2866	1003.0081	
3	031 AZM	100 азербайджанських манатів	598.7669	598.7669	598.8379	598.8379	598.9089	
4	974 BYR	10 білоруських рублів	0.0235	0.0235	0.0235	0.0235	0.0235	
5	208 DKK	100 датських крон	102.4540	102.4540	102.7892	103.0470	103.0715	
6	840 USD	100 доларів США	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	
7	233 EEK	100 естонських крон	48.8036	48.8036	48.9521	49.0683	49.0779	
8	352 ISK	100 ісландських крон	7.7117	7.7117	7.6839	7.6325	7.6401	
9	124 CAD	100 канадських доларів	516.6862	516.6862	514.2219	513.6149	510.7436	
10	398 KZT	100 казахстанських тенге	4.1780	4.1780	4.1787	4.1846	4.1815	
11	428 LVL	100 латвійських латів	1095.7246	1095.7246	1098.9003	1101.5086	1100.9362	
12	440 LTL	100 литовських літів	221.1569	221.1569	221.8297	222.3562	222.4001	
13	498 MDL	100 молдовських лейв	45.0853	45.0853	45.1324	45.2233	45.3399	
14	578 NOK	100 норвезьких крон	97.0712	97.0712	96.7821	96.8772	97.7784	
15	985 PLN	100 польських злотих	216.7255	216.7255	216.9476	217.6845	217.4008	
16	643 RUB	10 російських рублів	2.0941	2.0941	2.1040	2.1033	2.1000	
17	702 SGD	100 сингапурських доларів	361.8493	361.8493	361.9381	362.4034	363.6593	
18	703 SKK	100 словацьких крон	23.2879	23.2879	23.5455	23.5941	23.7153	
19	792 TRL	100 турецьких лір	426.8365	426.8365	421.2360	413.2807	415.4870	
20	795 TMM	10000 туркменських манатів	8.0800	8.0800	8.0800	8.0800	8.0800	
21	348 HUF	1000 угорських форинтів	29.3448	29.3448	28.9962	29.0342	29.1679	
22	860 UZS	100 узбецьких сумів	0.3895	0.3895	0.3895	0.3893	0.3893	
23	203 CZK	100 чеських крон	30.3707	30.3707	30.3605	30.6268	30.8197	
24	752 SEK	100 шведських крон	81.5074	81.5074	81.5274	81.9766	82.0322	
25	756 CHF	100 швейцарських франків	476.1555	476.1555	482.1741	486.3188	486.8465	
26	156 CNY	100 юанів женьмінбі (Китай)	70.9939	70.9939	71.0118	71.0855	71.0666	
27	392 JPY	1000 японських єн	47.5562	47.5562	48.4676	48.9669	48.9797	
28	978 EUR	100 євро	763.6105	763.6105	765.9335	767.7515	767.9030	
29	960 XDR	100 СПЗ	813.3302	813.3302	813.3302	814.4964	815.0656	
			16.03.2008 р.	17.03.2008 р.	18.03.2008 р.	19.03.2008 р.	20.03.2008 р.	21.03.2008 р.
1	036 AUD	100 австралійських доларів	473.4223	475.3678	465.6678	469.2091	470.5457	455.8211
2	826 GBP	100 англійських фунтів стерлінгів	1027.2114	1023.8167	1013.5993	1018.8506	1008.3293	1000.7214
3	031 AZM	100 азербайджанських манатів	601.7636	602.0505	602.8411	602.6253	602.2660	602.2660
4	974 BYR	10 білоруських рублів	0.0235	0.0235	0.0235	0.0235	0.0235	0.0235
5	208 DKK	100 датських крон	105.4815	105.3830	106.7626	106.7679	106.2360	104.4078
6	840 USD	100 доларів США	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000
7	233 EEK	100 естонських крон	50.2754	50.2237	50.8983	50.9015	50.6465	49.7783
8	352 ISK	100 ісландських крон	7.1630	7.2128	6.7177	6.5394	6.3365	6.4072
9	124 CAD	100 канадських доларів	512.0678	507.6752	507.6072	508.1252	506.8411	492.4205
10	398 KZT	100 казахстанських тенге	4.1874	4.1916	4.1846	4.1832	4.1836	4.1926
11	428 LVL	100 латвійських латів	1128.6062	1126.6387	1142.4258	1142.4982	1137.7545	1118.5717
12	440 LTL	100 литовських літів	227.8263	227.5922	230.6490	230.6637	229.5082	225.5739
13	498 MDL	100 молдовських лейв	46.5725	46.8708	46.9523	47.1971	47.2298	47.4259
14	578 NOK	100 норвезьких крон	99.5682	98.3702	98.8439	98.7215	98.5041	95.9449
15	985 PLN	100 польських злотих	221.9948	222.7411	224.5362	225.6383	224.4572	220.2164
16	643 RUB	10 російських рублів	2.1315	2.1354	2.1478	2.1460	2.1436	2.1328
17	702 SGD	100 сингапурських доларів	365.9805	364.8916	365.3142	366.8857	366.0935	363.4954
18	703 SKK	100 словацьких крон	24.3473	24.3276	24.5208	24.5753	24.3650	23.7646
19	792 TRL	100 турецьких лір	407.3315	415.8273	397.6557	408.3238	411.1477	404.8768
20	795 TMM	10000 туркменських манатів	8.0800	8.0800	8.0800	8.0800	8.0800	8.0800
21	348 HUF	1000 угорських форинтів	30.2775	30.5687	30.5667	30.9283	30.8513	30.1662
22	860 UZS	100 узбецьких сумів	0.3890	0.3890	0.3886	0.3886	0.3886	0.3886
23	203 CZK	100 чеських крон	31.3152	31.3905	31.8338	31.5420	31.1215	30.5544
24	752 SEK	100 шведських крон	83.2334	83.2792	84.0689	84.2343	84.0872	82.7511
25	756 CHF	100 швейцарських франків	500.1834	499.2253	513.1677	510.2085	505.9673	498.2481
26	156 CNY	100 юанів женьмінбі (Китай)	71.2270	71.2332	71.2974	71.3173	71.4991	71.6148
27	392 JPY	1000 японських єн	50.2805	50.0306	52.2220	51.5759	50.7458	50.8395
28	978 EUR	100 євро	786.6385	785.8305	796.3850	796.4355	792.4460	778.8615
29	960 XDR	100 СПЗ	827.3914	825.9786	833.4571	833.8011	829.0771	822.6591

ВАЛЮТНИЙ РИНОК

щодо іноземних валют, України щоденно (за березень 2008 року)

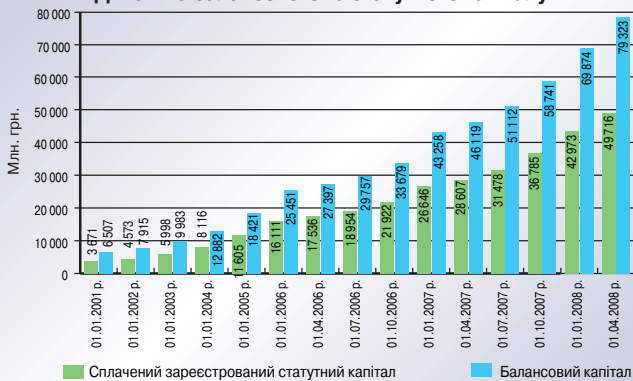
Офіційний курс										
	06.03.2008 р.	07.03.2008 р.	08.03.2008 р.	09.03.2008 р.	10.03.2008 р.	11.03.2008 р.	12.03.2008 р.	13.03.2008 р.	14.03.2008 р.	15.03.2008 р.
	467.7830	473.1267	473.1267	473.1267	473.1267	472.3976	467.7706	469.3098	473.4223	473.4223
	998.5660	1012.8430	1012.8430	1012.8430	1012.8430	1018.1228	1015.8126	1019.5519	1027.2114	1027.2114
	598.9800	599.1221	599.1221	599.1221	599.1221	599.4065	599.9762	600.9758	601.7636	601.7636
	0.0235	0.0235	0.0235	0.0235	0.0235	0.0235	0.0235	0.0235	0.0235	0.0235
	103.0161	103.8472	103.8472	103.8472	103.8472	104.4568	104.1602	104.8324	105.4815	105.4815
	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000
	49.0457	49.4427	49.4427	49.4427	49.4427	49.7590	49.6363	49.9526	50.2754	50.2754
	7.5988	7.6053	7.6053	7.6053	7.6053	7.4283	7.4199	7.3513	7.1630	7.1630
	508.7497	512.4260	512.4260	512.4260	512.4260	516.6624	508.9047	510.7754	512.0678	512.0678
	4.1798	4.1853	4.1853	4.1853	4.1853	4.1853	4.1857	4.1825	4.1874	4.1874
	1100.8435	1110.5505	1110.5505	1110.5505	1110.5505	1117.8155	1114.4203	1121.3608	1128.6062	1128.6062
	222.2538	224.0528	224.0528	224.0528	224.0528	225.4861	224.9303	226.3637	227.8263	227.8263
	45.3884	45.5291	45.5291	45.5291	45.5291	45.6964	46.1790	46.4761	46.5725	46.5725
	97.6768	98.7503	98.7503	98.7503	98.7503	98.3712	98.5833	99.0544	99.5682	99.5682
	217.4486	218.7129	218.7129	218.7129	218.7129	217.3894	219.7746	220.9687	221.9948	221.9948
	2.1000	2.1099	2.1099	2.1099	2.1099	2.1187	2.1166	2.1177	2.1315	2.1315
	363.1966	364.4632	364.4632	364.4632	364.4632	364.7840	363.7485	364.8191	365.9805	365.9805
	23.7078	23.6723	23.6723	23.6723	23.6723	23.8697	24.0096	24.1828	24.3473	24.3473
	417.4498	414.4929	414.4929	414.4929	414.4929	404.5090	410.0092	413.3202	407.3315	407.3315
	8.0800	8.0800	8.0800	8.0800	8.0800	8.0800	8.0800	8.0800	8.0800	8.0800
	29.1775	29.3947	29.3947	29.3947	29.3947	29.3929	29.7917	30.1422	30.2775	30.2775
	0.3893	0.3893	0.3893	0.3893	0.3893	0.3893	0.3890	0.3890	0.3890	0.3890
	30.6371	30.7904	30.7904	30.7904	30.7904	30.9320	30.9110	31.1812	31.3152	31.3152
	81.9633	82.6674	82.6674	82.6674	82.6674	82.9039	82.8283	83.1672	83.2334	83.2334
	485.4799	489.0691	489.0691	489.0691	489.0691	494.7941	491.8553	494.1446	500.1834	500.1834
	71.0455	71.0679	71.0679	71.0679	71.0679	71.0169	71.0980	71.1169	71.2270	71.2270
	48.6773	48.7928	48.7928	48.7928	48.7928	49.4417	49.0396	49.3271	50.2805	50.2805
	767.3980	773.6095	773.6095	773.6095	773.6095	778.5585	776.6395	781.5885	786.6385	786.6385
	813.4049	817.1838	817.1838	817.1838	817.1838	821.3679	822.6055	821.7849	827.3914	827.3914
	22.03.2008 р.	23.03.2008 р.	24.03.2008 р.	25.03.2008 р.	26.03.2008 р.	27.03.2008 р.	28.03.2008 р.	29.03.2008 р.	30.03.2008 р.	31.03.2008 р.
	455.8211	455.8211	455.8211	455.8211	461.5136	465.5020	466.5221	466.5221	466.5221	464.5612
	1000.7214	1000.7214	1000.7214	1000.7214	1006.6379	1006.6679	1018.2565	1018.2565	1018.2565	1008.7228
	602.2660	602.2660	602.2660	602.2660	602.2660	602.2660	602.2660	602.2660	602.2660	602.2660
	0.0235	0.0235	0.0235	0.0235	0.0235	0.0235	0.0235	0.0235	0.0235	0.0235
	104.4078	104.4078	104.4078	104.4078	105.3976	106.3550	106.8795	106.8795	106.8795	106.9759
	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000
	49.7783	49.7783	49.7783	49.7783	50.2495	50.7046	50.9499	50.9499	50.9499	50.9822
	6.4072	6.4072	6.4072	6.4072	6.6545	6.6030	6.7262	6.7262	6.7262	6.4959
	492.4205	492.4205	492.4205	492.4205	495.4219	497.4324	495.6127	495.6127	495.6127	496.0808
	4.1926	4.1926	4.1937	4.1937	4.1857	4.1812	4.1846	4.1846	4.1846	4.1843
	1118.5717	1118.5717	1118.5717	1118.5717	1128.8363	1138.7326	1144.4057	1144.4057	1144.4057	1142.9976
	225.5739	225.5739	225.5739	225.5739	227.7093	229.7715	230.8831	230.8831	230.8831	231.0293
	47.4259	47.4259	47.4905	47.5903	47.6312	47.6788	47.6469	47.6469	47.6469	47.6361
	95.9449	95.9449	95.9449	95.9449	97.2280	98.5840	99.4378	99.4378	99.4378	99.1237
	220.2164	220.2164	220.2164	220.2164	222.6662	224.6192	226.1156	226.1156	226.1156	226.4643
	2.1328	2.1328	2.1239	2.1187	2.1307	2.1348	2.1474	2.1474	2.1474	2.1475
	363.4954	363.4954	363.4954	363.4954	365.2318	366.1075	365.8527	365.8527	365.8527	366.0844
	23.7646	23.7646	23.7646	23.7646	24.0711	24.3114	24.4868	24.4868	24.4868	24.4603
	404.8768	404.8768	404.8768	404.8768	405.0876	399.7758	398.5168	398.5168	398.5168	390.3205
	8.0800	8.0800	8.0800	8.0800	8.0800	8.0800	8.0800	8.0800	8.0800	8.0800
	30.1662	30.1662	30.1662	30.1662	30.6536	30.8771	31.1343	31.1343	31.1343	30.9509
	0.3886	0.3886	0.3886	0.3885	0.3885	0.3885	0.3885	0.3885	0.3885	0.3885
	30.5544	30.5544	30.5544	30.5544	30.8872	30.9965	31.4066	31.4066	31.4066	31.5920
	82.7511	82.7511	82.7511	82.7511	83.4732	84.4318	84.8646	84.8646	84.8646	85.0705
	498.2481	498.2481	498.2481	498.2481	499.8948	505.8372	508.1546	508.1546	508.1546	506.9577
	71.6148	71.6148	71.6148	71.6148	71.6844	71.8163	72.0346	72.0346	72.0346	72.0191
	50.8395	50.8395	50.8395	50.8395	50.4320	50.8920	50.6058	50.6058	50.6058	50.5320
	778.8615	778.8615	778.8615	778.8615	786.2345	793.3550	797.1930	797.1930	797.1930	797.6980
	822.6591	822.6591	822.6591	822.8803	825.2227	829.5933	831.5536	831.5536	831.5536	830.4719

На замовлення "Вісника НБУ" матеріал підготовлено співробітниками департаменту валютного регулювання Національного банку України.

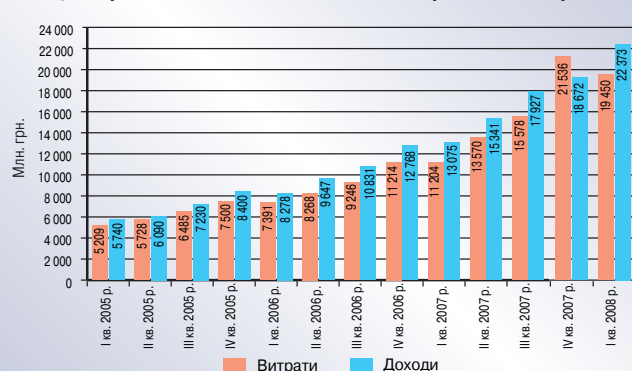
ЕКСКЛЮЗИВ/

Динаміка фінансового стану банків України на 1 квітня 2008 року*

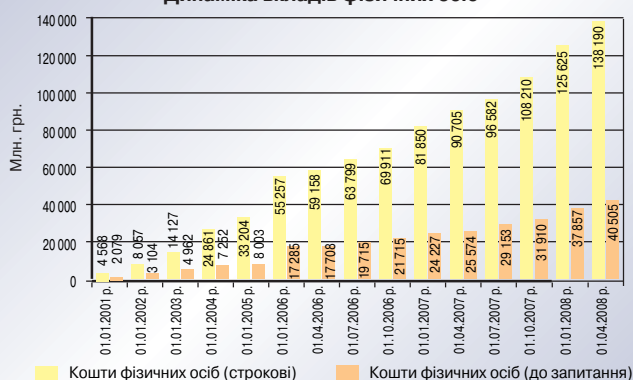
Динаміка балансового та статутного капіталу

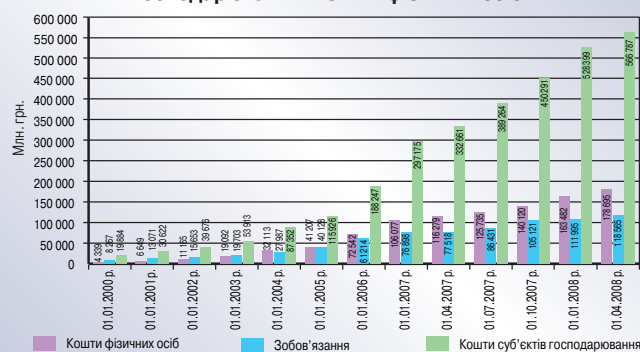
Щоквартальна динаміка доходів та витрат банків України

Динаміка вкладів фізичних осіб

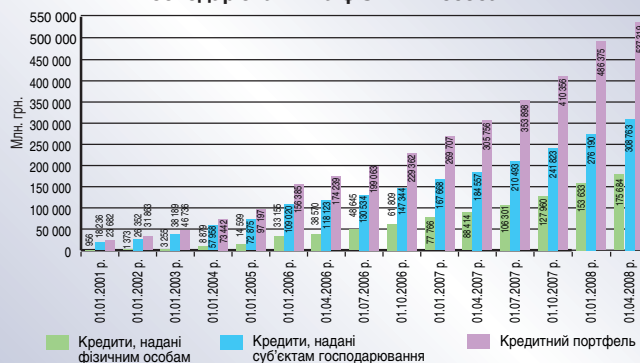
Динаміка зобов'язань, коштів суб'єктів господарювання і коштів фізичних осіб

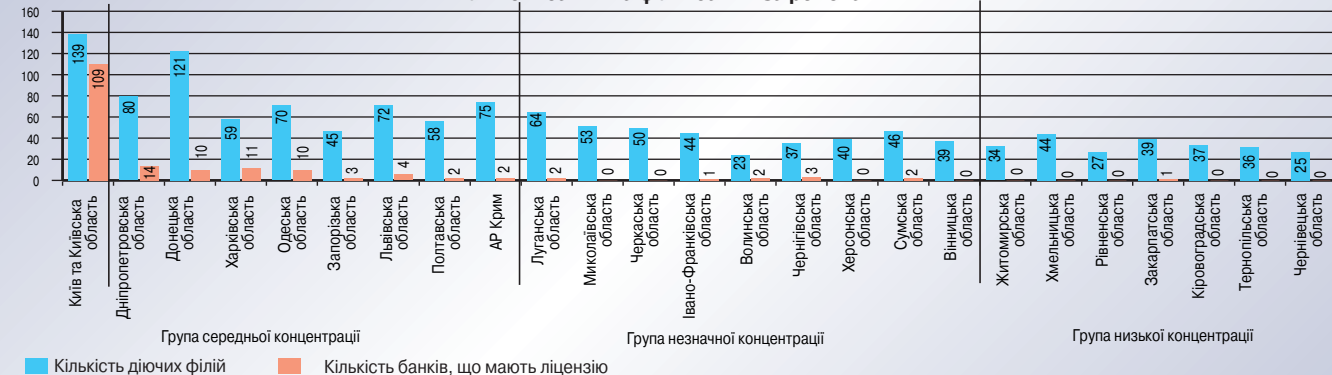
Динаміка коштів суб'єктів господарювання

Динаміка кредитного портфеля, кредитів, наданих суб'єктам господарювання та фізичним особам

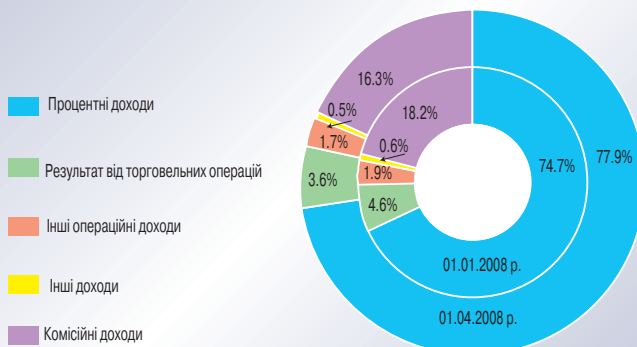
Кількість банків та філій банків за регіонами

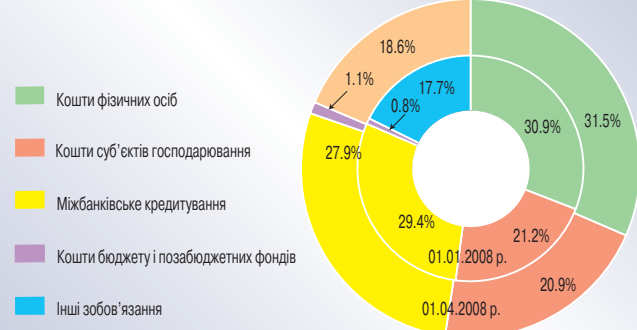
*За попередніми даними.

БАНКИ УКРАЇНИ

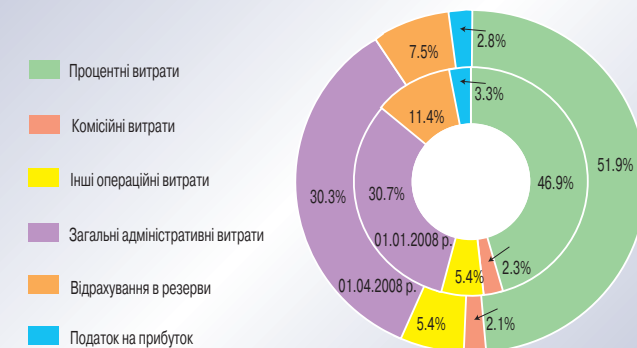
Структура доходів

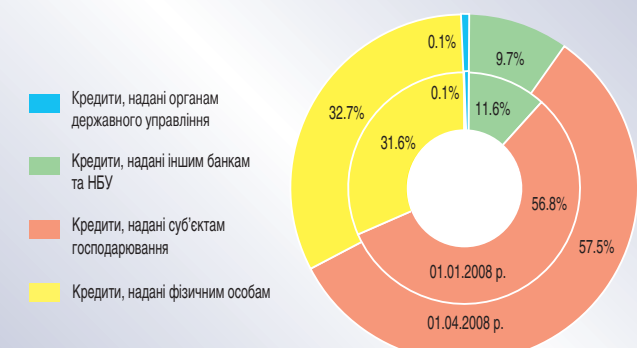
Структура зобов'язань

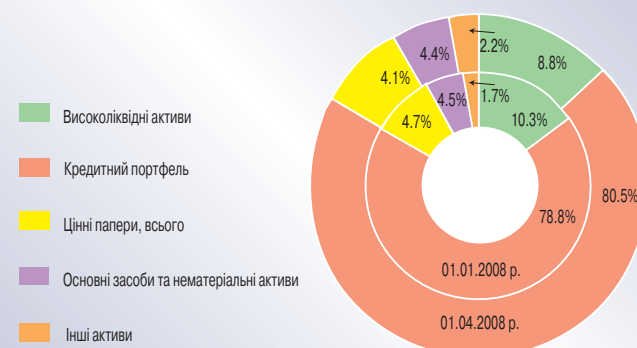
Структура витрат

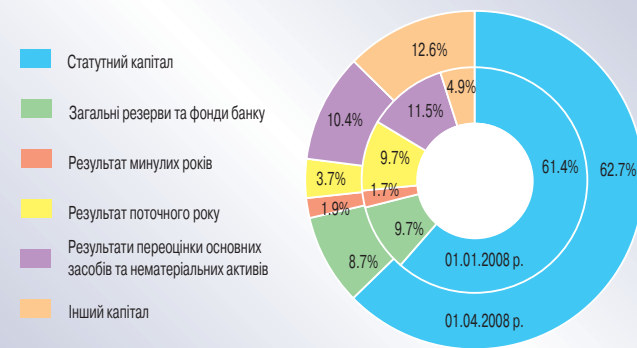
Структура кредитного портфеля

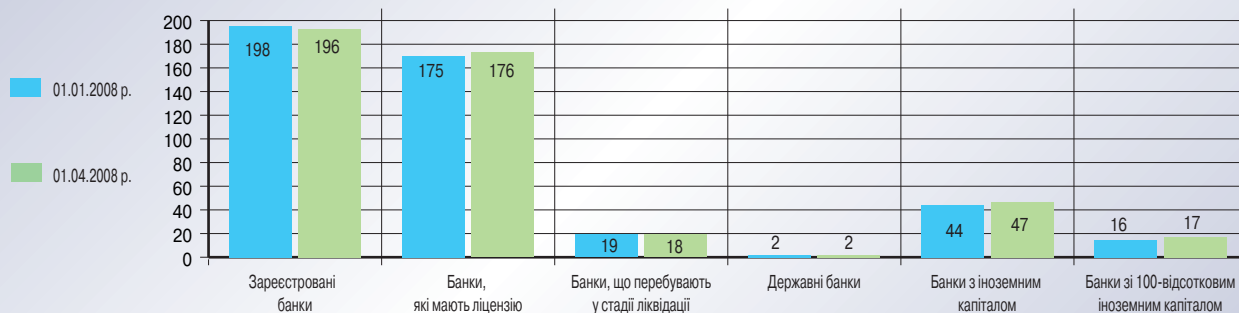
Структура активів

Структура капіталу

Кількість банків в Україні

На замовлення "Вісника НБУ" матеріал підготовлено працівниками управління аналізу діяльності системи банків департаменту методології банківського регулювання та нагляду Національного банку України.

Інформація з першоджерел

Зміни і доповнення до Державного реєстру банків, внесені у березні 2008 р.¹

Назва банку	Вид товариства	Зареєстрований статутний капітал, грн.	Дата реєстрації банку	Реєстраційний номер	Юридична адреса
м. Київ і Київська область					
Відкрите акціонерне товариство "Державний експортно-імпортний банк України"	БАТ	1 962 634 500	23.01.1992 р.	5	м. Київ, вул. Горького, 127
Відкрите акціонерне товариство "Сведбанк"	БАТ	1 290 600 258	31.10.1991 р.	69	м. Київ, вул. Комінтерну, 30
Відкрите акціонерне товариство "Український Професійний Банк"	БАТ	380 000 000	30.01.1992 р.	83	м. Київ, вул. М.Раскової, 15
Відкрите акціонерне товариство ВТБ Банк	БАТ	2 158 784 405	11.11.1992 р.	128	м. Київ, вул. Гоголівська, 22-24
Відкрите акціонерне товариство "Універсал Банк"	БАТ	487 711 970	20.01.1994 р.	226	м. Київ, вул. Автозаводська, 54/19
Відкрите акціонерне товариство "ПІРЕУС БАНК МКБ" (колишня назва – Відкрите акціонерне товариство "Міжнародний комерційний банк")	БАТ	400 000 000	31.01.1994 р.	234	м. Київ, Конtrakтова площа, 4
Закрите акціонерне товариство "Сведбанк Інвест"	ЗАТ	381 997 000	07.06.1996 р.	260	м. Київ, вул. Пушкінська, 42/4
Відкрите акціонерне товариство "Кредитпромбанк"	БАТ	1 050 000 000	20.05.1997 р.	266	м. Київ, бул. Дружби Народів, 38
Донецька область					
Закрите акціонерне товариство "Донгорбанк"	ЗАТ	421 650 000	06.04.1992 р.	99	м. Донецьк, вул. Артема, 38
Запорізька область					
Акціонерний банк "Металург"	ЗАТ	19 550 580	12.07.1993 р.	182	м. Запоріжжя, просп. Металургів, 30
Одеська область					
Відкрите акціонерне товариство Акціонерний банк "Південний"	БАТ	616 550 000	03.12.1993 р.	218	м. Одеса, вул. Краснова, 6/1
Харківська область					
Акціонерний комерційний інноваційний банк "УкрСиббанк"	БАТ	3 075 000 000	28.10.1991 р.	57	м. Харків, просп. Московський, 60

Банки, включені до Державного реєстру банків у березні 2008 р.

Назва банку	Вид товариства	Зареєстрований статутний капітал, грн.	Дата реєстрації	Реєстраційний номер	Юридична адреса
м. Київ і Київська область					
Відкрите акціонерне товариство "Міжнародний Інвестиційний Банк"	БАТ	75 750 000	11.03.2008 р.	321	м. Київ, вул. Івана Мазепи, 34

Банки, вилучені з Державного реєстру банків у березні 2008 р.

Назва банку	Номер реєстрації банку	Дата реєстрації банку	Дата закриття банку	Підстава для закриття банку
Акціонерний банк "ІНКО"	20	08.10.1991 р.	17.03.2008 р.	Рішення Комісії НБУ з питань нагляду та регулювання діяльності банків від 17.03.2008 р. № 69
Акціонерний банк "ДАМІАНА-БАНК"	166	05.05.1993 р.	28.03.2008 р.	Рішення Комісії НБУ з питань нагляду та регулювання діяльності банків від 28.03.2008 р. № 99

¹ "Перелік банків України, включених до Державного реєстру банків" опубліковано у "Віснику НБУ" № 2, 2008 р. Зміни і доповнення, внесені до Державного реєстру банків, виділено червоним кольором. Назви банків подаються за орфографією статутів.

На замовлення "Вісника НБУ" матеріали підготувала головний економіст департаменту реєстрації та ліцензування банків Національного банку України Олена Сілецька.

ФОНДОВИЙ РИНОК

Ринок державних цінних паперів України у березні 2008 року

Результати розміщення облігацій внутрішніх державних позик у березні 2008 року									
Номер розміщення	Дата проведення розрахунків за придбані облігації	Пропозиція			Термін погашення облігацій	Обсяг розміщених облігацій, шт.	Результати розміщень		
		Встановлені обмеження на загальний обсяг розміщення облігацій, шт.	Номинал облігацій, грн.	Розмір купона на одну облігацію, грн.			Залучено коштів до державного бюджету від розміщення облігацій, тис. грн.	Встановлений рівень дохідності облігацій, %	Середньоозважений рівень дохідності облігацій, %
23	03.03.2008 р.	-	1 000	-	20.02.2013 р.	-	-	-	-
24	03.03.2008 р.	-	1 000	-	18.02.2015 р.	-	-	-	-
25	05.03.2008 р.	-	1 000	-	05.05.2010 р.	-	-	-	-
26	05.03.2008 р.	-	1 000	-	28.09.2011 р.	-	-	-	-
27	17.03.2008 р.	-	1 000	-	20.02.2013 р.	-	-	-	-
28	17.03.2008 р.	-	1 000	-	18.02.2015 р.	-	-	-	-
29	19.03.2008 р.	-	1 000	-	05.05.2010 р.	-	-	-	-
30	19.03.2008 р.	-	1 000	-	28.09.2011 р.	3 500	3 741.64	7.90	7.90
31	26.03.2008 р.	-	1 000	-	05.05.2010 р.	-	-	-	-
32	26.03.2008 р.	-	1 000	-	28.09.2011 р.	-	-	-	-
33	31.03.2008 р.	-	1 000	-	20.02.2013 р.	-	-	-	-
34	31.03.2008 р.	-	1 000	-	18.02.2015 р.	-	-	-	-
Разом						3 500	3 741.64		

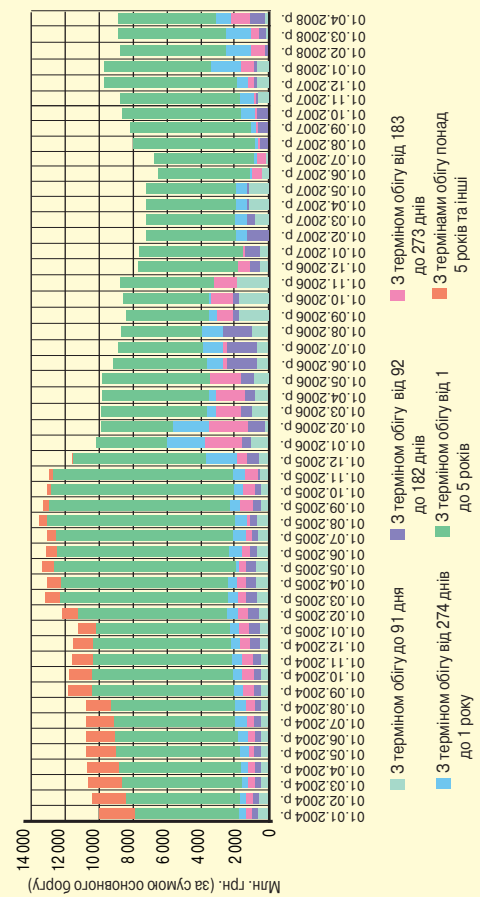
Обсяг розміщення облігацій внутрішніх державних позик за січень — березень 2008 року*

Період	Обсяг розміщених облігацій, шт.	Залучено коштів до держбюджету, тис. грн.
Січень	294 000	307 931.62
Лютий	75 000	77 266.30
Березень	3 500	3 741.64
I квартал	372 500	388 939.56
Квітень		
Травень		
Червень		
II квартал	372 500	388 939.56
I півріччя		
Липень		
Серпень		
Вересень		
III квартал		
Жовтень		
Листопад		
Грудень		
IV квартал		
Усього з початку року	372 500	388 939.56

* За станом на 01.04.2008 р.

На замовлення "Вісника НБУ" матеріали підготовлено працівниками департаменту монетарної політики Національного банку України.

Обсяг облігацій внутрішніх державних позик, які перебувають в обігу (на 1 квітня 2008 року)

АННОТАЦИИ

С профессиональным праздником, банкиры!

Поздравление работникам банковской системы с профессиональным праздником.

Валерий Литвицкий. *Ребаланс-2007.*

Анализируются основные составляющие экономического развития Украины в 2007 году. В частности рассматриваются ключевые тенденции формирования платежного баланса страны.

Юрий Половнев, Артем Андрищенко. *Определение факторов динамики реального эффективного обменного курса гривни.*

Исследуется влияние фундаментальных экономических факторов — производительности, открытости экономики, структуры производства, экспорта и других — на реальный обменный курс денежной единицы.

Кирилл Шевченко, Вячеслав Коноплев. *Индекс ипотечного кредитования как инструмент удешевления ипотечных кредитов.*

Среди первоочередных мероприятий для осуществления операций по рефинансированию банков за счет средств, привлеченных под государственную гарантию, Государственное ипотечное учреждение ввело индекс ипотечного кредитования. Это дает возможность потенциальным потребителям ознакомиться с условиями получения кредитов в разных украинских банках, в частности с эффективной процентной ставкой, избрать самые выгодные условия получения ипотечного кредита.

Александр Пернариковский, Наталия Венерова. *Стратегия управления рисками банковского потребительского кредитования.*

Предлагается минимизировать риски потребительского кредитования путем совершенствования внутреннего кредитного риск-менеджмента банков.

Елена Ищенко. *Перспективы развития отечественной системы страхования депозитов в свете евроинтеграции.*

Анализируется деятельность Фонда гарантирования вкладов физических лиц и его роль в развитии отечественной банковской системы, а также направления усовершенствования ССД.

Основные монетарные параметры денежно-кредитного рынка Украины в марте 2008 года.

Объемы кредитов, предоставленных Национальным банком для поддержания ликвидности банков Украины, средневзвешенная процентная ставка по кредитам, предоставленным Национальным банком для поддержания ликвидности банков Украины, процентные ставки банков по кредитам и депозитам в национальной валюте, динамика роста денежной массы по состоянию на 01.04.2008 г.

Основные показатели деятельности банков Украины на 1 апреля 2008 года.

Людмила Примостка, Алексей Лысенко. *Совокупный риск банка: методика оценки на основе нормативно-индексной модели.*

Предложена методика определения совокупного риска деятельности банка с помощью методов непараметрической статистики.

В зените славы.

Сообщение о награждении лауреатов и победителей конкурса «Человек года-2007».

Динамика финансового состояния банков Украины на 1 апреля 2008 года.

Изменения и дополнения к Государственному реестру банков, внесенные в марте 2008 г.

Банки, включенные в Государственный реестр банков в марте 2008 г.

Банки, исключенные из Государственного реестра банков в марте 2008 г.

Светлана Науменкова, Светлана Мищенко. *Стресс-тестирование как инструмент диагностики финансовой устойчивости банков.*

Рассматриваются методологические и методические принципы организации стресс-тестирования банковских учреждений, анализи-

руется соответствующий зарубежный опыт, обосновывается целесообразность применения стресс-тестирования для диагностики состояния банковской системы и финансового сектора в целом.

Людмила Патрикац. *Есть у реформы начало — нет у реформы конца.*

Заметки с заседания круглого стола, посвященного 10-летию внедрения в банках Украины международных стандартов бухгалтерской отчетности, который состоялся в управлении Национального банка в Луганской области.

Ольга Значкова. *Инвестиционная недвижимость банков.*

Определены основные аспекты методики бухгалтерского учета инвестиционной недвижимости банков.

Александр Заец. *Десять лет без Гетьмана.*

Материал о поминальной панихиде на Байковом кладбище в Киеве в связи с 10-летием со дня гибели Героя Украины, председателя Биржевого комитета Украинской межбанковской валютной биржи Вадима Гетьмана.

Андрей Журков. *Национальная система массовых электронных платежей: обзор развития в первом квартале 2008 года.*

Обзор развития НСМЭП в первом квартале 2008 года в сравнении с аналогичными показателями 2007 года.

Елена Дяденко. *Победители олимпиады определены.*

Сообщение об итогах Всеукраинской студенческой олимпиады по банковскому делу, состоявшейся в Киевском национальном экономическом университете им. В.Гетьмана.

Александр Заец. *Г чужому научайтесь...*

В отчете о Пресс-конференции в Университете банковского дела НБУ рассказывается о лучших европейских методиках бизнес-образования, пробивающих себе путь в украинское высшее образование.

Виктория Клименко. *Внутренние угрозы информационной безопасности организации.*

Рассмотрены вопросы обеспечения защиты информации от внутренних угроз, освещены основные аспекты ее реализации и меры минимизации соответствующих рисков.

О выпуске в обращение юбилейной монеты “Сидір Голубович”.

Официальное сообщение о выпуске в обращение и нумизматическое описание юбилейной монеты номиналом 2 гривни, посвященной Сидору (Исидору) Тимофеевичу Голубовичу (1873—1938) — украинскому политическому и государственному деятелю, члену Украинского Национального Совета ЗУНР (1918). Фотоизображение аверса и реверса монеты.

О выпуске в обращение памятных монет “Благовіщення”.

Официальное сообщение о выпуске в обращение и нумизматическое описание памятных монет номиналами 10 и 5 гривень, посвященных одному из значительных праздников православия — Благовещению, которое отмечается 7 апреля. Фотоизображения аверса и реверса монет.

О выпуске в обращение юбилейной монеты “100 років Київському зоопарку”.

Официальное сообщение о выпуске в обращение и нумизматическое описание юбилейной монеты номиналом 2 гривни, посвященной 100-летию Киевского зоологического парка. Фотоизображение аверса и реверса монеты.

Официальный курс гривни к иностранным валютам, устанавливаемый Национальным банком Украины один раз в месяц (за март 2008 года).

Официальный курс гривни к иностранным валютам, устанавливаемый Национальным банком Украины ежедневно (за март 2008 года).

Рынок государственных ценных бумаг Украины в марте 2008 года.